

A RÓM. KATH. FÖGYMNASIUM ÚJ SZÁRNYÉPÜLETE.

A s.-a.-újhelyi róm. kath. főgymnasium története.

1. §.

A pálosok zárdája és iskolája.

Remete szent Pál szerzete, másként pálosok vagy paulinusok rendje, eredetre az egyetlen magyar szerzet, a XIII. század elején keletkezett.

Első zárdájukat Patacs mellett Baranya megyében 1215-ben építették. A helybeli pálosok zárdáját II. Endre királyunk alapította,¹⁾ a hajdani Sátorhelytől éjszak-kelet felé 4—5 kilométer távolságra fekvő ligetben. Ezt a helyet, hol ma Nagy-Toronya nevű község van, még akkor nevezték el a kolostor templomának tornyáról: Thurunyának.²⁾

1241-ben a tatárok Sátorhelyt a kolostorral együtt felégették. A város 1250-ben felépült. De nem a régi helyén a Sátorhegy tövében, hol a Bodrog áradásaitól azelőtt sokat szenvedett, hanem a vizáradásoktól kevésbé fenyegetett helyen, a Ronyva mellett, hol ma fekszik. Ekkor nyerte Sátoralja-Újhely nevét. Ez a mai város mostani nevével.³⁾

A város helyreállítása után 1258-ban sietett Magyarországon második alapítója IV. Béla felépíteni a szerzetesek zárdáját is.⁴⁾ De hasonlóképen nem a régi, hanem a városhoz közelebb eső, a szerzetesekre nézve alkalmasabb helyen, hol most a piaristák temploma, zárdája és iskolája van. Ugyanekkor IV. Béla a pálosoknak adta a zárda körül lévő erdős területet, melyet ezek az erdő kiirtása után telepítvényesekkel raktak meg, a közvélemény pedig Barátságosnak nevezte el.

Később megerősítette és újabb adományokkal halmozta a zárdát: V. István, III. Endre, I. Károly és Nagy Lajos.⁵⁾

¹⁾ Szirmay: Notitia Topographica 255—260.

²⁾ Hist. dom. 126.

³⁾ Megyei levéltár prot. 85. pag. 907.

⁴⁾ Hist. dom. 126.

⁵⁾ Megyei levél. prot. 56. pag. 302.

A XV. századra nézve még eddig nincsenek használható feljegyzéseink: de hisz a dicső Hunyadiak kora nem oly kor volt hazánk életében, mely halomra döntötte volna a közműveltségnek szánt intézeteket. Így ha kezeink közt a helybeli házfőnökök névsorán kívül¹⁾ nincs is oly adatunk, melylyel a zárda folytonos létét igazolhatnók, mégis állíthatjuk, hogy az említett században nemcsak léteznie kellett, de még gyarapodott is.

Azonban 1501-re vonatkozólag van már egy kéziratunk, melyet Szirmay nem használhatott fel, mert csak 1876-ban, midőn Gyalokay Ferencz házfőnök és igazgató a templom-tornyát javította, találtak. A latin nyelvű kéziratnak magyar értelme: „A Mindenható Isten dicsőségére, a Mennyekbe felvétellett szűz tiszteletére, első Remete Szt. Pál dicsősítésére és Szt. Egyed apátnak magasztalására építették először a tornyot 1501-ben; megújították 1668-ban, végre újra építették 1756-ik esztendőben, amely évben első Remete Szt. Pál jeles rendjének magyar tartományát dicsőségesen Jankovich Gergely kormányzá; az ujhelyi kolostornak pedig főnökségét Kollarics Joachim viselte, a megnevezett kolostor saját költségein“²⁾.

Itt csak a torony és nem egyuttal a templom építésről van szó, következőleg a templom a zárdával már 1501 előtt fennállott. E következtetésem mellett bizonyít a helybeli zárda házfőnökeinek alább idézendő névsora:

1530-ról azt jegyzi meg Szirmay, hogy Perényi Péter a zárda lakóit kolostorukból, Drágffy Gáspár pedig toronyai szöleikből zavarta ki. Harmincz évvel később 1560-ban I. Miksa rendeletére, Perényi Gábor visszavezette őket otthonukba, honnan 1603-ban ismét ki kellett vonulniok, mert a Bocskay párt hívei kiűzték őket, birtokukat pedig a honvédelem javára foglalták le.

1606-ban kötött bécsi béke véget vetett a belharczoknak, melyeknek lezajlása után 1610-ben a jámbor atyák a kolostort és javaikat visszanyerték.

Ez időtől fogva senki sem háborítá csendes és üdvös foglalkozásukban a kolostor lakóit. Sőt 1665-ben zárda épületüket nagyobbítják és újabb adakozók gazdagítják őket: butort, majort, kertet, szőlőt s több effélét hagyományozván

¹⁾ Megy. levéltár prot. 85 pag. 911—913.

²⁾ Historia Domus 271. lap és Kovács: „Az ősök emléke“ 8—9 lap.

nekik. A nyugalom 1672-ig tartott. Ekkor a bécsi kormány embertelen politikája által elkésérített bűjdosók, egy csapat-
tal épen templombúcsu alkalmával, Egyed-napján megrohanta
és kirabolta a zárdát. Ilynemű megtámadásnak volt 1679.
márczius 23-án kitéve, a mikor is 600 Tökölyi párti felkelő
d. e. 10 órakor megrohanta, s három oldalról egész alko-
nyatig hevesen ostromolta. De Besseney Márk és Szörény
Ágoston atyák 30 társukkal nemcsak bátran és kitartoán
védelmezték, hanem sikeresen is oly annyira, hogy az os-
tromlók, bár phanatikus dühökben felgyújtották a templomot,
kolostort és szomszédos épületeket, be nem juthattak a le-
égett zárda falai közé.

1690-ben Balogh István abban az időben huszezer frtot
erő Vitány községet (pagum) hagyományozta a háznak.

1703—1710 közt elterjedő időszak azon gyászos emléktü-
évei közé tartozik a magyar nemzetnek, melyekben kény-
telen volt ez elnyomói ellen szabadsága, függetlensége és
alkotmánya érdekében fegyvert ragadni és testvérvért on-
tani. A szabadságért II. Rákóczy Ferencz ragad fegyvert.
1706-ban az a remény szállotta meg a béke után sóvárgó
sziveket, hogy ezt a Nagy-Szombathban folytatott alkudozá-
sok meghozzák. Sajnos, a remény meghiúsult s így Rákóczy
a megkezdett szabadságharcot folytatta. Minthogy pedig
Zemplén megye körül tervezett csatáira nem tartotta elő-
nyösnek az újhelyi, erős várul szolgáló zárdát, mely esetleg
a császári seregek befogadására lehetett volna alkalmas,
vezérének Károlyi Sándornak meghagyta, hogy a zárdát
egészen égesse el. Károlyi a rendeletet nem hajtotta végre.
És e nemes elhatározása nélkül lehet, hogy ma csak rom-
jait, vagy talán azt sem mutatnók e századokon át jótéko-
nyan ható közműveltségi laknak, így pedig föntartatván,
folytatták lakói tovább is áldásos működésüket.

A szatmári béke után, mely véget vetett a Rákóczy-féle
felkelésnek, pusztulásnak indult nemzeti önértetünk.

Elnémetesült és francziásodott hazánkban az értelmiség,
a nagynak nevezett Mária Terézia királynőnek körében mind-
addig, míg fia és utóda II. József jóra szánt, de nemzetel-
lenes rendeletei mámorából föl nem ébresztették a magyart.
E század szomorú hazai állapotait érezték a szerzetesek,
köztük a pálosok, kik közt nem egy volt, ki lelke szent
hevével örködött a kialvásnak indult nemzeti láng, a ma-

gyarság mellett; épen azért örömmel üdvözölte az új fény támadását, a beteg nemzet ébredését. Vagy nem tudjuk-e, hogy a magyar nemzetiség és irodalom fölvirágzása körül minő érdeme van egy Ányos Pálnak és Virág Benedeknek; egy Orosznak és Verseghinek; vagy Kollarics mellett Táncz Menyhértnek, ki a sátoralja-újhelyi gymnasium ifjaival 1761—65-ben magyar szindarabokat adatott elő?

1786-ban szomorú sors érte a magyar pálos rendet és helybeli házukat, a mennyiben II. József márcz. 20-án kelt rendeletével eltörölte őket.¹⁾

Ez utóbbi századot illetőleg, a megyei levéltár számtalan feljegyzése bizonyítja, hogy a pálosok itt voltak, a megyével, majd a várossal ügyes-bajos dolgaikban igen sokszor érintkeztek. Mindezeket én mellőzöm, amennyiben nem czélom a helybeli pálos-zárdáról minél terjedelmesebb történetet írni, mint inkább e rövid történeti kivonat előre bocsátása által kimutatni, hogy a pálos-zárda, itt Újhelyben 1221-től kezdve fennállott s jámbor lakói a vallást, a hazát s tanügyet, habár kisebb-nagyobb megszakításokkal is, mindvégig szolgálták. És ez természetes!

E háznak, mint az egész rendnek a legrégibb időktől fogva megvolt a helyi kötelezettsége. Alapításának czélja itt is más alig lehetett, mint az, hogy mindennemű műveltséget terjesszen. És erre csakugyan törekedett is, mert, mint láttuk, az akkor mocsáros és erdős környéket szabályozá, hasznavehetővé tette, lassanként földművelőkkel betelepítette.

Hogy vallásos ténykedésen kívül tanítással szintén foglalkoztak, mutatja szabályzatuk, melynek értelmében „az éjféltől két órákor történni szokott közös imán és egyéb foglalkozáson kívül nappal tanítottak.“ Ugyanezt bizonyítják az eltörölt rend tagjai, kik midőn 1790-ben a pozsonyi országgyűlésen, a szerzet visszaállításáért esedeztek, úgy emlékeznek meg rendükről, mint amely legnagyobb érdemét épen a tanítás terén szerezte.

Ennek bizonyítására álljon itt feliratuknak következő részlete: *Jam vero quodmodo gaudebimus, si percharae Hungariae, cui nobiliorum juvenorum receptione, educatione atque in literis, moribus et virtutibus eruditione servivimus,*

¹⁾ Megy. lev. prot. 104. pag. 611. loc. 38. nr. 42.

atque ut postea etiam servire queamus, frustra supplices simus.“¹⁾)

Mit s hogyan tanítottak a régibbi időben nincs rá adatunk; de hihető, hogy a nép fiait olvasni, írni, számolni és a vallás elemeire oktatták. Másként nem igen taníthattak, mint az akkori szokás szerént, a kolostorok általános módorában, s az nem igen különbözött egymástól.

Lehet, hogy hittudományi tanfolyamok is volt itt, miután még 1756-ban a ház tagjai között növendék papok neveit találjuk följegyezve.²⁾)

Tanítási buzgalmukra, ha másból nem lehetne következtetnünk, elég lenne a szerzetesség fogalmára, lényegére hivatkozunk. De miután a 16-ik század óta kifejtett nagy hevőkről, téritési buzgalmukról³⁾) adataink vannak, állíthatjuk, hogy a tanítással foglalkozó egyének sem állottak hátrább buzgalmukat illetőleg, hittéritő és hitvédő társaiknál.

De vannak Újhelyre vonatkozó határozott adataink. Az újhelyi convent életben levő tagjai ugyanis, midőn az eltörült rendben megindult a mozgalom, hogy a pozsonyi 1790—91-ik országgyűlésen visszaállítatásukat fogják kérni — külön folyamodást adtak be a megyéhez, melyben kérik Zemplén-megyét, hogy követjei útján működjék közre az országgyűlésen a szerzet visszaállításának érdekében. Ebben a kérvényben, mely magyarul van írva, és amelyben a város és megye iránt való érdemeiket sorolják hosszasan el, a többek közt ez olvasható: „De haszontalan hazafiak sem voltunk a hazában, mert, hogy többekről nevezetessen ne szollyunk csak Sátor-Allya Újhelyben az egynehány száz esztendőig nemesak a boldog, hanem a boldogtalan háború és mirígyes üdőkben is buzgón gyakorolt sokféle lelki és testi szolgálatainkon kívül oskolákat, mintegy *száznegyven esztendőig*, csupán csak felebaráti szeretetből, minden más haszonvétel nélkül, néha a magunk rövidségével is gyorsan tanítottunk, s tovább is ezután azon indító okból tanítani minden órán készek vagyunk.“⁴⁾)

Csak az a kérdés: vajjon ez alatt a 140 év alatt (1646—86.) elemi vagy közép iskolákban tanítottak-e? Erre

¹⁾ Megy. lev. prot. 104. pag. 611. loc. 38. nr. 42.

²⁾ Kovács: „Az ősök emléke“ 9, és Historia Domus 271.

³⁾ Példa rá Csepelényi György téritőnek 1672-ben szenvedett vértanúsága. Szirmay: Notitia Topographica 256.

⁴⁾ Megy. lev. prot. 104. pag. 601. loc 38. nr. 42.

a választ ismét egy másik okmány adja meg, mely 1765-ben kelt. Ezzel az okmánynyal is a megyéhez fordul a ház, mely előre bocsátván a megye és város iránt való érdekeit és szolgálatait, kéri a megyét, hogy a convent barátszeri zsellereit a régi köteles hűségre és szolgálatokra kényszerítse. Itt a következő vallomást találhatjuk: „Si considerentur tempora alia ad requisitionem Itr. Cottus, Scholae usque ad Syntaxim inclusive, quin imo circumstantiis temporum ita exigentibus etiam usque ad Rhetoricam inclusive, absque ulla prorsus conventus obligatione, nulla desuper fundatione habita per religiosas personas nostras, ubi per duas, ubi per tres administrabantur: quarum personarum exiguum aut nullum fructum accepit conventus nisi quod inventuti instruendae incumbant. . . . Ipsarum Scholarum aedificium eiusdem conservatio, reparatio oneri est conventui, prout et hocce anno currente nova tecti erectio cum padimento superiori facile Rf. 60 assurgit.“¹⁾

Ezek szerint a pálosok tanítottak Újhelyben eltörlésük előtt legalább is 140 éven keresztül, és pedig ha a körülmények követelték, a Rhetorikáig, más szóval az V. osztályig bezárólag, vagy mivel a gymnasium akkor csak öt osztályból állott, a gymnasium minden osztályában.²⁾

Végül a pálosokról szóló fejezethez mellékelem az újhelyi paulinus zárda házfőnökeinek névsorát³⁾.

1221—1293 ?	1637 III. Márton Koprinchich
1293 János,	1639 Győri Gergely,
1310 Lőrinc,	1640 Petrovics János,
1312 Péter,	1642 Virostek Osvald,
1354 Miklós,	1645 Varnoviczky János, később
1367 Márton,	scordoni püspök,
1393 Tamás,	1654 Biberi Gergely, ki nemsokára
1449 II. Miklós,	a rend jeles generalisává lesz,
1454 II. Márton,	1661 Skolniczky Alfons,
1462 Valentin,	1667 Benkovics Ágoston házfőnök,
1465 Vincze,	majd nagy-váradai püspök,
1477 Demeter,	1689 Barilovics Lajos házfőnök,
. . . . .	azután a rend generalisa,
1562 Gáspár,	1690 Nádasdy László később Csa-
1564 Mihály,	nád híres püspöke,
1578 György,	1690 Szkolny Elek,

¹⁾ Megy. lev. prot. 56, pag. 302—303.

²⁾ A pálosok újhelyi iskolájáról olvashatunk még: Megy. lev. prot. 15 p. 213. — prot. 73. p. 901. — prot. 93. p. 978. — prot. 94. p. 625.

³⁾ Megy. lev. prot. 85. pag. 911—913.

1701 Enyiczkey István,
 1713 Bolla Ágoston,
 1714 Radovány Özséb,
 1716 Flávi Benedek,
 1723 Vukovics Pál,
 1726 Simonyi József,
 1732 Fehér Pál,
 1738 Letney Pál,

1744 Bokovics Gerárd,
 1747 Cunctár József,
 1755 Kollárics Joachim,
 1758 Kuzlics Mihály,
 1767 Keresztes József,
 1770 Ország Lőrincz,
 1773 Márton Jeromos,
 1776 Vidy Ferencz.

2. §.

II. József a pálosok iskoláját és zárdáját a tokaji piaristáknak adja át.

1789. július 2-án Török Lajos, a kassai tankerület királyi főigazgatója, Tokajban járván, hol a piaristáknak 1721. óta házuk, 1737. óta pedig gymnasiumuk volt, tudatja a tokaji házfőnökkel, Berencs Keresztélylyel, hogy őfelsége II. József parancsából Újhelybe, az eltörölt pálosok házába fognak költözni s átveszik azok gymnasiumát¹⁾.

Berencs Keresztély a tokaji ház legérdemesebb tagját, Sivulszky Józsefet bízta meg a paulinus zárdá és iskola átvételével. Sivulszky július 5-én tisztének meg is felelt, átveszi hivatalosan a házat: Br. Eötvös Gábor kir. biztos, Török Lajos gr. és főigazgató, Kaszner András a pataki és regéczi kamarai uradalmak igazgatója, Szomi Imre helybeli plébános és Fábry Ignác a vallásalap számvevőjének jelenlétében. Ugyanekkor olvasták fel a május 6-án ^{23693/2126.} szám alatt kelt legfelsőbb kéziratot, mely meghagyja, hogy a tokaji piaristák összes készletökkel S.-A.-Újhelybe költözzenek, és már az 1789—90. tanévben megnyissák az öt osztályú gymnasiumot.

De a piarista atyáknak, különösen pedig Berencs igazgatónak, sok és nagy nehézséggel kellett itt megküzdeni, mert sem az iskola részére alkalmas helyiséget, sem a tanárok részére türhető lakást nem talált. Ehhez járult, hogy a tokaji alapítvány csak az idő által szentesített három grammaticai osztályra szólott, holott József áthelyezési parancsa öt osztályu gymnasium megnyitását rendeli el, már pedig ugyanabból az alapból, melyből előbb a háromosztályu iskolát Tokajban fentartották, nem lehetett most az öt osztályu gymnasiumot és tanárait eltartani²⁾.

¹⁾ Hist. domus. 1.

²⁾ Hist. dom. 13.

Ezenkívül a pálosok, mint fentebb láttuk, tanították ugyan a IV. és V. osztály anyagát, de csak a mint ők maguk kifejezik magukat: *circumstantiis temporum ita exigentibus*, tehát ha a körülmények úgy követelték, ennél fogva a IV. és V-ik osztály teljes szervezése és berendezése szintén a piaristákra várt. Igaz, hogy erre nézve jött még 1789-ik évben Budáról egy leirat, mely megengedi, hogy az említett osztályok teljes berendezése a tanulmányi alap terhére történhetik¹⁾.

Azoban ez csak írott malaszt maradt, mert a pénz nem érkezett! A IV. és V-ik osztály tanárainak ellátásáról és fizetéséről egy szó sincs említve benne. Ez okból Sivulsky, kit Berenes maga helyett ide küldött, a rendkormány beleegyezésével sürgős feliratot intézett a helytartótanácsához az épület rendbehozása végett. Első sorban elodázhatatlannak tartotta a tető megújítását. E mellett erősen sürgeté az iskola számára kijelölt helyiségek elkészítését és tanári lakások rendbehozását, hogy a tanévet annak idején meg lehessen kezdeni.

A legszükségesebb munkálatok elkészítésére alig állván néhány hét az intézők rendelkezésére, a vallásalap számvevője be sem várva a felsőbb rendeletet, jóhiszeműleg a költségvetést az illető iparosokkal elkészítteti és a munkát megkezdeti. Így midőn Berenes Keresztély aug. 18-án Tokajból S.-A.-Újhelybe jött a lakást megnézendő, már javában folytak a munkálatok. Az igazgató örömmel tér vissza Tokajba, felveszi a tanulmányi alaphól a költözködésre utalványozott 200 forintot és aug. 30-án a tanári kar kíséretével S.-A.-Újhelybe érkezik, hol szept. elsején megtartották az első ünnepélyes „Veni Sancte“-t és 4-én megkezdették Isten segítségével az előadást²⁾.

De ezzel még nincs megoldva a kérdés! Mert a magas kormány elfelejté a létfenntartásra szükséges segély utalványozását. Ennél fogva nehogy a helyes kerékvágásba terelt iskolaügy fennakadást szenvedjen, a gymn. igazgatója jónak látta a kassai főigazgatóság közbenjárásával folyamodást nyújtani be a helytartótanácsához, melyben kérelmezi, hogy a magas kormány a tanárok ellátására szükséges összeget a tanulmányi alaphól utalványozza ki (I. II. hum. v. is IV. V). Erre a folyamodásra válasz sem érkezett.

¹⁾ Hist. domus 2.

²⁾ Hist. domus 3.

Ezért 1790. febr. 4-én az igazgató Zemplén-vármegye pártfogását veszi igénybe és így ir fel a helytartótanácsához. Már febr. 25-én itt volt a kegyes válasz, mely szerint igéri a kormány, hogy a szegényesen ellátott gymnasium aprólékos kiadásait a tanulmányi alaphól fedezni fogja, de a tanárok ellátásának ügyét ő Felsége kétségbe nem vonható atyai kegyességétől s jóindulatától teszi függővé. Tehát hiába minden erőlködés! Végre is úgy kellett egyelőre a dolgot megoldani, hogy a tartományi rendfőnök, Königsäcker Cal. József, küldött a két tanár ellátásának fedezésére 200 frtot').

1790. ápr. 20-án a nagy-károlyi atyák házi gyűlésükben Berencs keresztélyt választották ház-főnökké, és így a lelkes igazgató 9 hónapi működése után távozott az újhelyiek köréből. Mielőtt elindult volna, a rendfőnökség beleegyezésével, itt házi káptalant tart, melyben a ház tagjai közakarattal Sivulszky Józsefet választják Berencs utódává. Sivulszky aug. 5-én vette át a ház kormányát, melynek úgy küll, mint belállapota Berencs dicséretes buzgólkodása daczára is, szárandó állapotban volt. Ettől az időtől fogva kezdi Sivulszky örök-zöld koszorujához a hervadhatlan babérokat gyűjtögetni, mint olyan férfiú, kinek nevéhez az újhelyi piarista ház és gymnasium történetében annyi nemes tény fűződik, hogy őt méltán második alapítónak nevezhetjük!

Sivulszky, mint házfőnök és gymnasiumi igazgató hamar megismerkedik a ház nyomoruságos helyzetével, s miután ismételt kérelmével a magas kormánytól az újonnan felállított két osztály tanárainak számára semmit sem tudott kieszközölni, kénytelen volt 15 conviktort felfogadni, hogy ez által a ház megélhetési módját a hogy úgy biztosítsa.

E nyomasztó helyzet daczára a tanuló ifjuság száma évről-évre szaporodik, úgy, hogy a kolostorban lévő, s eddig berendezett tantermek nem voltak elegendők az ifjuság befogadására. Méltóságos gr. Török Lajos ezen évben (1790) levő nagyobb főiskolák főigazgatója, hitelesen jelentette, hogy midőn az újhelyi iskolákat, melyeket most a páter piaristák tanítanak, bejárván megsejmelte volna, tapasztalta, hogy azon iskolák az ifjuság számához igen kicsinyek legyenek, s ennek orvoslása iránt a megyének közbenvetését kéri. Ugyanekkor a javításra pénzbeli segílyt kieszközölnö, a

1) Hist. domus 4.

gymnasiumi igazgató hasonlókép felkeresi hivatalosan a megyét¹⁾. A megye önkéntes adakozásra szólítja fel a tantúgyért lelkesedő lakosságát²⁾).

Adakoznak:

Házonyi Sulyovszky		Kis János	1 frt 8 kr.
Menyhért	4 drb arany	Kulin József	1 drb arany
Szirmay László	6 „	Jánosy Ferencz	1 „
Bernáth Ferencz	1 „	Szikszay Gáspár	1 „
Horváth László	1 „	Feri Antal	1 „
Mocsáry Károly	2 „	Horváth Ferencz	1 „
Kossuth László	1 „	Bernáth János	1 „
Horváth Antal	1 „	Szeghy Károly	1 „
Horváth Antal idősb.	1 „	Szánky László	1 „
Kocsándy József	1 „	Albert József	1 „
Nagy Imre	1 „	Jantó Sándor	1 „
Két Vladár urak	1 „	Vall Ferencz	1 „
Major Zsigmond	6 „	Kozubszky	1 1
Zámbory Antal	4 „	Lonovits	1 „
Olchváry Pál	2 frt	Bydeskuty Vincze	1 „
Bernáth László	2 „ 16 kr.	Boros József	1 „
Szirmay Pál	3 „ 16 „	Dókus József	1 „
Eperjesy	2 drb arany	Bernáth Tamás	1 „
Fekete Miklós	1 „	Cserépi Ferencz	1 „
Boronkay Zsigmond	2 „	Márkus István	1 „
Szemere István	2 „	Viczmándy Miklós	1 „
Zoltán Pál	2 „	Horváth József	1 „
Szerdahelyi László	2 „	Kapery	1 „
Pintér István	2 frt 16 kr.	Ötves Péter	1 „
Malonyai Károly	2 „ 16 „	Gilányi	1 „
Balásházy Mihály	1 „ 42 „	Reviczky Pál	1 „

mely pénz is azonnal a professor uraknak általadatott és még adni ajánlottak:

Soós Pál	4 drb arany	Blaskó János	1 drb arany
Gergely Máté	2 „	Pika Gáspár	1 „
Gergely Mihály	2 „	Sebő	1 „

Ezek után ismét készpénzből headtak:

Moskó Fiscális	1 drb arany	Roly József	4 frt 28 kr
Kelemen Esküt	1 frt 8 kr	Schench Imre	1 „ — „
Tapolcsányi	0 „ 20 „	Szentiványi	4 „ 30 „
Szépsy István	1 „ — „	Szmetnyik János	2 „ — „
Pánti András	0 „ 21 „	Jósa Antal	2 „ — „
Lasztóczy	1 „ — „		

Mely summa pénz is a többivel együtt, amint már feljebb feljegyeztetett, Péter Professor Horváthovics úrnak általadatott.

¹⁾ Megy. lev. prot. 109. p. 504.

²⁾ Megy. lev. prot. 110. p. 382–385.

Summa facit f. 194 kr. 57.

Nr. 549¹⁾.

Az így befolyt összegből, sajátjából és a ház pénzéből, Sivulszky igazgató a ház második emeletén két új tantermet teljesen berendez, a régieket újabb felszerelésekkel látja el, végre a második emeletre vezető lépcsőket kényelmesebbé teszi²⁾.

Annyit tett e fáradhatatlan férfiú, amennyit a rendelkezésére álló pénzerővel tehetett. Gyökeres átalakításra most még éppen a pénz szüke miatt nem gondolhatott. Hogy ezt az átalakítást tehesse, ugyancsak 1791-ben a helytartótanácshoz fordult segélyért, ahonnan 1791. decz. 2-án 22,570. sz. a. kelt leíratban tagadó válasz érkezett³⁾. Azért nem nyugodott! Hanem 1792. febr. 3-án személyesen ment fel Kassára a fődirectorhoz⁴⁾ és kamarához, hogy ezeket meggyőzze az ügy fontosságáról és közbenjárásuk által támogatva benyújthassa a helytartótanácshoz a ház újabb kérvényét, melyben a merész és nem csüggedő férfi már sokat kér: Hogy a jövőben minden tanügyi kiadást az állam viseljen, s egyúttal jelzi, hogy előbb-utóbb egészen új iskolaépületet kell emelni, mert a szerzet-ház arra semmiképen sem alkalmas⁵⁾.

De miután meggyőződött, hogy folyamosodásokkal sem mire sem mehet, más utat és módot választ. 1792. május 3-án a rendkormány beleegyezésével személyesen ment fel Budára, hogy a konsiliarius urakat az itteni állapotok tartahatatlanságáról meggyőzze. Tiszteleg Zichy Károly gróf kuriai birónál, Zichy Ferencz gróf elnöknél, Haller gróf alelnöknél, Mednyánszky János báró tanügyi előadónál, Klubusitzky József személynöknél stöbb⁶⁾ s sikerült kivinnie, miszerint utasításokat adnak neki, hogy a rendfőnökség útján terjeszsen fel még egy folyamodást a nádorhoz. A folyamodást 1792. jun. 10-én Perczel Imre, rendfőnök benyújtá⁷⁾.

Már szept. 25-én értesíté a pataki kamarai uradalmak igazgatója Kaszner András Sivulszkyt, hogy a folyamodásra kedvező válasz érkezett. A kegyelmes leirat megemlíti, hogy a háznak az alapítványokból befolyó jövedelme évi 962 frt.

¹⁾ Megy. lev. prot. 110. p. 333—385.

²⁾ Hist. domus 6.

³⁾ Hist. domus 7.

⁴⁾ Hist. dom. 8.

⁵⁾ Hist. dom. 8.

⁶⁾ Hist. dom. 12.

⁷⁾ Hist. dom. 13—14

45 kr. vajmi csekély a létfenntartásra, (hat tanár, zárda, templom, iskolára) ezért a kormány egyebek közt az épület megrongált kéményeinek kijavítására 98 frt 20 1/2 krt utalványoz, az évi segélyt pedig a bizonytalan 350 frt-ról 500 frtra emeli és állandósítja¹⁾. Az állammérnökséget pedig megbízza, hogy készítsen tervet, hogyan lehetne a szerzetházban lévő osztályokat kisebb költséggel kibővíteni és úgy átalakítani, hogy a czélnak teljesen megfelelők legyenek. De ez csak a háznak szól. Az igazgató és tanári kar helyzetének javításáról most sem intézkedik a kormány. Erre nézve ugyancsak a most benyújtott folyamodás alapján csak 1796. ápr. havára érkezik majd, mint látni fogjuk, elég kedvező válasz.

A terv elkészült, mely szerint a költségvetés 5950 frtban lett megállapítva és a helytartótanácsnak 1793. ápr. 3-án kelt felhívására fel is terjesztették. Sivulszky, hogy az egész összeget minél előbb kiutalványozzák, felkeresi jul. 25-én Kassán Vécsey Miklós br. kamarai adminisztrátort s kéri támogatását, majd Budán Mednyánszky br. referenst²⁾. 1794. aug. 2-án újra megy sürgetni Budára³⁾ s ugyanekkor Újhely városának a támogatását is kéri. A város úgy látszik magáévá tette az ügyet, mert az 1794-iki közönséges gyűléséről ezek olvashatók⁴⁾:

„A tanulók száma pedig naponként szaporodva ugyan, de helynek kicsinysége azoknak befogadását lehetetlenné teszi. A miskolczi, kassai és ungvári iskolákra, de a megye fekvésére nézve is, az újhelyi iskola mintegy középhelyen fekszik, magának a mi megyénknek népessége mintegy 260 ezret teszen, azonban a szomszéd Szabolcsmegyének nem kis része közelebb fekvő az újhelyi mint debreczeni iskolához mint oly rész, mely az újhelyi iskolához tartozik, úgy gondoltathatik; e szerint pedig, hogy a nép számosságához képest nagyobb iskola házak szükségesek világos. . . . . Altal látta ennek igazságát a nagymélt. kamara is, a honnét még 1783-ban méltóztatott oly rendeletet tenni, hogy Újhelyben alkalmas iskola építtessen, de ez a paulinusok szerzete eltörlésével fölakadott. . . . . p. 553. . . . . hogy már most az újhelyi iskola három oskolának összehozásával lett egy iskola,

¹⁾ Hist. dom. 10.

²⁾ Historia domus 22—23.

³⁾ Hist. dom. 25.

⁴⁾ Megy. lev. prot. 116. p. 552.

tehát mind az előtt felállott újhelyi, mind pedig a pataki (és tokaji) volt oskolák jövedelmeinek erre való fordításáért igazságosan esedezünk. Újhely városa közönséges gyűléséből.“¹⁾

Ezek után a felsőbb helyen is elintézték az ügyet dec. közepe táján, de a költségvetés felülvizsgálása után több tételt törölnek és csak 3951 frtot utalványoznak ki²⁾). Azonban ily csekély összeg is elég volt Sivulsky kezében, hogy az átalakításhoz hozzákezdjen. Törhetetlen buzgalommal fog az anyagok beszerzéséhez. Decz. 15-én a Kisbáriban lakó Kazinczy Péter birtokostól 88 ezer téglát, 224 véka (vasa) meszet vásárol; kőműveseket s más mesterembereket fogad fel, Kassáról műlakatot hozat, s a mármaros-szigeti kamarai erdők igazgatóságától a szigeti rektor befolyása segítségével a lehető legjutányosabb áron 200 db. fenyőt, 1000 db. deszkát, 500 léczet, 6 ezer zszindelyt eszközöl ki, melyeket a Tiszán N.-Tárkányig ingyen szállítanak el³⁾), innen pedig a vármegyei alispán 300 szekéren hozatja Újhelybe.⁴⁾

1795. kora tavasszal teljes erővel megindul a munka, melynek elején azonnal belátta Sivulsky, hogy az utalványozott 3951 forint a költségek fedezésére nem lesz elegendő. Azért, midőn június 2-án a kormánybiztos a munkálatok megtekintésére Kassáról Újhelybe érkezett, jóllehet nem igen remélte, hogy az esetleges többletet a kormány megtérítse, mégis bátorságot vett magának kijelenteni, hogy még 1614 frtra lenne szükség a már utalványozott összegben kívül⁵⁾). Folyamodott is, de nem hallgatták meg kérését. Így mint kassai gazdag iparos szülők gyermeke a sajátjából pótolta a túlköltekezést.

Sivulsky legnagyobb erkölcsi vívmányát 1796-ban érte el. Ekkor érkezett válasz a még 1792. június 10-én a rendfőnök utján beadott folyamodásának azon pontjára, mely szerint a tanárok anyagi helyzetének a javítását kérelmezte.

Az ápr. 19-én 8172. szám alatt kelt leirat tudatja, hogy a s.-a.-újhelyi gymnasiumnál a szónoklat és költészet tanárainak ellátására 400 frtot; ezenkívül az igazgatónak tiszteletdíjúl 100 frt; az öt tanárnak személyenkint 50 frtot számítva 250 frtot, az elemi hitelemzőnek 25 frtot, összesen tehát

¹⁾ Megy. lev. prot. 116. p. 552—554.

²⁾ Hist. dom. 26.

³⁾ Hist. dom. 26.

⁴⁾ Megy. lev. prot. 118. p. 215—6. loc. 55. nr. 230.

⁵⁾ Hist. dom. 29.

évenként 775 frtot utalványoznak ki a tanulmányi alapból. Az utalványozás visszamenőleg a folyó iskolai év elejétől, tehát 1795. szept. 1-től számíttatik; az elmúlt évekre pedig a IV—V-ik osztály tartásáért kárpótlásul 1000 frt adatik. Ezzel egy nagy nehézségen esett át Sivulsky és az újhelyi piarista ház, mert ezentúl a tisztességes megélhetés nehéz gondjaival nem kellett küzdeniök¹⁾.

De még mindig volt baj és kellemetlenség elég! Ott volt a tokaji háznak alapítványa, mely nagyobb részt szőlőből állott és amely alap az ide költözés pillanatától kezdve az újhelyi ház, iskola és tanárai fenntartásának legtekintélyesebb jövedelmi forrását képezte. Igen de Tokaj innen, főleg az akkori közlekedési eszközöket véve tekintetbe, midőn vasut még nem volt, s az országutak is rosszabbak, mint napjainkban, meglehetősen távolság (egy nap kocsin), úgy hogy a tokaji szőlők műveltetése, kezelése és még inkább az ellenőrzése nagy nehézséggel és haszontalan költséggel járt.²⁾ Ezeket jórészt lassankint vagy eladta vagy becserélte újhelyi szőlőkért s így nem sokára a ház összes birtoka és vagyona itt volt.

A következő évek története tanügyi tekintetben meglehetősen meddő. A francia forradalom vérfagyoló kegyetlensége; trónokat, vallást, erkölcsöket rombadöntő örültsége; majd az ezek romjain felépült világhódító francia császárság és N. Napoleon vasvesszeje sokkal inkább lenyügözték Európát, ennek uralkodóit és népeit, semhogy más egyébre is gondolhattak volna a halandók, mint a győzhetetlen hódító ellen való védekezésre.

Sivulsky ezen mostoha körülmények között sem nyugszik, s mint a haza hű fia és a tanügy buzgó munkatársa tesz annyit, amennyit lehet. 1796-ban, részint sajátjából, részint a házéból, részint a tanárok és tanulók adakozásából 116 frtot küldött fel a kormánynak a francia háboruk költségeihez. Amiért az uralkodó a helytartótanács útján 1797 február 16-án 4148. sz. alatt kelt leiratában fejezi ki köszönetét.³⁾ 1800-ban pedig kieszközli az uralkodónál, hogy ez 1986 frt 20 krt utalványoz a s.-a.-újhelyi gymnásium szegény tanulóinak azon meghagyással, hogy a tőke az államnál

¹⁾ Hudra: A piaristák Zemplén vármegyében 40. lap.

²⁾ Hist. dom. 11 és 14.

³⁾ Hist. dom. 33—34-ig.

marad, de ezen összegnek megfelelő kamatait 99 frt 19 krt évenként a pataki kamarai pénztár fizesse ki; és az igazgató belátása szerint ossza szét, az arra érdemes tanulók között¹⁾

1802-ben Dományi Lászlót választják a piaristák rendfőnökévé, aki mint ilyen felkereste hivatalosan a városi és megyei hatóságot, hogy a kebelökben működő tanárok és igazgatóról, szóval az egész intézetről véleményt halljon. Itt közlöm Zemplén megye válaszanak a helybeli tanári karra és ennek működésére vonatkozó kis részletét: „unanimi voto ac sensu fide digne recognoscimus et attestamus; quod Patres singulaque religiosi hujus Ordinis individua per totum illud temporis intervallum, quo jussu regio ex oppido Tokaj huc ad oppidum S.-a.-Újhely defixum gymnasium pro docendis scholis usque ad II-am Hum. classem seu Rhetoricam illocati habentur iam in 13-um annum ea cum satisfactione publici versati fuerint, ut ob exemplarem seu relate ad morum suorum probitatem, seu vero ad institutionem juventutis intellectam vitae suae rationem universalem totius populi sine discrimine religionis amorem, approbationem, aestimationemque obtinuerint.²⁾ Eszerint a megyei gyűlés egyhangulag elismeri és bizonyítja, hogy a piaristák minden egyes tagja, amióta ide áthelyezték őket, közmegelegedéssel találkozott, s valamint saját életük, úgy az ifjúságnak vallás erkölcsi nevelése és a tudományokban való oktatása által az összes polgárságnak, vallás külömbiség nélkül szeretetét, helyeslését és nagyrabecsülését kiérdemelte.

3. §.

Az intézetnek VI. osztályu nagy gymnasiummá való fejlesztése és új épülete.

Az 1806-ik év nevezetes változásokat idézett elő a tanügy terén. 1777-ben ugyanis Úrményi József és Trestyánszky Dániel, jezsuita nyomon haladó „Ratio educationis“-ában. három nyelvészeti és két hum. osztályt állapít meg. Ezen beosztás alapján halad a tanügy menete 1806-ig, midőn a második „Ratio educationis“ az elemi iskola III-ik osztályát a gymnasiummal egyesítette és a gymnasium I-ső osztályává tette, mi által a régi öt osztályú gymnasium hat osztályúvá

¹⁾ Hist. dom. 45.

²⁾ Hist. dom. 45. és Megy. lev. prot. 128. p. 278–280. loc. 163. nr. 348.

lett, s ettől fogva megkülönböztetnek IV osztályú algymnasiumot. VI osztályú nagy gymnasiumot és főgymnasiumot, mely utóbbi nevezettel a főigazgatók székhelyén levő VI osztályú nagy gymnasiumok dicsekedhettek, melyek különben semmiben sem különböztek a vidéki nagy gymnasiumoktól. A gymnasium két utolsó osztályának anyagát felcserélték, t. i. azelőtt a gymnasiumi tanfolyam utolsóelőtti osztályában a költészettant poëzis, az utolsóban pedig a szónoklattant rhetorica tanítottak, s innen volt az osztályok neve: poëzis és rhetorica. Most felcserélték úgy a nevet, mint a tananyagot.

A gymnasiumnak ily módon VI osztályúvá való kiegészítése S.-A.-Újhelyben is megtörtént¹⁾, a mi elodázhatatlanná tette új, gymn. épület emelését. Városunkban azonban az új I-ső osztály, melyet előkészítő osztálynak is szoktak nevezni, több mint két évtizeden keresztül a normalis iskola épületében, a zárdától, és gymnasiumtól elszigetelve állott; míg végre, mint látni fogjuk, a 30-as évek körül költözik be a gymnasium új épületébe.

1807-ben Sivulszky sürgetésére, Lónyai Gábor alispán jóakaratu pártfogása mellett, a gymnasiumhoz vezető mellék utcákat, melyeken eddig csak életveszélyes kalandozás után gázolhatott keresztül az ifju csapat, kőburkolattal látta el a város²⁾. Ez által az igazgató míg egyrészt használt a növendékeknek, másrészt a nagy közönségnek is kedves szolgálatot tön.

1808, 1809, 1810-ben az egész Európát rémülésben tartó francia háborúk miatt, a tanügyre nézve semmiféle fontos körülmény sem adta magát elő. De nagy volt az anyagi pangás széles e hazában, részint a rossz termések, részint a háborúk által előidézett pénzügyi bajok következtében. Igen természetes, hogy a társadalom minden osztálya érezte e nyomasztó helyzetet és ennél fogva sem a piarista rend, sem az ezek kezében levő tanügy nem kerülhette ki a fenyegető veszélyt. Végre beütött az 1811-iki pénz bukás, mely a papir pénznek értékét $\frac{1}{3}$ -re szállította le, vagyis aki ma abban a jóhiszemben feküdt le, hogy van 500 frtja az erszényében, másnap arra ébredt föl, hogy bizony az csak 100 frtot ér. Ezt valamint az újhelyi piarista ház alapja, úgy a gymnasiumhoz csatolt alapítványok is igen meg-

¹⁾ Hist. dom. 71

²⁾ Hist. dom. 76.

éreztek, mert a kormány hasonló leszállítás szerint rendelte elintéztetni a magánosok pénzügyeit, szerződéseit, és kötelezvényeit¹⁾ Ugyan ebben az évben tanintézetünk nagy forduló ponthoz jutott. Sivulsky korábbi folyamódásaiban megpendített, rég óhajtott és teljesen soha el nem ejtett hő vágyai teljesülésének első remény sugára megjelenék a láthatáron. Előkelő személyeségeknél ép úgy, mint magános emberek és hivatalos közegeknél tett többszöri nyilatkozatai, mindenkiben megérlelék azon meggyőződést, hogy a gymnasium, a zárda legfelső emeletén, oly számos ifjúsággal,²⁾ a különben rozzant épületben nemcsak nem előnyös, hanem előbb-utóbb életveszélyes is lehet. E mellett a zárda nem rendelkezik elég alkalmas helyiséggel, hogy a kor igényeinek mindenben megfelelhessen, annál is inkább, mert mint Sivulsky emlité, a rend teológiai intézetét akarja Újhelybe áttenni. Ennélfogva új gymnasiumi épület szükségességéről mindenki meg volt győződve.

Ily előzmények után 1811 ápril. 30-án a kormány megbízta Thaller Ferencz állami építész-mérnököt, hogy vegye szemügyre az újhelyi zárda egész épületét, különösen vizsgálja meg a jelenlegi iskola helyiségeket és terjeszsen fel jelentést, mennyiben jogosultak a kegyes tanító-rend és a nagy közönség sürgetett óhaja, kérése? Ha az építés szükségesnek bizonyul az igazgatóval egyetértve, szemelje ki az új épület helyét, mérje ezt fel, beszélje meg az ügyet különféle mesteremberekkel és az egészlől teljesen tájékozató kimutatást küldjön fel a helytartótanács³⁾hoz)

A királyi mérnök hamarosan megjött, hogy a felsőbb utasítás szerint eljárjon és május 14-én azzal az igérettel távozott, hogy személyes befolyását a mennyire tőle telik, felsőbb helyen érvényesíteni fogja.

És most noha a mérnök által elkészített terv sem egészen kidolgozva, sem a felső helyen jóváhagyva nem volt, tehát a költségek utalványozása még igen kétséges vala, mégis a minden irányu biztatás által neki hevülne a munkába bele fogtak. Junius 5-én kezdik ledönteni a templom körül lévő falkerítés keleti részét, melyen az új gymn. épület felépítendő vala.³⁾ Majd az alapozási munkálatokhoz

¹⁾ Horváth Mihály : Magyarország történelme VIII. 413--414 és 422.

²⁾ Hist. dom. 87.

³⁾ Hist. dom. 88--89.

fogtak, melyek alatt sok akadályra bukkantak. A templom környéke valamikor temetkezési hely lévén, süppedékes, üreges részletek, falmaradványok, emberi csontok és koponyákkal telt sírok akadályozták az alap megásásának munkáját.

Végre Julius 29-én nagy ünnepélyességgel teszi le az épület alapkövét¹⁾. Örül az egész város, de százszoros volt Sivulszky igazgatónak és a tanári karnak öröme, kik végre megvalósultnak hitték rég táplált óhajukat. Azonban ember tervez, Isten végez! Sok ideig kellett várni, míg az ige testté lőn. Az uralkodó és kormánya, Európa fejedelmei és népeinek a világhódító Nagy Napoleon ellen viselt élet-halál harczával lévén elfoglalva, nem igen engedhetett magának időt a muzsák pártolására, és így egy teljes évtized küzdelmeit kellett átélni a helybeli érdekelteknek, míg a város és megye nemes ifjusága átlépheté az új épület küszöbét. A fáradhatatlan igazgató eleget sürgetett és kért a felsőbb helyen, de életében még azt sem tudta megérni, hogy az építésre szükséges pénzösszeget utalványozták volna.

E helyett 1812. ápril 14-én Sivulszkyt az ifjuság vezetése körül szerzett kiváló érdemei elismerésül, arany érdemkereszttel tüntették ki, melyet Horváth László alispán a tanári kar, az ifjuság és diszes közönség jelenlétében nyújtott át az ünnepeltnek július 7-én²⁾, ami azonban nem annyira a fáradhatatlan és kitüntetések után legkevésbé vágyó szerény igazgatónak, mint inkább a tanári karnak, az igazgatón szeretettel csüggő nagyközönségnek és tanuló ifjuságnak szolgált örömeire. Különben is az ünnepelt nem sokáig viselhette az érdemkeresztet, mert már 1813 jan. 20-án, korának 56., újhelyi igazgatóságának 23-ik évében jobb létre szenderült³⁾. Alkotásai hirdetni fogják nagyságát és a hálás utókor mindig kegyelettel fogja emlegetni nevét! Ő maga annyit tett az újhelyi gymnasium ügyének felvirágoztatása érdekében, mennyit az utódok évtizedekre terjedő munkálkodásai sem voltak képesek felmutatni!

Sivulszky törhetetlen buzgalma, mindenre kiterjedő gondossága, az anyagi téren csak eszköz volt egy magasabb szellemi érdek szolgálatában. Így természetes, hogy figyel-

¹⁾ Hist. dom. 89.

²⁾ Hist. dom. 94.

³⁾ Hudra: A piaristák Zemplén-vármegyében, 64.

mének legfőbb tárgyát az iskola képezte, melynek felvirágoztatása nemes szívének legkiválóbb törekvése vala. Az újhelyi gymnasiumot keresetté tenni, az ilyenmü intézetek sorában az elsők közé emelni, minden tényéből élénken kiviláglott. És ez sikerült is neki! Az ifjuság, mint már említém évről évre rohamosan gyarapodott nem csak számban, hanem erkölcsi súlyerőben is. A legkiválóbb polgári, nemesi, és főuri családok vetélkedve küldék gyermekeiket Sátor-Alja-Újhelybe. Nagy elismeréssel szólnak az intézetről úgy a hivatalos, mint magán jellegű látogatók, a mint erről az intézet és helybeli piarista ház évkönyveiből bármikor meggyőződhetünk. S mindez kinek az érdeme?

Sivulszky halála után érkezett meg József nádor leirata, 1814 december 30-án, melyszerint 14829 szám alatt utalványozza a tanulmányi alapból az építésre szánt 11841 frt 26 krt¹⁾, de a pénzhezjutás, a francia háborúk okozta zürzavarban, annyi nehézségbe ütközött, hogy ismét több évig kellett várni, míg a munka megindulhatott. Közben Szubányi György (1813—1815) és Nequasill Mátyás 1815—1816) igazgatók hiába sürgették a pénzhány miatt szünetelő építkezésre szánt összeg kiadását, ez nem jött.

Utóduk Sümegh Márton (1816—1820) végre valahára megérhette, hogy 1817-ben a pénzt kézhez szolgáltatták,²⁾ s teljes hat évi szünet után az építkezés nagy nehezen újra megindult. Azonban ekkor is végtelen huza-vonával, hosszú félbeszakításokkal még négy évig tartott a munka, melyet 3—4 hónap alatt be lehetett volna fejezni.

Végre Preszburger Ferencz igazgató (1820—1823) idejében készült el egészen az új épület s 1820-ban adták át a használatnak.

Az egy emeletes hosszúkás négyszöget képező köalkotmány kelet felé néz. Míg nyugati felén központi kiszögellése volt a bejárat, mely ma már be van falazva. E régi bejárat felett gránitlapba vésve most is olvasható: „Franciscus Aug. Formandae Pietate et Literis Inventuti Anno 1820.“ A kelet felé eső homlokzat az emeleten is, földszinten is 4—4 termet foglalt magában, míg a nyugati oldalon folyosók húzódtak végig, melyeknek északi és déli végén 1—1 fülke volt. A most leírt épület a jelenlegi gymnasium

¹⁾ Hist. dom. 96.

²⁾ Hist. dom. 100.

keleti könyökét képezi, melyet nyomott alacsonyság, s ablakainak a magasságukhoz viszonyított nagy szélessége jellemez.

Preszburger nem soká örülhetett az új épületnek, mert már 1823-ban fölváltá őt az igazgatóságban Tamásy József, (1823—1835),¹⁾ kinek vezetése alatt, az intézet hajója csendesen evezgetett a kijelelt irányban. Ettől fogva majdnem egy negyed századon keresztül nem ver feltűnő zajt a nagy világban, de azért hírneve jelentékenyen emelkedik. Ami különösen Tamásynak és böles utódainak érdeme, kiket a rendkormány az intézet vezetésével megbízott, akik a közjóra irányzott működésükben nemesak fényes tehetségeiket kifejtették, de kellő idővel is rendelkeztek, mindazt érvényesíteni, mit a tanítás és nevelés érdekében szükségesnek vagy hasznosnak itéltek. Így történt, hogy a gymnasium tanuló ifjúságának száma ebben az időben majdnem mindig megközelítette a 300-at, sőt többször túlozta is pl: 1824—25-ik tanévben 305, 1825—26-dikiban 322, 1826—27-ikiben 350, 1827—28-ban 330, 1828—29-ben 340, 1829—30-ban 305, 1830—31-ben 265, 1831—32-ben 293, 1832—33-ban 280, 1833—34-ben 261 ifju volt a hat osztályban²⁾).

E néhány adat egyuttal mutatja, hogy az 1831-ik kolera, valamint a társadalomra, ugy a nevelés ügyére is bénítólag hatott, mert míg 1831 előtt mindig fölözi a tanulók száma a 300-at, 1831 után jóval alatta áll. Zemplén megyében jun. 25 és 26-án, Újhelyben jun. 28-án kezd jelentkezni és aug. végéig dühöng, mely idő alatt a város 7665 lakosa közül 1600 betegedett meg és 500 halt meg. Zemplén megyében 17668-an, az egész országban pedig 300 ezren pusztultak el.³⁾ Az ifjuság jul. 8-án lön haza bocsátva,⁴⁾ tehát egy hónappal rövidebb volt a tanév, és addig össze sem jött, míg a járvány mindenfelé szünetelni nem kezdett.⁵⁾

Ugyancsak 1831-ben lép érvénybe a kegyes tanítórend és Breczenheim Ferdinand herczeg, illetőleg ezek megbízottai: Tamásy József házfőnök és Büky Ferencz a pataki és regéczi uradalmak igazgatója között és által okt. 18-án kötött szerződés, melynek értelmében: a rend átveszi a gymnasium első osztályát, ezt kellő tanerővel látja el és a normális iskola

¹⁾ Hist. dom. 112.

²⁾ Hudra: A piaristák Zemplénnvármegyében 158. l.

³⁾ Hist. dom. 141.

⁴⁾ Hist. dom. 139.

⁵⁾ A járvány igen részletes leírását lásd Hist. Dom. 137—141.

épületéből, hová — mint fentebb említém — 25 évig volt számüzve, az új gymnasium-épületbe hozza; átveszi még azonfelül az elemi iskola 2-ik osztályát is; hogy a herceg, illetőleg az uradalom évenként 160 konvenczionális, azaz 400 váltóforintot fizet fejenként a két tanár ellátásért¹⁾.

1834. okt. 15-én reggel 7 $\frac{1}{2}$ óra körül iszonyu földrengés rémíté meg városunk lakosságát, mely az ijedtség mellett nagy károkat okozott. A piarista ház felső emeletét lakatlanná tette. Sokat szenvedett a templom és új gymnasiumi épület is²⁾. Az okozott rombolásokat csak Tamásy utódának, Nagy Péter igazgatónak (1835—44.) buzgalma szüntette meg tetemes költséggel.

1841-ben Lehoczky Menyhért főszolgabíró azzal a követeléssel lépett elő, hogy a vármegyei küldöttség hivatalos látogatást tehessen időközönként a gymnasiumban. Minek Nagy Péter határozottan ellenmondott, s kimutatta, hogy a gymnasium egészen más forum elé tartozik. Azonban az elemi iskolára nézve nem ellenezte a megyei hivatalos látogatásokat. Bátor fellépése és kitartása győzött, végre is úgy történt minden, amint ő kívánta³⁾.

1844-ben Hutter Antal áll a ház és gymnasium élére (1844—1849.), ki alatt semmi föle a tanügyet érdeklő fontosabb mozzanat nem fordult elő gymnasiumunk életében.

4. §.

A hat osztályu nagy gymnasiumnak négyosztályu algymnasiummá való leszállítása.

Fényes jövő reményével köszöntött be az 1848-ik év, midőn az alkotmányt hosszú, nehéz küzdelmek után márcz. havában kivívta nemzetünk. Erősen hitte a magyar, hogy végre-valahára önmaga intézheti sorsát oly függetlenséggel, minővel a mohácsi vész óta nem bírt. Hitte, hogy tanügyét is arra a színvonalra emeli, melyre Európa többi államainak intézetei már régóta eljutottak.

De csakhamar vészes fellegek borulnak hazánk egére, melyek meghiusítják szép reményünket, az erős hitet, hogy iskoláinkat magyar géniusz vezérelhesse, a megkívántató és

¹⁾ Hist. dom. 144.

²⁾ Hist. dom. 152.

³⁾ Hist. dom. 166—167.

korszerű újítások felé. A világosi fegyverletéssel (1849. aug. 13.) mindennek vége! A szabadságharc bukása után sok hazafias tanár lett méltatlan üldöztetésnek kitéve. De nemcsak a rend egyes, a haza lángoló szeretetében kitűnő tagjait sújtotta az idegen boszuszomjas kormány, hanem halálos csapást akart mérni az egész hazafias piarista rendre akkor, midőn 1850. jan. 21-én 8217. szám alatt kelt rendeletével megtiltotta újabb növendékek felvételét és kihalás által akarta megszüntetni a hazafias szerzetet.

Ezt a rendeletet ugyan nagy befolyásu egyházi és világi férfiak, főleg pedig Scitovszky János herceg-primás közbenjárására, 2 év múlva hatályon kívül helyezték¹⁾, de azért a magyar tanügyet megmenteni nem lehetett.

Teljesen németre fordult a világ. Oktatásunk egészen átalakult.

A középiskolákra nézve ezt az átalakítást, a cs. és kir. vallás- és közokt. ügyi miniszterium által 1849-ben közzétett: „Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich“ czimű könyv határozta meg. Az ebben foglalt szervezet a középiskolákat: gymnasiumokra és reáliskolákra osztja. Az elsőknél czélul a tudomány-egyetemre, az utóbbiaknál pedig a műegyetemre való képzést jelelte ki. Behozták a szakrendszert, mely szerint nem egy tanár tanította ugyanazon egy osztály minden tárgyát, a mint ez régebben divott, hanem egy tanár tanította több osztályban ugyanazt a tárgyat pl. magyart, történetet, latint stb.

A gymnasiumba beolvasztották az előbb különálló 2 évi bölcsészeti tanfolyamot, mi által a régí VI. osztályu gymnasium VIII. osztályuvá lett, melynek négy alsó osztályát alvagy kisgymnasiumnak, a négy felsőt pedig főgymnasiumnak nevezték el. Az algymnasium külön is fennállhat, a főgymnasium a négy alsó osztály nélkül nem. Az algymnasium tárgyai azonosak voltak a főgymnasiuméval, csakhogy kisebb terjedelemben. Ugyszólván minden tudományt a gymnasium negyedik osztályában be kellett fejezni, és a főgymnasiumban ugyanazok kiszélesített terjedelemben s a philosophiával kibővítve kerültek elő. Végül a szigorú érettségi vizsgálatokat hozták be, és csak az itt nyert bizonyítvány alapján juthattak az ifjak az egyetemre²⁾.

¹⁾ Hudra: „A piaristák Zemplénvármegyében.“

²⁾ Hist. dom. 175.

Ez az úgynevezett Thun-rendszer, mely a mi intézetünk-nél is nagy változásokat vont maga után. Eddig ugyanis 1806. óta hat osztályu vala iskolánk, ugyanannyi tanárral és egy igazgatóval. Minden tanár egy és ugyanazon osztályban tanította az összes tantárgyakat. 1850-ben négy osztályu algymnasiummá szállítják le¹⁾, mi az ifjúság számát 60 perczenttel csökkenti. Az azon évi gymnasiumi értesítőink nyomán álljon néhány adat állításom szemléltetésére.

1847—48-iki tanévben 312, 1848—49-ben 253, 1849—50-ben 113, 1850—51-ben 107, 1851—52-ben 102, 1852—53-ban 98, 1853—54-ben 92, 1854—55-ben 94 volt az összes tanulók létszáma²⁾.

Sem szigorú osztály, sem szigorú szaktanítást nem követtek, hanem három tanár körülbelül a rokonszakokon osztozkodva vezette az I-ső és II-ik osztályt, három tanár pedig a III-ik és IV-iket. De csak néhány évig maradt ez így. — Utóbb az összes tanári kar, tekintet nélkül az osztályokra, a szakrendszer szerint osztozkodék a rokon tantárgyakon. Tehát az egyik tanár minden osztályban a latinokat, a másik a földrajzokat, a harmadik a magyar nyelvet stb.³⁾ tanította.

1859-ben január 6-án Schmidt Sevér sz. Benedekrendi áldozópap és kerületi főigazgató hivatalos látogatása alkalmával saajátságos tervvel lepte meg intézetünk vezetőjét, Koretz Lőrincz igazgatót (1858—1869.) és a tanári kart. A terv szerint a gymnasiumi tanulók az épület emeletén elég szűkre kimért 4 teremben húznák meg magukat, a földszintet pedig a r. kath. elemi iskola foglalná el. Célja az egész intézkedésnek, hogy az elemi iskola fennálló helyiségeiben germán szellemű leányiskolát állítsanak fel⁴⁾. Úgy látszik, hogy ez a császári királyi magas ministerium agyában született, s a főigazgatónál élénk pártolásra talált.

A magas ministerium által kiküldött építész, a tanulmányi alap terhére megcsinálta a tervezetet, mely szerint a gymnasium-épület földszintjére a déli oldalon egy a klastrom-térről a folyosóra nyíló ajtó vágassék, hol az elemi iskolai tanulók járjanak be. A gymnasisták pedig az eredeti bejárót és az emeletbe vezető csiga-lépcsőt vennék igénybe.

¹⁾ Hist. dom. 175.

²⁾ Lásd a helybeli gymnasium megföld évi értesítőit és Hudra: A piaristák Zemplén-vármegyében 158.

³⁾ Hist. dom. 175—200. és az 1850—60. közt megjelenő gymn. értesítőink.

⁴⁾ Hist. dom. 197.

Hogy a két intézet ifjusága az épületben egymással ne találkozassék, ami nem egyszer izetlenségekre szolgál-tathatna alkalmat, az alsó folyosó régi bejáratát a lépcső-zenen túl fallal zárták el. A kívánt átalakításokat és egyéb javításokat Weinberger Gyula vállalkozó hajtá végre.¹⁾

1860. április 10-én ment végbe, az egyesekben nagy reményeket keltő intézkedés tűzpróbája. Bessenyei Pál hely-beli apát-plébános ünnepélyes istentisztelet után az elemi tanulókat átvezette a gymnasium épületébe, az elemi iskola helyiségében pedig tizenegy leányka várta az iskola ünne-pélyes megnyitását. De a város részéről semmiféle hi-vatalos egyéniség sem vett részt az ünnepségen.

Minek oka az volt, hogy a felsőbb tanhatóság, a város megkérdezése s beleegyezése nélkül akart jókora terhet a városra erőszakolni. Azt kívánták ugyanis, hogy a város évenként 800 pengő forintot fizessen a leányiskola tanító-nőjének és igazgatójának. Mindezekért viszonzásul boldogí-tották volna városunkat egy fölösleges német iskolával, mely idővel hőven csergedező forrása legyen a német kultúrának, s elnémetesítője a jövő nemzedéknek. A város atyái és pol-gárai azonban ellenmondtak ennek a tolakodó kísértésnek, és még akkor sem nyugodtak meg, mikor ámitásul először Bánóczy Mária magyar nőt alkalmazták tanítónőnek. Nem nyugodtak, mert már előre tudva volt, hogy egy jól kipró-bált német asszonyt szándékoznak nemsokára Kassáról hozni, ki szívós kitartással fogja az eléje tűzött czélt megvalósi-tani.²⁾ Épen ezért a város az évi 800 frt segélyről hallani sem akart. S így halva született eszmévé vált a bécsi mi-niszteriumnak vérmes reménye.

Az újhelyi polgárság pedig hazafias munkát végzett, mi-dőn a hivatlan vendégnek szép szerével ajtót mutatott. Hogy miként voltak oda fenn az ügyek ily folyásával megelégedve, az már az ő dolguk! Vége az egésznek, hogy a gymn. las-sankint visszahelyezkedett teljes jogába, az elemi iskola pe-dig visszatért rendes otthonába, s végül ami a fő, az elné-metesítő leány iskolából semmi sem lett!

Az ebből származott örömet azonban csakhamar meg-szűntette politikai életünkben beállott változás.

Uralkodónk I. Ferencz József ugyanis 1860. ápril. 19-én

¹⁾ Hist. dom. 198.

²⁾ Hist. dom. 199—200.

kelt okmányában alkotmányt ígért népeinek,¹⁾ melyet okt. 20-án a birodalmi központosítás szellemében meg is adott.²⁾ Mindenki azt hitte, hogy a változott politikai viszonyok egy jobb jövő csiráját rejtik magukban, melyben tanügyünkre nehezedő Thun-féle rendszer helyére, a magyar nemzeti nevelés rendszere lép. De a nemzet egybegyűlt képviselői az ország törvényes függetlenségét s egyéb történelmi jogát nem voltak hajlandók cserébe adni a fejedelmi kegyadományért; az új alkotmányt nem fogadták el s a törvényes nemzeti alkotmány helyreállítását sürgették. Az országgyűlést ennek következtében a király föloszlatta, a megyékben az alkotmányos tisztikar helyét kinevezett hivatalnokok foglalják el, s marad minden, így árva tanügyünk is, az előbbi mederben.³⁾ Ezt leginkább iskolánk érezte meg.

5. §.

A gymnasiumnak ismét hat osztályúvá való kibővítése.

Hosszú szenvedés után létrejött 1867-ben a kiegyezés. Az újhelyiek soha alkalmasabb időt nem találhattak volna a gymnasium kérdésének megoldására, illetőleg a gymnasium kiegészítésének keresztülvitelére, mint midőn a kiegyezés és alkotmány visszaállítása után, apost-királyunk 1867-ben Andrássy Gyula grófot bízta meg a magyar felelős miniszterium megalakításával. Andrássy ugyanis, bár nem a megye szülötte, mégis sokszorosan volt a megye szívéhez növe, a mennyiben itt nevelkedett, mint az újhelyi gymnasiumnak növendéke és mint a piarista ház konviktora. E vármegyében kezdé politikai pályáját, utóbb e megyének követe, majd főispánja, 1849-ben pedig önkéntes csapatainak vezére, végre a kiegyezés után, a s.-a.-újhelyi kerület országos képviselője, tehát támogatására biztosan lehetett számítani.⁴⁾

A mozgalom megindult, melynek élén Liszy Ede és a gymnasium igazgatója állottak. Röviden csak azt jelzem, hogy a buzgó igyekezetet a legjobb siker koronázta, mert már az 1868—69-iki iskolai évet egyszerre hat osztálylyal nyitották

¹⁾ Hist. dom. 201—202.

²⁾ Hist. dom. 204.

³⁾ Hist. dom. 205—207.

⁴⁾ Hudra: A piaristák Zemplén-vármegyében. 97. és »Zemplén« 1890 febr. 23. sz.

meg¹.) Az újhelyiek azzal a kérelemmel járultak a rendkormányhoz, hogy az ötödik és hatodik osztály tanárai is rendtagok legyenek. Minthogy azonban a kegyes-tanítórend, algyimnasiumainak rohamosan megindult kiegészítése által, erején fölül volt igénybevéve, az újhelyiek kérelmét, legjobb akarat mellett sem teljesíthette.²) Ezért Eötvös József br. vallás- és közoktatás-ügyi miniszter 3 világi helyettes tanárt alkalmazott 700—700 frt fizetéssel, s az erre szükséges 2100 frt-ot a tanulmányi alaphól utalványozta. Első állami tanárok voltak: Maday János, Mathiai Károly és Spitzkó Lajos, ki jelenleg a székes-fehérvári tankerület kir. főigazgatója.³) E három tanárt a miniszter ideiglenes minőségben csak két évre alkalmazta, míg a rend képes lesz egészen a saját embereivel látni el az iskolát.⁴) De bizony a kegyes-tanítórend azóta soha sem volt emberek hőségében, azért az állami világi tanárok tovább is maradtak, sőt mint tudjuk, manapság is alkalmaztatnak.

Majd 1870-ben tovább megy a miniszter hőkezűségével, midőn okt. 23-án 23609. sz. alatt utalványoz évenként 300 frt-ot tanszerek beszerzésére.⁵)

Ezzel mintha mindent megnyertek volna városunk lakói, több éven keresztül fásúlt közönnyel nézték a jövőt. Pedig a megkezdett munkát féluton abba hagyni korántsem volt észszerű. Mert a helybeli jómodú szülő csak tovább küldte gyermekét a hat osztály elvégzése után a hetedik osztályra idegen városba, de a szegényebb sorsúak, sokszor épen a legjobb tehetségűek kénytelenek voltak költség hiányában itthon maradni. Az ilyenek számára pálya nem nyílt, legfeljebb a gyógyszerészeti és község-jegyzői, mivel az iparos- és kereskedelmi már méltóságon alúlnak tetszett. Énnél fogva a hat osztály megnyerése után korántsem lett volna szabad a kényelmes semmittevést, a nyolczosztályért való küzdelemnek elé tenni. Ma csak úgy van értelme egy középiskolának, ha az kellő időben az ifjak kezébe adhatja az érettségi bizonyítványt, mert ez már számít valamit. Ezzel

¹) Hist. dom. 227. Az egész kérdés lebonyolítására vonatkozólag, ennél többet sem a Hist. domban, sem a megyei, sem a városi levéltárban, sem az akkori „Zempléni Híradó”-ban nem találtam. Pedig kétségkívül dolog, hogy több fel és leírás, hosszabb alkudozás után nyílt csak meg az V. és VI-ik osztály.

²) Hudra: A piaristák Zempl.-várm.-ben. 98.

³) Hist. dom. 228.

⁴) Hist. dom. 227.

⁵) Hist. dom. 246.

ellátva kezökben, már igen sok pálya nyílik előttük. A kinek pedig kedve és tehetsége van, mehet a felsőbb iskolákra. Mindezt kétszeresen érezte S.-A.-Újhely.

Azonban a szélesedni nevezhető időszakban is történt néhány, a tanításra nézve üdvös intézkedés. Így még 1869-ben emelteték a tornaegyesület a Diana-fürdő szomszédságában levő tornahelyiségét. Később a gymnasiumi ifjúság is jogot nyert a tornahelyiség használatára, mely más hiányában — különösen télen nagy szükségét pótolta.¹⁾

Majd 1872-ik év márczius havában a tanári kar példaadása, az ifjúság dicséretes buzgalma és a nagyérdemű közönség élénk érdeklődése között, keletkezik az ifjúsági könyvtár.²⁾ Mely kellő felügyelet és vezetés mellett nagy jelentőségű, mert megóvjaa az ifjúságot a mérget lehelő férczművek olvasásától s hozzá szoktatja szabad idejének hasznos dolgokkal való töltésére.

Ugyanitt nem mellőzhetem azon szomorú jelenség megemléztését, hogy 1872—3-iki tanévet a kolera háborgatta, mely miatt Újhelyben az előadások 1872. nov. 28-án megszűntek és a szünet 1873. jan. 15-ig tartott. A járvány városunkban mintegy 1000 ember életét oltá ki.³⁾

Ugyancsak az 1872—3-iki iskolai évben, Iványf Ede gymn. igazgató (1872—1876) egy rég óta óhajtott kívánságnak tett eleget, midőn az oktatás nagyobb eredményének elérése szempontjából, úgy a természettan, mint a természetrajzi szertárt, a zárda II-ik emeletéről a gymn. épületbe helyezte át. És a már beszerzett természettani, gépek számára 2 $\frac{1}{2}$ méter magas, 4 méter hosszú üveg szekrényt készíttetett.⁴⁾ A természettudományok mai álláspontja ugyanis okvetlenül megkívánja, hogy a tanár az előadott elméleti részeket a lehetőséghez képest gyakorlatilag is bemutassa: tehát pl. a fizikánál kísérletekkel felvilágosítsa, az állattannál kitömött állatokat szemléltessen, az ásványtannál és növénytannál ásványokat és növényeket mutasson be.

Nálunk azonban úgy a természettani, mint természetrajzi gyűjtemény, az előhaladott tudomány igényének nem felelt meg teljesen. Ez ösztönzi az akkori igazgatót, hogy 1873. nov. havában Zemplénavármegye értelmiségéhez, egy

¹⁾ Hist. dom. 229.

²⁾ Hudra: A piaristák Zemplén vármegyében 102.

³⁾ Hist. dom. 246.

⁴⁾ Hist. dom. 245.

lelkes felhívást intézzen, melyet 1000 példányban lenyomatva, az egész megyébe szétküldözgetett, és decz. 2-án a Zemplén című lapban is közzétett.¹⁾

Ennek a fölhívásnak némi eredményét az 1873—4-iki Értesítő lapjai igazolják. De az eredmény korántsem oly fényes, mint az igazgatónak vérmes reményei sejtetni engedék. Az egészben az elismerés koszorúja Mailáth József öméltóságát illeti, ki 100 frton kívül, 3 ritka-kövületet, 113 kötet könyvet adott az intézetnek. Az igazgató pedig most már a természetrajzi gyűjtemény számára is beszerez egy 2 $\frac{1}{2}$ méter magas s 6 méter hosszú üveg szekrényt.²⁾ Végre nagyságos Juhász Norbert királyi főigazgató kívánságára a tanári könyvtárt elválasztják a rendnek házi könyvtárától.³⁾ És az előbbent a gymnasiumi épületbe helyezik a természetrajzi gyűjtemény mellé. A természettani gyűjtemény pedig, mely eddig az előbbivel egy teremben volt, a tanári szobába vándorolt.

1872. szeptember havában Trefort Ágoston lón vallás-és közoktatásügyi miniszterré. Ő a szellemi életnek felvirágoztatását, a képzett és lelkiismeretes tanárok mellett, egy másik tényezőtől is feltételezte, t. i. hogy mennyire felelnek meg középiskoláink a tanügy egészségi követelményeinek. Ebben találja magyarázatát az a rohamos építkező kedv, mely elsősorban az állami intézeteknél volt tapasztalható. A felekezeti iskolák fenntartóit pedig felszólította a miniszter, hogy a kor igényeinek megfelelő iskolákat építsenek, vagy a meglévőket czélszerűen alakítsák át, tisztán tartsák, hogy az intézet minden része az egészségügyi szabályoknak teljesen megfeleljen. 1873. december elején hozzánk is elérkezett Öexcellenciájának november 2-án 30479. sz. alatt kelt rendelete, melyben felhívja a gymnasiumi igazgatót, hogy az iskolát ne csak jó karban tartsa, de a kellő szelöltetés, czélszerű padrendezés és minden irányú tisztaság által, az egészségügyet tehetsége szerint előmozdítsa.⁴⁾ E felszólításra az igazgató 1873. végén, körülbelül a következő terjedelmes feliratot intézte a miniszter úrhoz:

Nagymélt, magy. kir. Vall. s közokt. Miniszterium!
Nagyméltóságodnak f. é. nov. 2-án 30.479. szám alatt kelt s a

¹⁾ A felhívást lásd Hist. domushoz mellékelve.

²⁾ Hist. domus 245.

³⁾ Hudra: A piaristák Zemplén vármegyében. 101.

⁴⁾ Hist. dom. 247.

kassai tankerület ns. Főigazgatója által velem közölt kegyes intézvényt a tanodai épület s tantermek tisztántartása, czélszerű elrendesése s szellőztetése ügyében hódoló tisztelettel fogadá és üdvözlé a s.a.-újhelyi gymn. igazgatósága; mert az ezen k. intézvényben foglalt bölcs nézeteket és elveket már rég óta hordja kebelében s szent meggyőződése, hogy a tanodai épületnek, mint a múzsák templomának csinos-sága és czélszerű berendezése, a fogékony ifjakba örökké maradandó jó izlést, tisztaság iránti szeretetet s így a tudomány iránt is kegyeletet kell beoltania.

Ezen bölcs intézvényt tehát újabb iránytűül használván, a s.a.-újhelyi kath. nagygynasium igazgatósága, szoros kötelességének tartja tanodai épületének külső helyzetét őszintén s tüzetesen rajzolva Nagyméltóságodnak már csak azért is mély tisztelettel fölterjeszteni, mivel több intézkedést talál szükségesnek, mintsem azt a tanoda pénztára megbírná.

Tanodai épületünk t. i. bold. emlékezetü I. Ferencz király által 1820-ban lón befejezve. Nem csoda tehát, hogy sok javítást igényel 59 év lefolyása után. Már pedig annak háztartására a nm. magy. kir. vallás és közokt. ügyi miniszterium 1870. okt. 23-án 23.609. sz. alatt kelt k. intézvényében 260 frtot méltóztatott állandósítani.

Ebből az igazgatóság 1) 100 frtot számít faszerzésre s vágatásra, s így alig képes 6—7 öl fát venni 14 frtjával, mi hogy 6 tanterem s 2 muzeum — hová főleg a tanintézetbe jövő világi tanárok órák között gyülekezni szoktak — fűtésére elégtelen: könnyü eltalálni. Szerencsére a város e szükségletet 5 öl fával pótolja 2) 50 frtot számít a fűtőszolgának fizetésére, mi csodálatos csekélység, s tulajdonképen csak úgy lehetséges, — hogy a kegyrend házfőnöksége élelmiszerekkel s lakással látja el a neki is tett szolgálatért. 3) 60 frtot számít a tantermek s folyosókat tisztogató ugynevezett curatorokra. Valódi csoda, hogy a legszegényebb tanulók is 1 frtnyi havidíjért e munkára vállalkoznak, kiktől különben sem lehet valami sok, azaz kellő szolgálatot követelni. — Marad a tantermek, folyosók meszelésére, súrolására, ajtók, padok s lépcsők javítására 50 frt o. é. Innét javítandók a lakatok, kályhák is. — Hogy ily csekélységből mily mérvben eszközölhető ez mind, igen könnyü elgondolni.

Ennélfogva, de a szükség által is ösztönözöttve, az alulírott igazgatóság bátorkodik a nm. magy. kir. vallás s közokt. ügyi Miniszteriumhoz folyamodni, miszerint vagy a háztartási átalányt megkettőzteni méltóztatásuk, vagy pedig egy rendes tanodai szolgálomást szervezni, ki a gymnasium körül a felügyeletet vinni, a tisztaságról gondoskodni s a postára való járást elvégezni tartozzék, szóval az igazgatónak mindenben segítségére legyen, ki a gondokért úgy sem kap a szerzet részéről semmi tiszteletdíjt s idejét gyakran önfeláldozással kell ott töltenie.

Amde e tanintézetben, hogy a fennérintett miniszteri kegyes rendeletnek elég tétessék még nagyobb javítások eszközölendők. Ugyanis:

1) Az épület külseje bemeszelendő s alapfalainál körülbelül 1—2 méternyire a vakolat igazítandó, az ajtók befestendők.

2) A padok oly rossz karban vannak, hogy legalább évenként egy-egy osztályban újjakkal felcserélendők.

3) A tanterekben főleg a téli ablakok keretei is annyira enyészetnek indultak, hogy a homályos ablaktáblák bemetszésével czélt nem érhetünk.

4) A folyosók ablakok helyett belül faszárnyakkal, kívül nem mozgatható faredőnyökkel ellátvák. Ennélfogva, ha a fatáblák betéttetnek: a folyosók sötétekké lesznek, ha nyitvák, főkép télen s viharos időkből oly szélroham s légzuzamnak vannak kitéve a meleg iskolákból kijövő tanárok s tanoncok: hogy valóban egészségromboló hatásnak és veszélynek vannak feláldozva. A külső redőnyök is több javítást s főleg befestést igényelnének.

5) A két múzeumi terem biztosítására az ablakok vagy rácsozattal, vagy fatáblákkal belül ellátandók.

6) A négy fakamara közül egyik szolgálakássá változtatandó.

7) (Ebben a pontban a félreeső helyekről van szó. . . . .)

8) Végre a tanodai épület tornyocskája is már ingó állapotban van, melyről a vaskereszteske is egy erősebb szél következtében már leesett.

Egyébaránt a tantermek elég tágasak, főleg a három felső osztály létszámához képest, s így itt a szellőztetés sem szükséges annyira, mint a három alsó osztályban, mit ha a nm. magy. kir. Miniszter Ur k. intézvényében kifejtett rend szerint teljesítünk: még egyszer annyi fára lesz szükségünk.

Mindezeknek megvizsgálására alúlrít igazgató a nm. Vall. s közoktatásügyi miniszterium részéről egy építészeti egyén kiküldését, valamint a szükségképen fogamatba veendő javításokra szükségelt költségeknek kegyes utalványozását, nemkülömben a tanodai szolgálóállomás kegyes rendszeresítését kérelmezni bátorkodik. A nm. magy. kir. vall. s közokt. miniszteriumnak, — S.-A.-Újhely, 1873. december 7-én, — alázatos szolgálja Ivánfi Ede nagy-gymn. igazgató¹⁾.

A folyamodásnak meglőn az a jó eredménye, hogy már decz. 14-én felel rá a miniszter. De válasza szerint az egész ügyre illetőleg későbbre tartja fenn magának a határozatot. Ugyanekkor közli a zemplénavármegyei mérnökhöz menesztett rendelet másolatát, melynél fogva az épület megvizsgálására és költségvetés felterjesztésére hívja fel. Zemplénmegyében azonban ily mérnök nem létezett, ezért ismét elmúlik több mint fél év, míg végre, mint látni fogjuk a főigazgató közbevetésére Kassáról fog mérnök jönni.

Ugyancsak az imént idézett folyamodásnak eredménye, hogy 1874-iki év második felétől számítva, 200 frt fizetéssel iskola szolgálai állomást állandósított a miniszter. Ezért a nagy áldozatért kárpótlásul a gymnasiumi épület háztartási költségét évi 300 frtról 200 frtra szállította le.²⁾

¹⁾ Hist. dom. 247—250.

²⁾ Hist. dom. 251.

A megígért királyi mérnököt azonban hiába várta az igazgató. Éppen ezért 1874. első felében jelentést tett erről a főigazgatónak és csak ennek sürgetésére 1874. június havában érkezett meg Kassáról, Lerner Ferencz személyében, ki június 27., 28., 29-én minden javítandót fölvetett a költségvetésbe, melyet 4800 forintban állapított meg¹⁾.

A költségvetést felküldötték a miniszterhez. Erre 1875. márcz. 30-án 21,734. szám alatt felel a miniszter Somhegyi Ferencz piarista rendfőnöknek. A rendelet másolata a kassai tankerületi főigazgatóság útján, ápr. 6-án érkezik ide, mely így hangzik: „A s.-a.-újhelyi kath. gymn. épületnél szükségelt helyreállításokra vonatkozó költségvetéseket, melyekben az összes költségek 4964 firt 15 krral helyesbítettek, címednek oly felhívással küldöm meg, hogy miután a tanulmányi alaptól jelen szorult állapotnál fogva ezen költségek nem fedezhetők s az 1804. évi aug. 3-án 7718. szám alatt kelt udvari rendelet értelmében a szerzet (a kőszegi, kanizsai, pesti és szegedi kivételével) minden kegyes tanítórendi középületnek jókarban tartására évi két-kétszáz forintot élvez, s ennél fogva a kérdéses helyreállítási költségek is elsősorban ezen rendet terhelik, szíveskedjék ezen helyreállításokat saját tartományi pénztára terhére saját belátása szerint fogatniba vétetni.“²⁾.

A „Hist. domus“-ban sehol sincs adat feljegyezve a javításokról. Miből az következik, hogy a javítási költségeket sem a miniszter, sem a rendkormány nem utalványozta, s így a gyökeresebb javítást, esetleg új építkezést boldogabb időkre halasztották.

A következő 10—12 esztendő minden fontosabb esemény nélkül folyt le intézetünk történetében. Legfőlebb megemlíthetem, hogy 1875-ben az igazgató a természetrajzi múzeum számára ismét egy üvegszekrényt készíttetett, melynek hossza 5 méter, magassága 2 méter³⁾. Továbbá, hogy ugyanezen év december havában 22,151. szám alatt kelt miniszteri leirat érkezett hozzánk, melyszerint az 1875—76-iki tanév csak 9 hónapig tart; szünnapok vasárnap és ünnepnapokon kívül nem lesznek, a nagy szünet ezentúl július és augusztus hónapokra esik, a tanév pedig szept. 1-én veszi kezdetét⁴⁾.

¹⁾ Hist. dom. 251.

²⁾ Hist. dom. 257.

³⁾ Hist. dom. 265.

⁴⁾ Hist. dom. 266.

Végre 1877. jun. 30-án a gymn. ifjúság a „Diana“-kertben tánczczal egybekötött dalestélyt rendezett, mely igen jól sikerült. Tiszta jövedelme Kovács János gymnasiumi igazgató (1876—1882.) által ajándékozott 20 forinttal együtt 190 ftot tett. Ezzel vetette meg alapját ifjúságunk saját segély-egyletének¹⁾, melynek a takarékpénztárban levő jelenlegi (1894. máj. 24.) tőkéje júl. 1-én a kamatok kamatjával 1162 frt 15 krt tesz ki.

1888. júl. havában tartott rendi naggyűlés Ormándy Miklós dr. szegedi főgymnasiumi tanárt választja meg házfőnöknek és gymnasiumi igazgatónak, aki ifjú hévvel fogott hozzá kettős tisztének lelkiismeretes betöltéséhez.

Főgondját a gymnasiumra irányzá, melynek belső berendezése, mindenek felett az egyes osztályok padjai igen szánandó állapotban valának. Ormándy Miklós dr. tehát mindent elkövet, hogy ezek a visszás állapotok mielőbb megszűnjenek és az ifjak testi fejlődésüknek megfelelő padokat kapjanak. Továbbá, hogy katedrák, krétatartók, szivacstartó asztalkák, ruhatartó fogasok készíttessenek.

De ki köteles mindezeket a terheket viselni? A város úton-útfélen hangoztatott szegénységére hivatkozva, évenként 40 ftot szokott adni meszelés és tisztogatásra. Az állam pedig, noha a 4000 ftra rugó tandíjat hűségesen bekívánta, a kötelezettségeket a rend nyakába akasztá. Az igazgató utóljára is a rendkormányhoz volt kénytelen fordulni, ha czélt akart érni.

Igy történt, hogy a kegyes tanítórend kormánya 1888. szept. 26-án 1300 szám alatt kelt leiratában fölhívja az igazgatót, hogy az első osztály számára szükséges butorzatról csináltasson költségvetést²⁾. Már okt. 1-én az igazgató Dubay István helybeli asztalossal megköté a szerződést, melynek értelmében 228 frtért szereli fel teljesen az első osztályt. Két hónap múlva a bútorzat készen állott, és a karácsonyi szünnapok alatt be is helyezték a terembe³⁾.

Ugyanebben az évben fölmerült a rajzterem kérdése, a mely kérdéssel, minthogy az intézet kezdettől fogva nem bírt rajzteremmel, már évek óta foglalkoztak. A kérdést most az illetékes tankerületi főigazgató által informált miniszterium

¹⁾ Hist. dom. 272.

²⁾ Hist. dom. 295—96.

³⁾ Hist. dom. 296.

hozta felszínre, midőn a kegyes tanítórend kormányához intézet leiratában, egy rajzterem felállítását kezdette sürgetni.

És ezt helyesen tette! Mivel az iskolatermek padjai békés ülésre alkalmasak lehetnek ugyan, de nem arra, hogy minden egyes tanuló rajztáblájával kényelmesen elférhessen. De a rendkormány tekintetbe véve a több ezer forintba kerülő építkezést, a megkívántató költségeket nem utalványozhatta. Annyit azonban megtett, hogy a társház keleti részének második emeletén 4 szobát felajánlott, melyek addig is, míg alkalmas rajztermet állítanak fel az államköltségén bebutoroztatnának¹⁾.

Erre a magas ministerium leír a városi képviselő testülethez, hogy ez fedezze a rajziskola berendezésének költségét. A város atyái tisztelve a parancsot kiküldték Szentgyörgyi Dezső városi mérnököt a rend által felajánlott helyiségek megszemlélésére és a költségvetés elkészítésére. A mérnök 230 frtot elégnek talált az átalakítás munkájára, miből a képviselő testület még 5 frtot törölt s így maradt 225 frt²⁾.

Midőn a rajzterem ügye idáig eljutott a város 1888. szept. elsején 184. sz. alatt kelt átiratában felszólítja a gimnázium igazgatóját, hogy a városi képviselő testület által megszavazott 225 frtot vegye fel és hozza abból rendbe a rajztermet. Az igazgató a megszavazott összeget a fent említett célra megközelítőleg sem találván elégnek, 1888. szept. 27-én 481 sz. alatt azzal a kérelemmel fordul a városi képviselő testülethez, hogy engedje át az összeget a sokkal szükségesebb iskolapadok készítésére. A kérést első ízben megtagadták, de az igazgató újabb kérelmére a város a kérdéses 225 frtot decz. 31-én 267/88 sz. alatt kelt átiratában a kívánt célra fordítani megengedé. Erre az igazgató a már ismert Dubay asztalossal megkötöti a szerződést oly formán, hogy ez 1889 ápril 1-ére 267 frtért a II. és III. osztály számára (10—10 padot. számítva egy osztályra) elkészíti a szükséges bútorzatot. Így lesz a II. és III. osztály is új butorzzattal ellátva. A rajzterem ügye pedig, noha az igazgató ezentúl is többször hangoztatta szükségességét a felső helyen, elintézetlen maradt³⁾.

¹⁾ Hist. dom. 296.

²⁾ Hist. dom. 296.

³⁾ Hist. dom. 296—297.

Néhány nap mulva újból hivatja az igazgató az asztalost és vele a IV. osztály számára szükséges bútorzatra nézve köt szerződést, mely szerint a rendkormány által utalványozott 140 frtéért 1889. ápr. 20-ára rendbe lesz hozva a IV-ik osztály¹⁾.

Most az V-ik osztályra kerül a sor. A magas ministerium ugyanis 1889. jan. 22-én kelt leiratában tudatja, hogy az V-ik osztály számára szükséges új bútorzatra megkivántató összeget a tanulmányi alapból engedélyezi²⁾. A bútorzat hamarosan elkészült, s ezzel az újításnak vége szakadt, mert a VI. osztályban még jó padok voltak, itt tehát nem kellett újjakról gondoskodni.

A padjavítás ügyes-bajos dolgainak elintézése után az osztályok rozzant padlózatának rendbehozásához látott igazgatónk. Erre vonatkozólag még 1889. ápr. 14-én ³¹/₈₉ szám alatt küldte fel a miniszteriúmhöz kérését, mely abból állott, hogy az osztályok padlójának újjal való felcserelésére utalványozza a nm. miniszter úr a szükséges költségeket. A válasz jun. 6-án 12,262. min. sz. alatt érkezett meg. E szerint, minthogy az intézet használható állapotban való fentartásáról a kegyes rend, mint épület-tulajdonos tartozik gondoskodni, az igazgató kérésének helyt nem adnak.³⁾

Az örvendetes hír vétele után a Rendkormány jul. 14-én 1065. sz. alatt kelt levelében felhatalmazza intézetünk vezetőjét, hogy a javítást a jelen szünidőtől kezdve, évről-évre egy-egy osztályt padoztasson be a rend számlájára. Az asztalos már jul. 25-én felmérte az I. osztályt, mely 53,64 □ m. tett, és 98 frt 56 krért azonnal hozzá fogott az új padló készítéséhez.⁴⁾ A következő években a többi osztály nem nyert új padlót, mert e közben intézetünknek főgymnasiummá való fejlesztése, és ezzel új épület emelése a megoldás biztos medrébe jutott; előre pedig alig lehetett tudni, hogy a régi épületet nem fogják-e egészen mellőzni az építkezési tervezetnél.

¹⁾ Hist. dom. 298.

²⁾ Hist. dom, 298—299

³⁾ Hist. dom. 299—300.

⁴⁾ Hist. dom. 300.

6. §.

A főgymnasium kérdésének vajúdása. ¹⁾

1883. XXX-iki törvénycikk, mely szól a középiskolákról s tanáraiknak képezéséről, elvben végkép megszünteti az egész gymnasiumnak részekre: al-, nagy- és főgymnasiumra való felosztását.

E törvény közzététele óta többször felmerült a városnak s megyének az a óhajtása, hogy a helybeli 6 osztályu nagy-gymnasium 8 osztályu főgymnasiummá egészítessék ki.

Ezzel együtt egyre élénkebben nyilvánul egy új gymnasiumi épület szükségének érzete. — Mert a régi épület, 1820 körül, midőn készült, teljesen megfelelt a tanügy követelményének, most mégis igen sok kifogásolni valót lehetett rajta találni, mint erről Ivánfi igazgatónak a miniszterhez küldött felírásából csak az imént meggyőződhetünk. — Sok kifogásolni való volt a régi épületen még abban az esetben is, ha a gymnasium 6 osztályunak marad meg. — Mert hisz az abban levő 8 terem közül 6 kell az osztályok számára, a fenmaradt kettőből pedig: igazgatói iroda, tanári szoba, tanári könyvtár; természetrajzi, földrajzi, természettani szertár; rajz, torna, dísz-terem ki nem kerülhet.

Igen, de valamint az új épület fölállítása, úgy a két osztály tanerőinek állandósítása áldozatokat kívánt, melyekről kezdetben sem a megye, sem a város semmit sem akart tudni, abban a meggyőződésben élvén, hogy ezt vagy a kegyes tanítórend, vagy az állam, vagy együttesen mind a kettő fogja eszközölni.

Azonban a piarista rendnek, mely nagyon túl volt terhelve legkevésbé állott érdekében, hogy saját pénzerejével egy megye, vagy város részére a csonka iskolából főgymnasiumot alapítson.

Hogy pedig összetett kezekkel az államtól mit lehet várni, azt kifejezte Trefort Ágoston, a megye szülötte s intézetünknek több éven át tanítványa. Ő mint vallás s közoktatási miniszter 1886-ban. Máramarosba utazott, mely alkalmal az újhelyi vasuti állomáshoz a főispán vezetése alatt

¹⁾ Hist. dom. 281—282.

küldöttség ment ki a miniszter üdvözlésére, melynek Prámer Alajos-prépost plébános és Halmi László gymnasiumi igazgató (882—888.) szintén tagja volt.

Mikor Prámer Alajos fényes üdvözlő beszédében már áttérendő vala a gymnasium ügyére, miniszterünk szokott könnyed modorával közbevág: „Kell is nektek főgymnasium, állítsatok magatoknak ipariskolát.“ Majd a gymn. igazgatójával sétálgatva kérdé: „vajjon csak ugyan oly nagy szükség van itt a főgymnasiumra?“ Az igazgató kijelentette, hogy a jelen helyzet tarthatatlan, vagy egészítsék ki nyolcz osztályúvá, vagy szállíttassék le négy osztályúvá az intézet. Kérdi tovább a miniszter: „van-e már pénz erre a célra?“ „Nincs,“ felelt az igazgató. No akkor nem is lesz főgymnasiumotok egy hamar, volt a válasz.

Trefort megjegyzései a gyunyinak bizonyos fullánkjával voltak felfegyverezve. Nagyon jól tudta ő, hogy megyénk és városunk népét a saját érdekének igazi felkarolására csak úgy lehet rávezetni, ha értésére adja, hogy „segíts magadon az Isten is megsegít.“

A miniszter határozott kijelentésének volt annyi hatása, hogy ettől fogva úgy a megye és a város, mint a nagy közönség szakadatlanul foglalkozik a főgymnasium ügyével. Megyei és városi gyűléseken, valamint társas összejövetelek alkalmával nem egyszer képezi tanácskozás és beszéd tárgyát az, hogy miként is lehetne ezt a kérdést megoldani. De eleinte még sem sikerült a dolog folyását az igazi és helyes mederbe terelni. Nem sikerült! Noha 1888-ban, midőn a kegyes tanítórend Ormándy Miklós drt tette ide gymn. igazgatónak, látszólag egy lépéssel tovább haladt intézetünk ügye. A mennyiben főispán úr ő méltósága viszonzva igazgatónk első látogatását, ez alkalommal sürgősnek, szükségesnek jelentette ki a főgymnasium létesítését. Ugyanekkor arra kérte az igazgatót, hogy a városi mérnökkel egyetértőleg csinálják meg a tervrajzot és költségvetést.

Elkészült. A város képviselő testülete magáévá tette, de áldozni semmit sem akart¹⁾. Hanem e helyett a város képviseletében Prámer Alajos prépost vezetése alatt: Chyzer Kornél dr., Diószeghy János, Farkas Lajos, Hornyay Béla dr., Jelenek Adám, Nyomárkay József, Schön Vilmos dr., Székely Elek, Szentgyörgyi Vilmos és Szöllősi Artur képviselőtestületi

¹⁾ Hist. dom. 300.

tagokból álló küldöttség fölkérte Molnár István főispán öméltségát a kultuszminiszterhez menesztendő küldöttség vezetésére s kulturális törekvéseinket oly közelről érdeklő fontos ügyek támogatására. Öméltségága, a vármegye nyolcz országos képviselője által kiegészítendő küldöttség vezetését, úgy közbenjárását s befolyását a lehetőségig érvényesíteni megígérte. A küldöttek terjedelmes és indokolt memorandum átnyújtásával mintegy 25 ezer frtot igénylő építkezési és beruházási költségeket (különösen utalva azon nemzeti s nyelvi érdekeinket érintő fontos misszióra, melyet egy ily intézet úgyszólván a magyarság végvidékén hivatott teljesíteni, továbbá Újhely város nagyon is szűk anyagi viszonyaira s a már most is túlmagas községi pótagókra) az államtól kérelmezik.¹⁾

Az egész memorandumra az a megjegyzésünk van, hogy benne csak építkezési és beruházási költségekről gondoskodik a városi képviselőtestület s nem egyuttal a két legfelsőbb osztály tanáraitól, ami legalább is oly fontos vagy még fontosabb kérdés, mint az előbbi.

Egyébiránt Trefort miniszter főntebb idézett szavai után, az új vallás- és közokt. miniszternek, Csáky Albin grófnak válaszát kitalálhatjuk. Sem a „Historia Domus“-ban, sem a „Zemplén“-ben semmi nyoma annak, hogy Csáky a kérés teljesítését megígérte volna, tehát a felelet nem lehetett más, mint tagadó. Így a lelkesedés tüze alászállott s talán örökre kialudt volna, ha hamarosan nem adja magát elő oly esemény, mely a város képviselőtestületét és a nagyközönséget zsibadtságából felrázza, az áldozatok terére szólítja.

Rimay Lehel árvaszéki iktató, többször hallva a hangzatosabbnál hangzatosabb kifejezéseket a főgymn. szükségességéről és hogy áldozatokról, senki sem akar tudni, arra a meggyőződésre jutott, hogy Újhelynek nem lesz máskép főgymnasiuma, hacsak maga a helybeli polgárság nem megy előre az áldozatkészségben, és ezzel a nemes fegyverrel úgy a magas miniszterium, mint a kegyes tanítórend figyelmét, érdeklődését és áldozatkészségét ki nem erőszakolja, egyszer s mindenkorra nem biztosítja. Elölép tehát a „Zemplén“ 1889. évi decz. 1-én megjelent számában következő sorok közzétételével.

¹⁾ „Zemplén“ cz. hetilap 1889. ápr. 21-iki száma.

Egy fillér az újhelyi csonka gymnasium kiépítési költségeihez. A közoktatásügyi miniszter — mint vármegyénknek minden szép és jóért buzgón lelkesedő főispánja a nyári közgyűlésen a vármegye bizottságának jelentette — megígérte, hogy a sátor-alja-újhelyi hatosztályu gymnasiumot hajlandó két év alatt nyolcz osztályúvá kiegészíteni, ha a szükséges helyiségek az érdeklettek által felállítatnak és felszereltetnek.

Azóta fél esztendő mulott el és nem történt semmi a jó ügy elővitelére. Sőt úgy látszik, mintha az irányadó körök arról győződtek volna meg, hogy nem is lesz belőle soha semmi. Legalább ezt látszik bizonyítani az, hogy a mult héten itt járt főigazgató tarthatatlannak látván a hat osztályu gymnasium fennmaradását, amennyiben az nyolcz osztályúvá nem emeltetnék, eltörleendőnek véleményezte az ötödik és hatodik osztályt, mely esetben Újhely elveszítené a csak nemrégén nagy utánjárással megnyert két felső osztályt.

Hogy ez nem lehet érdeke legelső sorban S.-A.-Újhely városának, az nagyon természetes. De hogy a vidéknek is érdeke ellen volna, az sem szorúl bizonyításra.

Régen és sokan óhajtják, hogy az újhelyi gymnasium 8 osztályúvá emeltessék. Beszéltek már erről eleget, a cultuszminiszternél kérvényeztek is e tárgyban; de a beszéd, kérelem és ígéretnél maradt minden.

Azért ideje volna, hogy a város leginkább érdekelt körői kezökbe véve újra az itteni gymnasiumnak feledésbe merült ügyét, hozzáfognának a szükséges pénznek a város és vidéke birtokosai adakozásából leendő összegyűjtéséhez, hogy így valahára az oly régen óhajtott nyolcz osztályu gymnasium felállítható lenne.

Nem lehet hinni, hogy az érdekelt családapák és vármegyénk urai, birtokosai ne adakoznának össze annyit, amennyire szükség lenne. Sőt ha kell, a vármegye bizottsága vessen ki pótdát is a hiányzó összeg előteremtésére; mert ha kaszárnyára és betegek ápolására lehet adózni, annál inkább lehet, sőt kell is az iskolára.

Azt hiszem, hogy zsidó-polgártársaink sem maradoznának el az önkéntes adakozók sorából, Ezáltal szépen megczáfolhatnák azt az ellenök emelt vádat, hogy a nélkülök s keresztények által alapított gymnasiumokat minden hozzájárulás nélkül használják fiaik.

Hogy pedig ne szaporítsam az e teren már annyiszor eredménytelenül elhangzott szót én is: ezennel kötelezőleg kijelentem, hogyha a s.-a.-újhelyi gymnasium hetedik és nyolczadik osztályának ügye a megvalósítás stádiumába lép — azonnal 100, azaz egyszáz osztrák értékü forinttal járulok annak felállítási költségeihez.¹⁾

E nemes áldozatkészséget a „Zemplén“ idézett száma szépen méltányolja és dicséri midőn ezeket írja: minden szónál ékesebben szól a tett. Kalapot emelünk s úgy üdvözöljük czikk íróit, a ki az első áldozati fillért ajánlja föl a szent ügy oltárára. Nem az összeg nagyságát, de a szívet az önkéntes, benső elhatározás nemességét tekintjük, midőn

¹⁾ Rimay később még 50 forintot ajánlott föl s így összesen 150 frtot.

városunknak egyik igénytelen polgárát, czikk író, követendő példa gyanánt állítjuk az ügyben érdekelt nagyközönség elé. Porszemekből áll a pyramis — cseppekből van összetéve a tenger. Addja az ég, hogy az itten felajánlott áldozati fillér kezdete legyen az ezreknek és tizezreknek — s az ige: csonka gymnasiumunk kiépítése, mielőbb testté válják!“

Azt mondják a példa vonz. Jelen esetben igaznak bizonyult e közmondás. Mert már a „Zemplén“ legközelebbi számában (decz. 8.) Bánóczy Kálmán kijelenti, hogy ő a gymnasium kiegészítésének szent ügyére a maga részéről 200 frtot kész áldozni, mihelyt a reális lépések az építkezés foganatosítására az illetékes körök által megfognak tétetni. Azt hiszem, írja többek közt Bánóczy: hogy drága hazánk szellemi nivójának emelésére legszentebb kötelességem teljesítem akkor, a midőn egy csonka gymnasium kiegészítése céljából becsületes keresményemnek megtakarított filléreit pusztán csak abból az ambicióból ajánlom fel, hogy fiaink, leendő férfiai és oszlopai hazánknak, teljes kiképzésüket a a szülők szemei előtt, születésük helyén, kellő gondozás és ellenőrzés mellett végezhesék be!“

A „Zemplén“ ugyanezen decz. 8-iki számában „ több érdeklődő szülő“ aláírással nyílt levél jelenik meg, melyben Chyzer Kornél dr. megyei főorvost, jelenleg miniszteri tanácsost, kéri fel, hogy álljon a mozgalom élére, mert akkor egy pár év alatt, talán hamarább is, siker fogja koronázni a nemes vállalatot.

Erre 1890. jan. 6-án¹⁾ az eszme megtestesítése érdekében Matolai Etele alispán és Chyzer Kornél dr. népgyűlést hívtak össze. A gyűlés elnöke Matolai Etele szakavatottan fejtegette e kérdés megoldásának égetően szükséges voltát. Megemlíti, hogy a Főispán úr ő méltósága közben járt a miniszternél, s ez megígérte, hogy szívesen támogatja Ujhely város közönségét, ha ez társadalmi úton meghozza a kellő anyagi áldozatot.

»Föl! tehát tisztelt polgártársak — szólott tovább — föl a tettek mezejére, hisz van már követésre méltó példa előttünk: Rimay Lehel árvaszéki iktató 100, Bánóczy Kálmán pékmester pedig 200 frtot ajánlottak fel a nemes célra!»

Ne habozzunk tehát egy pillanatig sem! szegény és gazdag vigye meg anyagi áldozatát a kultura oltárára. Oly emléket állítunk ekép magunknak, melyért még unokáink is áldani fognak (taps és éljenzés).“

¹⁾ „Zemplén“ 1890. jan 12-iki száma.

Ezután Chyzer Kornél dr. szólalt fel s beszéde végén indítványozza, hogy végrehajtó bizottságot válasszanak, mely a pénz szerzés módozatáról mielőbb gondoskodjék és a gyűjtést a legszelesebb körben megindítsa¹⁾ (ált. helyeslés.) Mire a végrehajtó bizottság elnökévé: Matolai Etelet, pénztárnokává Chyzer Kornél drt, jegyzőjévé Szöllösi Arthurt választották.

A gymn. igazgatója ámbár ide jövele óta szakadatlanul szürgete az ügyet, most midőn a közvélemény, az áldozat-készségére való példa és hajlandóság megadta az ügy menetének az első jelentékenyebb lökést kikötötte, hogy névleg az egész mozgalomban ne szerepeljen. Kikötése daczára, hogy ő is vigyen most már még egy porszemet a nagy vállalat kiépítéséhez, Matolai Etele és Chyzer dr. felszólították, miszerint vállalja magára egy a polgárokhoz intézendő felhívás megírását,²⁾ mely a következő:

„Fölhívás S.-A.-Újhely lelkes polgáraihoz, hat osztályú csonka gymnasiumunk nyolcz osztályúvá való kiegészítése tárgyában.

Mélyen tisztelt polgártársak!

Korunkban a civilisatio szelleme minden téren óriási lépésekkel tör előre! Azon nemzetek, melyek a tespedés lágy vánkosán nem hallgatnak a haladó kor intő szózatára: kénytelenek meghátrálni a civilisatio égő fáklyáját fennen lobogtató kulturnemzetek szellemi vívmányai elől. A haladásnak és uralomnak ma csak két tényezője van: a munka és a tádomány.

Az egész világ népeinek történelme igazolja, hogy amely népnél a munka a mindennapi kenyér, s ennek élesztője és sava a tudomány, azon nép léte, jövője és boldogulása szilárd alapokon nyugszik.

Fel tehát a tettek mezejére! Mi se legyünk néma szemlélői más nemzetek, más városok kulturális törekvéseinek; de mutassuk meg, hogy a magyar nemzeti genius és tudomány ápolására oltárt emelünk szíveinkben, melyen a kulturális törekvéseinkre szánt áldozataink szent tüze lángolni fog.

Nem egyébről van szó, mint arról, hogy városunkban a 6 oszt. csonka gymn. 8 osztályúvá való kiegészítése céljából tömöröljünk mi is, és társadalmi uton iparkodjunk létesíteni azt, mire a főnforgó viszonyok szerint immár oly égető szükség van.

Álljon buzdító példa gyanánt előttünk hazánk több városának: N.-Károly, Léva, Veszprém, Rózsahegy stb. hasonló irányu törekvéséből származott eredmény, melyet ezek is vállalva s filléreik összerakása által értek el, úgy hogy ma már nemes büszkeséggel mutogathatják áldozatkészségük eredménye gyanánt: a 8 osztályu gymnasiumot.

Manap az oly fiatal emberre, ki akár anyagi viszonyai, akár pedig

¹⁾ Hist. dom. 309. és „Zemplén“ 1890 jan. 12-iki száma.

²⁾ Hist. dom. 310.

egyéb okoknál fogva érettségi bizonyítványt nem tud felmutatni: a legnagyobb sors várakozik. Bár merre forduljon is kenyér után, zárt fülek és ajtók állják útját, melyek csak is az érettségi vizsgálat által nyert bizonyítványra nyílnak ki előtte.

Az oly városban tehát, hol 8 osztályú gymnasium van, teljes megnyugvással vezeti az apa gyermekét az I-ső osztályba, mert tudja azt, hogy fia szülői szem és fölügyelet alatt áll és növekedik föl addig, míg az élet küzdterén valamely pálya meg nem nyílik előtte.

Mennyi aggodalom és költségtől szabadul meg azon szülő, ki gyermekét kiszakítani nem kénytelen a családi kör melegágyából akkor, midőn a serdülő ifjúnak legnagyobb szüksége van az apai tanácsra és az édesanyai szeretet mindent átható melegére!

De ha e megbecsülhetetlen morális és szellemi hasznon kívül fontolóra vesszük azon nagy *anyagi hasznot*, mely városuokra, annak minden háztulajdonására, minden iparosára háramlik akkor, ha a mostani csonka gymnasiumot 8 osztályúvá emeljük: egy lelkes polgára sem riadhat vissza S.-a.-Újhelynek, ki városa kulturális emelkedését és anyagi szempontból való gyarapodását szívén viseli: azon áldozattól, melyet e szent cél elérésére a fölébresztett közóhaj minden polgárától kér!

Tervünk valosultával ugyanis a gymnasiumi ifjúság létszáma, mely most 196, tetemesen fog gyarapodni. A mi fiaink itthon maradnak, a vidékiek pedig nagyobb számmal szívesebben jönnek hozzánk, ha tudják azt, hogy ott végezhetik iskoláikat ahol megkezdették; s így nemcsak azon pénz marad nálunk, melyet most a más városban a 7. és 8. oszt. tanuló ifjaink után odaviszünk, hanem azon vidékiek költségei is ide folynak, kik most ide nem jönnek, mert gymnasimunk csak hat osztályból áll,

Mindezeket fontolóra véve, nem zárkozhatik el egy igaz polgára sem S.-a.-Újhelynek e nemes törekvés megvalósítását célzó mozgalom elől.

Hogy mit tehet a közlekedés és a szent ügyért való küzdelem — megmutatta a magyar nemzet, számtalanszor; török, tatár s más ellenségekkel szemben is!

Győzött mindenkor!

Győzni fogunk mi is, tisztelt polgártársak, ha akaratunk szilárd s kitartásunk erős leend: s ekkor unokáink unokái is áldani fogják emlékünket, mert megtettük azt, mit tőlünk az ő jólétük biztosítására s városunk anyagi és kulturális fölvirágoztatására a közóhaj megkövetelt!

Járuljatok tehát, tisztelt polgártársak, a közjólét emelésére felállított oltárhoz áldozatfílléritekkel; s legyetek meggyőződve, hogy ügyünk diadalra jut, ha azt mindannyian igazán akarjuk s nemes igyekezetünk sikerére a Mindenható áldását is kikérjük!

Evégből idemlékeljük az aláírási ívet, melynek fején ama feltételek olvashatók, amelyek mellett az adakozást megkönnyíteni reméltük, s amelyen az eddigi buzdító aláírások is olvashatók.

S.-a.-Újhely, 1890. január hó 20-án.

A gymnasium kiegészítése tárgyában tartott népgyűlés megbízásából:

Szóllósi Arthur,
jegyző.

Dr. Chyzer Kornél,
pénztárnok.

Matolai Etele,
elnök.*

Ezzel egyidejűleg kerültek ki a nyomdából az aláírási ívek. Megindult a gyűjtés, illetőleg az aláírás, és pedig a mint mindjárt látni fogjuk, igen örvendetes eredménnyel.¹⁾ Ezt azonban akkor még nem fizette mindenki be, hanem csak kötelezte magát az aláíró, hogy meghatározott idő alatt lefizeti, ha csakugyan megvalósul a czép czél.

Az aláírási ív erre vonatkozó kijelentése így hangzik: „Alulírt kijelentem, hogy azon esetre, ha a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a s.-a.-újhelyi 6 osztályu gymnásiumnak 8 osztályuvá való kiegészítését elrendeli, — az e czélra szükséges épület felállítási költségeihez a sajátkezűleg nevemhez írt összeggel járúlok, melyet a miniszteri intézvény keltétől számított 3 év lefolyása alatt egyenlő félévi előleges részletekben S.-A.-Újhely város pénztárába befizetni köteles leendek, mit ha tenni elmulasztanék S.-A. Ujhely város főbiráját följogosítom, hogy a kötelezett összeget rajtam S.-A.-Újhely város részére beszedhesse.

Világosan kijelentvén, hogy ha a mától számított 3 évnek lefolyása alatt a Nagymélt. m. kir. vallás- és közoktatási miniszter úr a kérelmezett gymnasium kiegészítését el nem rendelné, — aláírásom kötelező ereje megszűnik — S.-A.-Újhely, 1890. jan. 20.²⁾“

Ezzel az utolsó kitéttel a végrehajtó bizottság és aláíró közönség siettetni akarta az ügy lefolyását, és nyomást gyakorolni úgy a magas miniszteriumra, mint a piarista rendkormányra.

Helyén lesz itt közölni az aláírási ív részletes eredményét név és már e mai napig (1894. jun. 6-ig) befizetett összeg kitéttelével.

Ambrózy Nándor	100 frt	özv. Boruth Elemérné	100 frt
Abrahámovics Mór	50 frt	Buday Akos	100 frt
Abonyi D. Mór	40 frt	Barna Bertalan	100 frt
Alexander Vilmos	4 frt 50 kr	Behyna testvérek	100 frt
ifj. Ármágyi József	7 frt	Bolgáry András	8 frt 34 kr
Ármágyi János	20 frt	Bodeczky Ede	10 frt
özv. Adriányi Gyuláné	20 frt	Bajusz József	15 frt
Gr. Almássy György	200 frt	Butella György	3 frt 50 kr
Bydeskuthy Sándor	150 frt	Boldy Károly	3 frt
Bánóczy Kálmán	200 frt	Bodnár Péter	6 frt

¹⁾ Hist. dom. 310.

²⁾ Hist. dom. 310-ik lapjához mellékelt felhívás.

Burger Adolf	40 frt	Esztergomi káptalan	15 frt
Bunyitay Vincze	100 frt	Egri főkáptalan	100 frt
Gf. Bombelles Lajos	100 frt	Farkas Lajos	5 frt
Bubics Zsigmond	200 frt	Fendrich Mór	2 frt
Burger Sámuel	50 frt	Friedrich Antal	34 frt
özv. Bessenyey G.-né	50 frt	Fábry Károly	30 frt
Bokor József	24 frt	Fischer Jakab	5 frt
Bárczy Béla	10 frt	Frisch Herman	12 frt
Bauer Antal	18 frt	Fuchs János	35 frt
Bettelheim Márton	12 frt	Fail Arthur	15 frt
Becske Bálint	30 frt	Fekete István	15 frt
Bacskóvszky Bertalan	6 frt	Br. Gaizler József	100 frt
Bernáth Béla	50 frt	Dr. Ganzler Lajos	50 frt
Buczek János	20 frt	Glattstein Mór	5 frt
Boronkay József	15 frt	Gyulai Lajos	10 frt
Boszák Mihály	15 frt	Grünbaum és Klein	20 frt
Badonyi Mihály	10 frt	Göllner Lajos	6 frt
Dr. Chyzer Kornél	150 frt	Győröskey Istvánné	30 frt
Csákó Imre	40 frt	Grünbaum Simon	50 frt
Csaszlovszky János	50 frt	Grosz Vilmos	24 frt
Csuka Ödön	100 frt	Gombos István	5 frt
Cziegler József	20 frt	ifj. Gábry János	6 frt
Csákó Imre (kovács)	5 frt	Gálócsy József	3 frt
özv. Csubák Józsefné	15 frt	Glósz Nándor	12 frt
Csoltkó József	15 frt	Gerócz Mihály	10 frt
Csernyiczky Mihály	10 frt	Grantner János	5 frt
Csiszár Gábor	30 frt	Hönsch Dezső	50 frt
Dongó Géza	50 frt	Háber Gyula	50 frt
Dókus Ernő	300 frt	Dr. Hass Bernáth	33 frt 33 kr
Deutsch Bernáth	12 frt	Haas Lipót	23 frt 34 kr
Dudits György	6 frt	Halász József	33 frt 33 kr
Danicskó István	10 frt	Horváth József	15 frt
Dubay Ferencz	2 frt	Hell Salamon	5 frt
Diószeghy János	100 frt	Herczogh Leopold	10 frt
Dofkay József	10 frt	Horváth István	20 frt
Dókus Mihály	50 frt	Dr. Hornyay Béla	60 frt
Dudkievicz Medárd	20 frt	Hlavathy János	30 frt
Dolozselek Albert	15 frt	Horváth Imre	15 frt
De Rivó György	40 frt	Hamersberg Jenő	60 frt
Deutsch Mór	12 frt	Hlavathy József	30 frt
Dókus Gyula	30 frt	Ifj. Horváth József	12 frt 50 kr
Dókus József	40 frt	Hercz Ármin	24 frt
Dubay István	30 frt	Hericz Sándor	15 frt
Engel Izrael	10 frt	Hvozdovics Antal	12 frt
Ember Ernő Mihály	20 frt	Hlavathy Elek	30 frt
Erben Alajos	15 frt	Haas Fulöp	20 frt
özv. Erényi Jakabné	100 frt	Herzig István	6 frt
Enyiczkey Gábor	20 frt	Hauri József	5 frt
Éricz Ernő	17 frt	Herczóg Oszkár	15 frt

Horgonyi József	15 frt	Dr. Kossuth János	50 frt
Izsépy István	150 frt	Dr. Kellner Soma	34 frt
özv. Illasevics Lászlóné	2 frt	Kornfeld Mór	15 frt
Jelenek Ádám	50 frt	Kun Frigyes	100 frt
Jilek Károly	4 frt	özv. Kornstein I.-né	30 frt
Jenik Béla	10 frt	Kellner József	100 frt
Jakubcsó János	30 frt	Kornstein Mórné	10 frt
Justus József	500 frt	Kristóf Károly	12 frt
Koczaurek Ferencz	50 frt	Klein Pál	10 frt
Knopfler Sándor	21 frt 99 kr	Lóvy Adolf	100 frt
Kincsessy Péter	100 frt	Dr. Ligethy József	60 frt
Korinkó János	50 frt	Ligethy Bertalan	100 frt
Klimó Menyhért	15 frt	Lenkey Mihály	30 frt
Kresinszky Ferencz	5 frt	ifjb. Legyela József	5 frt
Károlyi János	10 frt	Lefkovics Fülöp	3 frt
özv. Klein Mórné	60 frt	Lakatos Gyula	26 frt
Kollár, Janos	8 frt	Laszács János	10 frt
Kulics János	10 frt	özv. Liszy Edéné	50 frt
Karsa Bertalan	10 frt	Lihethy Ignác	50 frt
Kecskés Antal	30 frt	Láng Nándor	30 frt
Koscs István	3 frt	Landesman M. s tsa	50 frt
Kolozs Gyula	50 frt	Lipsicz Adolf	12 frt
Kovács István	10 frt	Langerman Károly	6 frt
Komendovics Ágoston	15 frt	Lindt Károly	15 frt
Kassai székes káptalan	50 frt	Lampel Róbert	100 frt
Krasnapolszky Fer.	5 frt	Molnár István	300 frt
Krafcsik Ferencz	10 frt	Matolai Etele	100 frt
Kende Antal	12 frt	Móré Géza	30 frt
Kasztner János	12 frt	özv. Malártsik Gy.-né	25 frt
Kremniczky József	20 frt	özv. Magdszár Imréné	100 frt
Kovács Géza	15 frt	özv. Mezőssy Menyh.-né	5 frt
Klein Samu	15 frt	Mózer János	20 frt
Klein Armin	15 frt	Mérges Mihály	19 frt
Kiffovics Imre	12 frt	Marczinkó József	2 frt
Kalocsai székes kapt.	50 frt	Mendik János	50 frt
Kaselyák János	14 frt	Malárcsik Pál	5 frt
Kótics László	9 frt	Malárcsik József	100 frt
Kruczik Imre	12 frt	Moskóvszky Ignác	5 frt
Klein Lipót	20 frt	Mányi Lajos	10 frt
Krikbaum Gyula	18 frt	Móré Dániel	20 frt
Koleszár Mátyás	5 frt	Matterny József	20 frt
Kormos Armin	10 frt	Moldoványi Géza	30 frt
Kellner Ede	50 frt	Medgyesy Árpád	6 frt
idb. Kozma János	10 frt	Gróf Mailáth József	1000 frt
Képes Gyula	30 frt	Nagy Béla	150 frt
Kulesár Ferencz	10 frt	Nyomárkay József	60 frt
Katkó István	10 frt	Nemes Lajos	10 frt
Kukoly Pál	4 frt	Nagy Barna	60 frt
Koleszár Mihály	7 frt	Dr. Nagy Ármin	17 frt

Nagy Jenő	20	frt	Romancsik András	5	frt
Németh Nándor	30	frt	Rusinszky János	6	frt
Neuvirth Adolf	30	frt	Rév József	6	frt
Nagy Lajos Béla	25	frt	Dr Schön Vilmos	150	frt
Nyomárkay Paulin	3	frt	S.a.újhelyi tak. pénztár	500	frt
Neufeld József	5	frt	Siegmeth Károly	150	frt
Nyomárkay Kálmán	40	frt	Schön Sándor	115	frt
Dr. Nyomárkay Ödön	50	frt	Dr. Sebeők Antal	50	frt
Nagy Gyula	6	frt	Schvartz Bernát	100	frt
Németh Pál	50	frt	Schvartz Bernátné	50	frt
Nagy Gyula kalauz	5	frt	S.-a.-ujhelyi polg. taka- rékpénztár	250	frt
Osváth Ferencz	150	frt	S.-a.-ujhelyi népbank	200	frt
Orosz Mihály	24	frt	Safir Márkus	10	frt
Orbán József	17	frt	Schweiger Albert	7	frt
Óváry János	25	frt	Stein Benjámín	2	frt 50 kr
Prámer Alajos	225	frt	Simig Sándor	5	frt
Pánthy Endre	100	frt	Spisovszky Imre	3	frt
Pataky Miklós	50	frt	Smoczer Péter	100	frt
Pollák Lajos	33	frt 33 kr	Somogyi Gyula	24	frt
Pollacsek Ferencz	40	frt	Suszter János	24	frt
Petrik János	150	frt	Schmercz Antalné	10	frt
Pereszlényi István	50	frt	Schvartz Ignác	12	frt
Pernál Jakab	30	frt	Stich Lajosné	10	frt
Prittula György	20	frt	Spillenber Barna	14	frt
Perlstein József	15	frt	Steiner Luiza	20	frt
Palánkay Ferencz	2	frt	Schulcz Sándor	15	frt
Puszay Mihály	9	frt	Sochor János	3	frt
Pozsgay Miklós	10	frt	Schvetz József	25	frt
Platz Károly	15	frt	Dr. Szepesi Arnold	100	frt
Papp István	15	frt	Szentgyörgyi Vilmos	100	frt
Rimay Lehel	150	frt	Szilágyi Bela	16	frt 66 kr
Révy Géza Viktor	60	frt	Szólósy Arthur	200	frt
Reichard Márkus	15	frt	Szánky Nándor	60	frt
Rosenberg Sámuel	15	frt	Szentgyörgyi Józsefné	40	frt
Rose József	25	frt	Szentgyörgyi Dezső	10	frt
Dr. Rosenthál Sándor	60	frt	ifj. Szabó János	4	frt
Reptsik Pál	10	frt	Szunyoghy Dezső	14	frt
Róth József	22	frt 50 kr	Szöllősy Bernátné	30	frt
Rein István	15	frt	Szerdahelyi Vincze	100	frt
Dr. Reichard Salamon	50	frt	Szemán Istvánné	3	frt
Róth Bernáth	50	frt	Szögyényi Imre	50	frt
ifj. Reichard Mór	27	frt 67 kr	Szilva István	6	frt
Dr. Rác Kálmán	7	frt 50 kr	Szépkuhty Antal	20	frt
Roos Adolf	15	frt	Székely Elek	100	frt
Dr. Rosenberg Bertalan	10	frt	Szatmáry Ferencz	6	frt
Répászky Istvánné	6	frt	Szöllősy Mihály	6	frt
Reichard Mórícz és fia	60	frt	Szeghy Ágoston	50	frt
Rakmányi János	10	frt	Sztrapkovics Imre	30	frt
Reichard Gyula	15	frt			

Szóllósy József	6 frt 70 kr	Weisz Lajosné	50 frt
Székely László	3 frt	Vágó Gyula	10 frt
Szendrey János	5 frt	Vida József	15 frt
Szalánczy János	15 frt	Weisz Adolf	15 frt
Szaller Miklós	20 frt	Waldman Izidor	10 frt
Szabó Ödön	25 frt	Weisz Zsigmond	10 frt
Székely István	10 frt	Weinberger Dávid	48 frt
Székesfehérvári kápt.	100 frt	Weinberger F. Janka	48 frt
Szóllósy Gyula	100 frt	Waller Leopold	15 frt
Tóth András	5 frt	Wesseli Mór	12 frt
Torma Mihály	100 frt	Wichs Keresztély T.	30 frt
Thuránszky László	33 frt 33 kr	Gf. Wallisz Gyuláné	1000 frt
Teich Ignác	10 frt	Zinner Henrik	150 frt
Trattner Leopold	3 frt	Zemplénm. kereskedelmi	
ifj. Tarpay László	3 frt	term. és hitelbank	450 frt
Tóth Lajos	6 frt	Zinner Adolf	60 frt
özv. Tokár Józsefné	25 frt	Zlinszky József	60 frt
Tatár András	5 frt	özv. Ziska Antalné	30 frt
Ujfalussy Endre	100 frt	Zinner Bernáth	12 frt
Viczmány Ödön	150 frt	Zombory János	60 frt
Vályi István	30 frt	Zemplénvármegye	5000 frt ¹⁾

1890. jan. 24-én az intézet kiegészítése ügyében fара-
dozó bizottság hattagu küldöttsége Matolai alispán vezetése
alatt fölrándult Kassára, hol Bubics Zsigmond megyés püs-
pök és Szieber Ede tankerületi főigazgatónál tisztelgett,
hogy ezeknek az ügy iránt való meleg érdeklődését fel-
keltse. Mindkét helyen a legjobb sikerrel biztató fogadtatás-
ban részesültek. Különösen püspök úr öméltósága megígérte,
hogy amint elmegy Budapestre személyesen fog a minister-
nél gymnasiumunk ügyében közbenjárni ²⁾.

Márczius 15-én Reviczki Pál, Dókus Gyula és Hornyay
Béla dr. kezdeményezésére Újhely közönsége jelmezes ba-
zárt rendez, melynek tiszta jövedelmét 1400 frtot, hasonló-
képen a gymnasium kiegészítési költségeihez csatolják ³⁾

Ápr. 11-én tartott gyűléséből már azt jelenthette a vég-
rehajtó bizottság pénztárosa Chyzer Kornél dr., hogy az
eddig gyűjtés 16000 frthoz közel jár. Erre a város képvis-
selete is a küzdő térre lép és elhatározza, hogy a 8 osz-

¹⁾ A fentebb kimutatott összesen 21.056 frt 68 krban azon összegek foglaltanak,
melyek a város házi pénztáránál 1891. évi ápril hó 1-től folyó 1894. évi junius hó 6-ig
tényleg befizettek. — Vannak, kik az aláírt összegből semmit, vagy csak kisebb részt
fizettek be, az előbbieket kihagytam a névsorból, az utóbbiaknál pedig csak a lefizetett
összeget tettem ki nevek után, csak azért, hogy senkit, akaratom ellenére, meg ne
sértsek.

²⁾ Zemplén 1890. jan. 26. szám.

³⁾ Zemplén 1890. febr. 2, márcz. 23, és ápr. 13. sz.

tályu gymnasium létesítése és a hetedik osztálynak már a jövő tanévben leendő felállítása érdekében a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, Matolai Etele alispán vezetése alatt máj. hó első napjaiban küldöttséget meneszt, a mely küldöttség egyuttal a kegyesrendiek kormányával szemben főnnálló kérdések tisztába hozatalával is megbízatik. A város azonnal felkéri a küldöttség kiszemelt tagjait.¹⁾ A küldöttség a kitűzött időben elindult. Tagjai voltak: Matolai Etele, mint a végrehajtó bizottság elnöke és szóvivő, Mailáth József gr., Prámer Alajos helybeli prépost-plébános, Chyzer Kornél dr., Bernáth Elemér budapesti kuriai bíró, Bernáth Béla országgyűlési képviselő, Dókus Ernő S.-A-Újhely országos képviselője,²⁾ Ormándy Miklós dr. a gymnasium igazgatója, ki a rendkormány egyenes felszólítására csatlakozott a küldöttséghez.³⁾

Máj. 3-án reggel 9 órakor Kalmár Endre rendfőnök úr önagyságánál tisztelgett a küldöttség, melynek vezetője Matolai szép beszédében arra kérte a rendfőnököt, hogy teljesítse S.-A.-Újhely városának közóhaját, adjon a leendő főgymnasiumba rendi tanárokat.

A rendfőnök megköszönte a város bizalmát, s ígérte ha a rendi viszonyok megengedik, szíves örömet tesz eleget a város óhajának, csak azt ne kívánják, hogy a legközelebbi tanévre, mint a szónok hangsúlyozta, adjon tanárokat, mert ezt hiába ígérné meg, ugysem teljesíthetné. Ami pedig az építkezésre szükséges helyet illeti, a rendkormány itt Újhelyben ép úgy, mint más városban, méltányos kárpótlás mellett a legszívesebben átengedi.⁴⁾ Innen a küldöttség Csáky Albin gr. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz ment, hol 11 órakor volt kihallgatás. A miniszter szívesen fogadta a küldöttséget s az alispán beszédére, ki egyuttal a város memorandumát is átnyújtá, melyben kötelezi magát, hogy évi egyezer forinttal járul a fenntartás költségeihez, körülbelül e szavakkal válaszolt.

„Én már, mielőtt a küldöttség idejött volna, foglalkoztam az eszmével, belátom, hogy S.-A.-Újhely városának nem csak hasznos, hanem szükséges is a főgymnasium. Azért legyenek megnyugodva, az ügyet magam fogom tanulná-

1) Zemplén 1890. ápr. 13. szám.

2) Zemplén 1890. május 11. sz.

3) Hist. dom. 310.

4) Hist. dom. 311. Kárpótlást eddig még nem nyert a rend.

nyozni és ha a tanulmányi alap pénzviszonyai megengedik, én magam részéről azon leszek, hogy a város óhajtása minél előbb teljesüljön.“¹⁾

Ezután még Berzeviczy Albert államtitkárt és Klamarik János dr.-t és miniszteri tanácsos urat kereste fel a küldöttség, kik szintén szükségesnek mondták ki a csonka gymnasiumnak nyolcz osztályuvá való kiegészítését. De mindketten hivatkoztak a tanulmányi alap túlterheltségére. Különösen Klamarik János dr. kérdezte: hogy a város mennyit hajlandó adni az évi fenntartáshoz? Matolai a miniszternek átnyújtott fölriratban megajánlott összegre hivatkozván, azt felelte: A város szegény, de azért évi 1000 frt-ot felajánlott e célra, mint ez a miniszter úrnak átnyújtott memorandumban olvasható. Erre Klamarik az intézet igazgatójához fordulva azt kérdi: mennyi az évi tandíj? felelet: 4000 frt körül. Folytatja tovább a tanácsos úr: hát körülbelül 3000 frt hiányzik az évi kiadások fedezéséből, ezt pedig a városnak kellene megadni, mert a kegyes-tanítórendtől, mely annyira túl van terhelve, ezt az áldozatot senki sem kívánhatja.²⁾

A küldöttség kazaérkezése után 5 hét múlva 1890. jun. 13-án érkezett 21260. sz. alatt kelt miniszteri leirat, melynek szószerinti szövege így hangzik: Értesítem S.-A.-Újhely városának közönségét, hogy bár teljes mérvben méltányolom azon érveket, a melyeket a város közönsége az ott lévő hatosztályu kath. gymnasiumnak főgymnasiummá való fejlesztése tárgyában elem terjesztett, kérelmének támogatására fölhozott, mégis tekintettel a tanulmányi alapnak kedvezőtlen pénzügyi helyzetére: a kérelem érdemleges tárgyalásába csak az esetben bocsátkozhatom, ha a város a fönntartás évi költségeihez tetemesebb összeggel kész járulni.³⁾

A miniszteri leirat meggyőzte a várost és végrehajtó bizottságot, hogy itt még több áldozatot kíván a szent cél, ha azt akarják, hogy törekvésüket siker koronázza. Ennélfogva a város képviselő testülete 1890. nov. 8-án tartott közgyűlésében, arra az esetre, ha a gymnasium kiegészítetik a fentartás költségeihez évi 3000 frt-ot szavazott meg, mely összeg községi adó útján lesz befizetendő.⁴⁾

¹⁾ Hist. dom. 311.

²⁾ Hist. dom. 311—312.

³⁾ Hist. dom. 312.

⁴⁾ Zemplén 1890. nov. 16 sz.

A végrehajtó bizottság pedig újabb felhívást ad ki, mely már nemcsak az elsősorban érdekelt újhelyi polgárságnak, hanem Zemplén-vármegye és az ország összes hazafiainak szól, kik a tanügyet szívéükön hordják.¹⁾

A nemes áldozatkészség és buzgóság nem maradt hatás nélkül. De türelemre is volt szükség, mert soká kellett várni, mígnem Molnár István főispán úr öméltóságának többszöri sürgetésére, Csáky Albin vall. és közokt. miniszter 1891. ápr. 17-én leküldte városunkba Klamarik János dr. és miniszteri tanácsost.²⁾

A miniszteri tanácsos úr, ki a főispán öméltóságának volt szívesen látott vendége, megérkezése után való napon, azaz ápr. 18-án d. e. 9 órakor az érdekelteket magához kérte, hogy előre beszéljék meg azokat a pontokat, a melyek az államot, piarista-rendet és a várost közelebbről érdeklik. Jelen voltak: Molnár István főispán, Klamarik János miniszteri tanácsos, Matolai Etele alispán, Ormándy Miklós dr. gymn. igazgató, Újfalussy Endre a város főbírája, Pataky Miklós, városi főjegyző, és Chyzer Kornél dr. s bizottsági tag. Az értekezleten, a részletes szerződést későbbre halasztva, tervben és elvben a következőkre nézve állapotnak meg: a) hogy az egész főgymnasium vezetése a piaristákra bizatik, és a miniszter a hiányzó 6 piarista tanár³⁾ mindenikének ellátására a tanulmányi alapból évi egy-egy 1000 frtot utalványoz s lakásukat egyszer mindenkorra rendbehozza és bebutorozza. Hasonlóképen kapja egy nyugalmazott piarista tanár az évi 1000 frt ellátási költséget, lakásának rendbehozatalát és bebutorozását.

b) a patronatusi jog és kötelességek viselője az állam, illetve a tanulmányi alap. A város a fenntartáshoz évi 3000 frtot ad és egyszer mindenkorra az építkezési költségek fedezésére az aláírás folytán befolyó 26000 frtról kezeséget vállal.⁴⁾

Itt időzése alatt Klamarik öméltósága ellátogatott a gymnasiumba és a piaristák rendházába, szemügyre vévén úgy a gymnasiumi, mint a klastromi épületeket. Majd kísé-

¹⁾ A felhívás a Hist. domushoz van mellékelve.

²⁾ Zemplén 1891. ápr. 19. sz. és Hist. Dom. 321.

³⁾ Eddig az algyrnasium a piaristáké, az V. és VI. osztály az államé volt, mely két utóbbiban állami világi tanárok tanítottak. Most az V. és VI. osztályt átveszi a rend, később a mint az osztályok szaporodnak a VII. és VIII. t. is, tehát a négy felső osztályba hat tanár kell, azért van szó a megbeszélésnél hat piarista tanarról.

⁴⁾ Hist. dom. 321—322.

tált a tornacsarnokhoz s azt is tüzetesen megszemlélte. A főispán által adott ebéden pedig abbeli reményének adott kifejezést, hogy S.-A.-Újhely város és vidékének régi óhaj-tása, a csonka gymnasium kiegészítése, a lehető legrövidebb idő alatt teljesedni fog. Az érdem azonban, amint kijelenté, nem az övé, hanem főispán öméltóságáé, ki a közoktatási kormányt e culturalis feladatnak tovább el nem odázható voltáról meggyőzte.¹⁾

A most nyert biztató ígéret után a városi képviselőtestület legközelebb tartott üléséből felterjesztést intézett a közokt. miniszterhez, melyben ugyanazt, a mit Klamarik öméltósága által egybehívott értekezleten szóval megígért írásban is felajánlja: hogy a város évenként 3000 frttal hajlandó járulni a fenntartás költségeihez, ezen kívül az építkezés czéljaira társadalmi úton eddig teljesített és ezután remélhető aláírások által biztosított összegekre 26000 frt erejéig a jótállást elvállalja. Végül kéri a minisztert a gymnasium kiegészítésére és a VII-ik osztálynak már az 1891|92-iki tanévben történő megnyitására.²⁾

7. §.

A főgymnasiummá való kiegészítés.

Nemsokára Klamarik János dr. miniszteri tanácsosnak körünkől való távozása és a város imént említett kérésének fölküldése után, méltóságos Molnár István főispán úr jun. 6-án főlrándult Budapestre, s onnan a legörvendetesbb híreket hozta. Ilyenek: hogy a VII. osztály már a jövő, vagyis 1891—92. tanévben meg lesz nyitható, s ezt követőleg az 1892—93-ik iskolai évben a csonka gymnasium a VIII-ik osztálylyal betetőzve; továbbá hogy ugyanekkor főispán öméltósága nemcsak a cultus-ministeriumban, hol az osztály már serényen dolgozik a kérdés részleteinek precizálásán, segítette elő szerencsésen ezt az ügyet, hanem sikeresen tárgyalt a piarista-rend főnökével, főtisztelendő Kalmár Endre ónagyságával is, ki a leghatározottabban megígérte, hogy VII-ik osztály számára kivántató piaristákról gondoskodni fog; — végre hogy a VII-ik osztály tantermét ideiglenesen a rendházban helyezik el, s a végleges intéz-

¹⁾ Zemplén 1891. ápril. 19.

²⁾ Zemplén 1891. máj. 3.

kedéseikig a piaristák és világi tanárok, mint jelenleg, úgy az 1891—92-ik tanévben is, együttesen fognak az ifjúság oktatásáról gondoskodni. — Jun. 13-án délelőtt főispán ömél-tőségánál e tárgyban értekezlet volt, mely alkalomból folyólag a VII. osztály ideiglenes elhelyezése érdekében szükséges intézkedések megbeszéltek.)

E kellemes meglepetésre a gymnasium igazgatója, kinek hivatalosan eddig még semmi utasítást sem adtak, jun. 14-én 105. szám alatt kérdést intézett a rendkormányhoz, hogy mily állást foglaljon el a hozott hirekkel szemben. A rendkormánynak erre vonatkozó leirata 1891. jun. hó 20-án 1082. szám alatt kelt, melynek szószerinti szövege a következő:

»A s.-a.-újhelyi gymnasiumnál már a legközelebbi 1891—92-iki tanévre megnyitandó VII. oszt. ügyében f. hó 14-én 105. szám alatt kelt jelentése e folyó hó 17-én tartott rendi kormánytanácsi ülésben tárgyalván, ennek megállapodásából kifolyólag a következőket hozom Ntisztelendőségged tudomására.

Mindenekelőtt szolgáljon Ntségednek tájékoztatására, hogy a rendkormány már a jövő tanévre megnyitni tervezett VII. osztályba egy tanárt fog küldeni és beleegyezését adja, hogy ezen osztály ideiglenes elhelyezése végett társházunkban egy a célra, lehetőleg alkalmas szoba tanteremmé átalakíttassék és a szükséghez képest berendeztessék. Mint a terem, úgy a tanár kirendelése szempontjából azonban határozottan kiköti, hogy a terem átengedését, valamint a tanár kirendelését ideiglenesnek tekinti és föntartja magának a jogot, hogy amennyiben a végleges szerződés a renddel bármely okból legközelebb létre nem jönne, vagy a megállapítandó feltételek — mint p. o. a már legközelebb küldendő tanár után lakásának teljes restaurálása és bebutorozásán kívül kikötött évi 1000 frt — be nem tartatnának: úgy a kirendelendő tanárt visszahívja, mint a most átengedett termet saját közvetlen használatára visszaveszi anélkül, hogy akár a tanár szobájának, akár a tanteremnek átalakítása — tatarozás, bebutorozására, illetőleg felszerelésére fordított kiadások bár csak egy részének megtérítésére is kötelezhető lenne.

A rendkormány itt jelzett megállapodását tudomására hozva felkérem, hogy az ügy sikeres megoldásában kitelhetőleg közreműködni és odahatni szíveskedjék, hogy mielőtt a jelzett átalakítások foganatosítottatnának, a rendkormánynak föltételképen előadottan kikötéseit az érdekeltek szintén elfogadják és ez alkalmas módon, p. o. nyilatkozat vagy jegyzőkönyv alakjában kifejezést nyerjen és az így kiállított okmány egyik credeti példánya a rendkormányhoz, a központi levéltárban leendő elhelyezés végett megküldessék.«²⁾

Most következik intézetünk történetében a legfontosabb lépés. Julius 22-én ugyanis a tankertületi főigazgatóság 1085,

¹⁾ Zemplén 1891. jun. 7. és 14. sz.

²⁾ Hist. dom. 322—323.

szám alatt kelt felkeresése útján megérkezett a vallás- és közokt. m. kir. miniszternek Csáky Albin grófnak, a városhoz és gymnasiumi igazgatósághoz intézett következő leirata:

»A vall. és közokt. m. kir. Miniszter f. hó 18-án 30,933. szám alatt Zemplénmegye közönségéhez intézett rendeletének mása: — S.-A.-Újhely városának f. évi ápr. 28-án és május 4-én 164. sz. alatt tett felterjesztése, továbbá a helyszínére kiküldött biztosomnak jelentése következtében a s.-a.-újhelyi 6 osztályu kath. gymnasiumnak 8 osztályu főgymnasiummá való fejlesztése végett fölterjesztést intéztem ő cs. kir. apostoli Felségéhez, s ő Felsége f. évi július 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a jelölt czél elérésére szükséges intézkedéseket foganatosítsam. Midőn ezt Czimeddel és Czimed útján S.-A.-Újhely városával örvendetes tudomásvétel végett közlöm, egyszersmind a most nevezett város közönségének 260/891. sz. a. hozzám intézett újabb előterjesztésére megengedem, hogy addig is, míg a fejlesztés ügyének részletei a várossal, valamint a kegyes tanítórenddel kötendő együttes szerződés alakjában véglegesen megállapíttatnak s a tanulmányi alapra esetleg háruló költségtöbbletnek költségvetési fedezetéről gondoskodom: a város az esetben, ha a felmerülő összes költségeket a visszatérítésre való minden igény és eddig fölajánlott hozzájárulásának csorbítása nélkül, sajátjából viseli: a VII. osztályt, a kegyes tanítórend hozzájárulásával, már a küszöbön álló 1891—92, tanévvel megnyissa. Ez osztály részére a nyilvánossági jogot a jelölt szerződés megkötése után a tanév folyamán fogom megadni. — Fölvívom Czimed, hogy e szerződés tervezetét a kegyes tanítórenddel együttesen készítse el és a kassai kir. tank. főigazgató útján hozzám terjessze föl!).

Az imént idézett rendkormányi és miniszteri utasítás vétele után a gymnasiumi igazgató közölte a városi képviselő testülettel a rend óhajait és feltételeit. A képviselő testület július 25-iki ülésében a föltétel minden egyes pontját a város nevében elfogadta és ezt jegyzőkönyv alakjában a rendkormányhoz is fölterjesztette. Ugyanebből a gyűlésből a képviselő testület egy szűkebbkörű küldöttségét utasította, hogy ez Dókus Gyula főszolgabíró és képviselőtestületi elnök vezetése mellett, keresse fel a gymnasiumi igazgatót, tekintse meg a VII-ik osztály számára felajánlott szobát, hogy a kellő átalakítást azonnal megkezdhessék¹⁾.

Az igazgató a VII-ik osztály részére, mind a társház legalkalmasabb helyiségét, a keleti oldal második emeletének templom mellett lévő szobáját ajánlotta föl, tanári lakásul pedig a déli oldal második emeletének első szobáját. Ez

¹⁾ Hist. dom. 323—324.

²⁾ Hist. Dom. 324. és Zemplén 1891. július 26-ik sz.

mindakettő oly rossz állapotban volt, hogy a négy falon kívül mindent újat kellett adni. Azért a küldöttség a termék javítási költségeinek mennyiségétől és a tanár szobájának bebutorozásától megijedt, de azért a költség viselését a város nevében mégis elvállalta.

Hozzá láttak azonnal a munkához. A város számlájára történt a tanár szobájának rendbehozása: új mennyezet, padló, ajtó, ablakok, kályha és szobafestés; továbbá bebutorozás. Tekintettel a város atyáinak a nagy költségtől való félelemre, a VII-ik osztály tantermének kijavításához és bebutorozásához szükséges költségeket pedig a buzgó igazgató és az ügyért lelkesedő gymnasiumi tanuló ifjúság szerezte be²⁾.

1891. szept. 1-én Isten segítségével megnyitott a VII-ik osztály.

1892. febr. 20-án 6710. sz. a. kelt az a miniszteri rendelet, mely Szieber Ede kassai tankerületi főigazgatónak, másrésről a kegyes tanítórendnek és végül Sátoralja-Újhely városának megengedi, illetőleg meghagyja, hogy a s.-a.-újhelyi róm. kath. gymnasiumnak főgymnasiummá való kiegészítése tárgyában kössék meg a szerződést. A szerződés csak néhány hónappal később lesz megkötve.

1892. áprl 8-án küldte le a helyszínére Csáky Albin gróf vallás és közoktatásügyi miniszter úr Meixner Károly miniszteri műépítész, hogy készítsen tervet új főgymnasiumi épület számára, minthogy a régi épület, többször tett hivatalos kijentések szerint, még a VI. osztályu gymnasium részére sem elegendő.

²⁾ Hist. dom. 325—326. . . . Mikor a csonka gymnasiumnak főgymnasiummá való kiegészítése általános mozgalmat idézett elő, a felbuzdult tanuló ifjúság sem akart télen nézője lenni elsősorban az ő javára megindult mozgalomnak, azért engedélyt kért igazgatójától tavaszi mulatságra, melynek tiszta jövedelme vagy az építési, vagy a felszerelési költségekhez csatoltatnék. Az igazgató a legnagyobb készséggel hozzájárult e nemes törekvés sikerének biztosításához. Az ifjúság a majálisra egybegyűlt pénzből először is Verhovay Gyula, a város szülőjének indítványára a „Torzsás” nevű helyen faoszlopokon nyugvó fedeles sátrort, illetőleg szint készítet, mely a nap heve ellen megvédi a közönséget. Azután 1890. jun. 4-én, mint a „Zemplén” 1890. jun. 8-iki számában olvashatjuk, megtartották a táncmulatságot. A majális reményen felül sikerült. A tiszta jövedelem 186 frt 34 krt tett ki.

Az igazgató a szint, mint a gymnasium tulajdonát tűzveszély ellen biztosítja. A majáლისozóknak ma is ez képezi menedékhelyét, melyért minden egyes majális alkalmával 20 frt bért szoknak fizetni. Egy év alatt az ifjúsági majálisnak tiszta jövedelme a 186 frt 34 kr. — 300 fitra szaporodott az egyes 20 frtok hozzáadásával.

E 300 frtot ajánlotta föl most az igazgató az átalakítási költségek némi fedezésére, nevezetesen ebből történt a megnyitandó VII-ik osztály termék teljes kijavítása, bebutorozása és felszerelése. A szin pedig azóta folyton áll és jövedelmez, mely jövedelmét mindig a gymnasiumi ifjúság segélyalapjához csatolják, s ennek köszönheti ez az alap gyors emelkedését, úgy, hogy most már a tőke, amint láttuk, az 1100 frtot felülhalalja.

Most térjünk át a szerződésre, mint a mely időrendben következik. Az imént említett miniszteri meghagyás értelmében 1892. május 30-án jöttek össze az érdekeltek, a gymnasium kiegészítése ügyében megkötni a szerződést. Jelen voltak: Szieber Ede. tankerületi főigazgató a miniszter képviselőjében, Ormándy Miklós dr. gymnasiumi igazgató a kegyes tanítórend részéről, Újfalusy Endre városi főbíró és Pataky Miklós városi főjegyző a város képviselőjében.

Lássuk a szerződést:

Mely egyrészről a nmélt. v. és közokt. m. kir. Miniszteriumnak f. évi (1892.) febr. 20-án 6710. sz. a. k. kiküldetése alapján, Szieber Ede kassai tankerületi főigazgató, másrészről a kegyes-tanítórend képviselőjében Dr. Ormándy Miklós főgymn. igazgató és végül S.-A.-Újhely városi közönsége képviselőjében az alulírt eljáráság között, a s.-a.-új helyi gymnasiumnak főgymnasiummá való fejlesztése tárgyában mai napon következőleg kötött:

1) az intézet elnevezése: A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló, róm. kath. főgymnasium.

2) A intézet patronusa: a tanulmányi alap.

3) Az intézet főntartója: a tanulmányi alap és a kegyes-tanítórend; de ez utóbbi csak annyiban, hogy mint alapítványos, a gymnasium alsó négy osztálya számára hat tanárt köteles adni.

4) A főgymn. tanári személyzetét a kegyes tanítórend látja el és pedig az 5. 6. 7. 8. osztályok vezetésére ad 6, azaz hat kegyes-rendi tanárt, akiknek dotációja fejében a tanulmányi alap, mint patronus fizetend 1000—1000 frtot fejenként, vagyis összesen 6000 ft., azaz hat-ezer forintot évenként, és a hat piarista számára a s.-a.-új helyi rendházban, a házfőnök által kijelölendő lakások közül annyi szobát rendbe hoz, lakhatóvá tesz s egyszer mindenkorra kellő mennyiségű és a tanári álláshoz illő butorzattal ellátni fog, és a tanárok fizetését havi előleges részletekben a s.-a.-új helyi m. kir. adóhivatalnál folyóvá teszi, és feljogosítja a társház főnökét azt *bélyegtelen* nyugtára az utalvány értelmében fölvehesse.

5) A tanulmányi alap a hat működő tanáron kívül még egy elaggot tagot 1000, azaz egyezer forintnyi díjazásban részesít; valamint ennek lakását is rendbe hozza egyszer s mindenkorra tisztességes butorzattal ellátja, így összesen évenként 7000 azaz hétezer frtot utalványoz ki a helybeli m. kir. adóhivatalnál, melyet a házfőnök *bélyegtelen* nyugtára 10 (tiz) havi előleges részletekben, az iskolai év első hónapjától számítva, vagyis havonként 700 azaz hétszáz frtnyi összegben fölvehessen.

6) Ha a görög-pótlás, vagy az országos tanügyi kormány másnemű intézkedése következtében a törvényes heti órák száma a tanárok heti óráinak számát meghaladná, az óra többletért külön tiszteletdíjat biztosít és ha ezen óratöbblet a tanár heti óráinak számát elérné a kirendelendő tanár után szintén 1000 frtot fizet és oly módon tesz folyóvá, mint az 5-ik pontban van érintve.

7. A házi, irodai átalány címén adatni szokott quantum, az állami főgymnasiumoknál divó mennyiségben, félévi részletekben előlegesen fizetendő lesz a főgymnasiumi igazgatóságának címzett adóhivatalnál; nemkülönbén a tánszer átalány is hasonlóképen a főgymnasiumoknak adatni szokott mennyiségben és módon utalványoztatni fog.

8) A főgymn. épület felállítását, felszerelését és jókarban való tartását a tanulmányi alap fogja eszközölni.

9) A tandíj és a fölvételi díjak fölött a tanulmányi alap, mint patrónus rendelkezik és ugyanaz eszközölni a torna és rajztanárok díjazását is és tornahelyiségről való gondoskodást.

10) A kegyes tanítórend kötelezi magát a f. 1891/92 ik iskolai évtől számítva 3 (három) év alatt az 1893/94 tanévtől az egész főgymnasiumot 6 (hat) piarista rendes tanárral ellátni és a nevelés munkáját a rendi tanárok által eszközöltetni¹⁾.

11) S.-A.-Újhely város közönsége képviselőjében annak alulirott képviselői a czél mielőbbi ténynyé válása indokából kötelezik magukat arra, hogy a mult 1891. évi október 3-án 367. sz. a. k. képviselőtestületi határozattal az építkezési költségekre a város közönsége részéről jótállást és készfizetői kezességet vállalt 26000 azaz huszonhat ezer forintból 20000, azaz huszezer forintot a főgymnasiumi épület építésének megkezdése napjától számított 30 nap alatt, a hátralévő hatezer forintot pedig az építkezés befejeztével és átadása napjától számított 15 nap alatt a n. mélt. v. és közokt. m. kir. miniszterium által meghatározandó m. kir. adóhivatalba befizetendik; ezen fizetési kötelezettség azon okból kéretik felsőbb helyen is elfogadtatni, hogy miután a város közönsége a felajánlott hozzájárulási összeget gyűjtés útján véli. mostoha anyagi viszonyainál fogva beszerezhetni, mennyiben a fizetési kötelezettség idejére a gyűjtés eredménye kedvezőlen maradna; legyen ideje a város közönségének önnön magán átfutó kölcsön felvételével segíteni és ez utóbbi elhatározását 1886. évi 22-ik t. cz. értelmében Zemplén-megye törvényhatósági bizottsága által jóváhagyatni.

12) Azon időtől kezdve, midőn a főgymnas. VIII, osztálya is megnyílik, kötelezi magát S.-A.-Újhely város közönsége évenként 3000, azaz három ezer frttal a főtartási költségekhez hozzájárulni, mely hozzájárulási összeg a városi pénztár részéről három egyenlő részletben, és pedig minden év Ápr. 30-án, Aug. 31-én és Decz. 31-én lesz a s.-a.-újhelyi m. kir. adóhivatalba befizetendő.

13) Miután a f. 1891/92. tanévben a VII. (hetedik) osztály a kegyesrendiek házában az e czélra átengedett szobában helyeztetett el, annak fenntartása külön szerződéssel biztosított, a f. év főtartási költségei ez alkalommal nem érintetnek, kijelentvén azonban a város közönsége, hogy úgy a tanterem átalakítása és a tanári szoba berendezése, valamint a tanárok fizetésére e tanévben fordítandó összegre nézve: visszatérítési igényéről ezennel lemond.

¹⁾ Ez még nem történt meg, mivel a piarista rend ember szükében lévén, kérte a mult nyáron (1893) a minisztert, hogy hagyja itt ideiglenesen az általa alkalmazott tanárokat.

14) S.-A.-Újhely város közönsége a főgymnasiumot illetőleg semincmű kegyúri jogot magának fenn *nem* tart, s arról ezennel ünnepelesen lemond.

15) Végül a város képvisellete a nmélt. v és közokt. m. kir. Miniszteriumnak f. évi 17.412 sz. a. k. kegyes intézvénye következtében kijelenti, hogy a magán egyesület tulajdonát képező jelenlegi torna-csarnok igénybe vétele a tanuló ifjúság részére, a jövő 1892/93. évtől kezdve *tíz* évig biztosítatik és a város képviselő testülete megfelelő s legalább 1000 □ métert tevő nyári tornatér átengedése iránt is intézkedni fog.

16) Végül a mennyiben idővel a főgymnasium beszüntetnének és az épületek eredeti rendeltetésöktől elvonatnának, a város közönsége, mint jogi személy az épületből az akkori viszonyoknak megfelelő értékét azon arányban követelni jogosítva lesz, amely arányban áll ezen 26000 frt az építkezési költségek teljes összegéhez, az ekként nyerendő kártalanítási összeg a város közönsége tulajdonába megyen át és külön alapként kezelendő és csak s.-a.-újhelyi nevelési és oktatási célokra fordítható.

17) Jelen szerződés a tanulmányi alap részéről a nmélt. v. és közokt. ügyi m. kir. Ministerium, a kegyes tanítórend részéről a tartományi főnökség és S.-A.-Újhely városa részéről a képviselő testület jóváhagyása alá terjesztendő, illetőleg bocsájtandó.

18) Jelen szerződés bélyeg- és illetékmentessége a szerződőfelek részére, a bélyeg és illetékügyi törvények és szabályok 85. tétele értelmében kölcsönösen biztosítatik.

Kelt S.-A.-Újhelyben egyezer nyolczszáz kilenczvenkettedik (1892) évi május hó 30-ik napján.

A nmélt. vall. és közokt. m. kir. miniszterium, illicoég a tanulmányi alap képviselcletében:

Szieber Ede.

tankerületi kir. főigazgató s kir. tanácsos.

A kegyes-tanítórend képviselcletében:

Dr. Ormándy Miklós s. k.,

főgymnasiumi igazgató.

S.-A.-Újhely város közönsége képviselcletében:

Újfalussy Endre s. k.,

város főbirája.

Pataky Miklós s. k.,

városi jegyző.

149.

kv. 92. sz.

Jelen szerződés a város képviselclete részéről jóváhagyatik.

Kelt S.-A.-Újhelyben a város képviselőtestületének 1892. évi június hó 1-én tartott közgyűléséből.

Jegyzette és kiadta:

Pataky Miklós s. k.,

képviselő-testületi jegyző.

Jelen szerződést a kegyes tanítórendi kormánytanács helybenhagyja.
Budapesten 1892. évi június hó 16-án.

Müllner Pál s. k.,
kormánysegéd.

Fekete Endre s. k.,
kormánysegéd.

(P. II.)

Lévay Imre s. k.,
tartományi rendfőnök.

26,609. sz.

Jóváhagyatik.
Budapesten, 1892. július 27-én.

(P. H.)

Berzeviczy Albert s. k.,
államtitkár.¹⁾«

Alighogy a szerződést megkötötték, megjött jun. 13-án a vallás és közoktatásügyi miniszter úrnak 22,921. sz. alatt kelt leirata, mely a VII-ik osztálynak a nyilvánossági jogot engedélyezi.²⁾

Ezt követi a városnak 1892. július 25-én 3035. szám alatt kelt felkeresése, melyben a gymnasiumi igazgatóságot értesíti, hogy a főgymnasium fejlesztése tárgyában a szerződés jóváhagyása és a VIII. osztály tanítására a tanerők kirendelése iránt a nagyméltóságú vall.- és közokt. m. kir. miniszter úrhoz a mai napon felterjesztették a kérvényt. Egyúttal kéri az igazgatót, hogy ezt a rendkormánylyal hivatalosan közölni sziveskedjék.

A városi előjáróság felterjesztésére aug. 14-én 26,609. szám alatt kelt miniszteri válasz érkezett, melyben a város felhivatik, hogy a főgymnasium VII. és VIII-ik osztályának fönntartási költségeire megajánlott 3000 forintból már az idén (1894.) decz. 31-én egyezer forintot, a következő évek mind-egyikének ápril 30-ik, augusztus 31-ik és dec. 31-ik napján a helybeli adóhivatalnak 1000—1000 frtot fizessen be. Valamint az építkezési költségek fedezésére elvállalt 26 ezer forintból, az építkezés megkezdése előtt már most fizessen le az adóhivatalnál 20 ezer forintot.

Ugyanennek a leiratnak második pontja a rendkormányhoz szól, melyben ezt felkéri a miniszter, hogy a s.-a.-újhelyi kath. főgymnasium VII. és VIII-ik osztályának ellátására szükséges tanárokat, a rend tagjai közül sürgősen rendelje ki. Erről neki jelentést tegyen, hogy a szerződés szerint járó tanári illetményeket folyósíthassa. A rendkormány e felhívásnak nem tehetett eleget, minthogy akkor már a rend-

¹⁾ Hist. dom. I. 336—340.

²⁾ Hist. dom. II. 8.

tagok elhelyezése megtörtént, ennél fogva rendtagok helyett világi tanerőket volt kénytelen alkalmazni.

Az új gymnasiumi épület alapozási munkáit jul. végén kezdték meg. Ennél fogva arról szó sem lehetett, hogy a szeptember hónapban megnyitandó VIII. osztály most mindjárt az új épületbe kerüljön. Valamint tehát tavaly a VII. osztály, úgy most a VIII. osztály és görög-pótló tárgyak részére gondoskodni kellett ideiglenes helyiségről. Erre a célra az igazgató a társház II-ik emeletének keleti oldalán levő szobáit rendezi be. A rendbehozás és behutorozásnak, noha a város sokáig idegenkedett ettől, utoljára mégis csak az ő számlájára kellett történni.¹⁾

Szeptember elsején megnyitott a VIII-ik osztály, melybe 15 tanuló iratkozott. Névszerint: Csernyiczky András, Csörgeő Zoltán, Csurilla János, Erenheim Ferdinánd, Erényi Ervin, Hell Jenő, Kiss Károly, Malonyay Tamás, Osváth Béla, Pankovics Aladár, Pál Ernő, Róth Hugó, Spillenber Barna, Sugár Ernő, Szentgyörgyi Béla.

Végre a nagy küzdés és fáradtsággal járó egész alkotásra rátette a koronát Csáky Albin gróf vall.- és közokt. ügyi miniszter 1893. febr. 8-án 1743. sz. a. kelt leiratával, melyben értésére adja a gymnasium igazgatójának, hogy az intézetnek nyilvánossági jellegét és érettségi vizsgálat tartathatási jogát ezennel megadja.

Főntebb szó volt már arról, hogy a vallás- és közokt. ügyi miniszter úr, ápr. 8-án (1892) Meixner kir. építész-mérnököt küldte le városunkba a gymn. régi épületének körülnézése, az új épület számára kijelölt telek megtekintése, tervrajz és költségvetés készítése végett. Meixner ez alkalommal több tervet készített. Ezeket itt egyenként ismertetni fölösleges volna. Csak kettőre akarok rámutatni: ezek közül az egyik az, mely szerint az építkezés történt; a másikat pedig, noha megvalósítása mellett szépészeti okokon kívül célszerűségi okok is harcoltak, noha a főispán Őméltóságánál ez alkalommal tartott értekezleten, az általános ohaj emellett nyilatkozott, egy-két ezer forint költségtöbblet miatt a miniszteriumban elejtették.

Ez utóbbi terv szerint az elemi iskola Deák-utczára néző épületét lerontják, és elhelyezik az iskolát a gymn. régi épületében, melyet a róm. kath. hitközség megvesz. A

¹⁾ A gymn. igazgató és Pataky Miklós, városi főjegyző szóbeli közlése.

gymn. új épülete pedig a lerombolt elemi iskola helyén sarkon épül, és pedig mint saroképületnek egyik része a klastromtérre, másik része a Deák-utcára néz, amely utóbbi szárnyát könyöktörés alatti összekötnek a társházzal. Ezt a tervet, mint említém, a költségtöbblet miatt elvetették a magas miniszteriumban, és helyette elfogadták a másikat, mely szerint a Klastrom-utcára néző régi gymn. épületet kijavítják és hozzácsatolják derékszög alatt az új szárnyat. E terv szerint:

1) az építési költség	27235 ft 55 kr.
2) a tanári szobák rendbehozása	3669 ft 15 kr.
3) iskola belfelszerelése és butorok	2330 ft 20 kr.
4) építés vezetés és utiköltség	1400 ft — kr.
5) régi épület javítása	765 ft 10 kr.

Összesen: 35400 ft — kr.

Csakhogy mint minden építkezésnél úgy itt is felmerültek oly kiadások, kivált a régi épület átalakításánál, melyekre előre nem számított az ember.

Azt a helyet, amelyen az új szárnyépület felemelendő volt: szép ákác, vadgesztenye, hárs és szilfák ékesítették az egész falkerítés vette körül. Az első kapavágás és fejzecsapás 1892. júl. 25-én történt, midőn hozzáláttak a falkerítés ledöntéséhez, a fák kivágásához és tövének kiásásához, melyek miatt az alapozási munkát nem lehetett megkezdeni. E földmunkálatok igen nagy nehézséggel jártak, mert oly erős falakra bukkantak, melyeket alig lehetett szétbontani. Továbbá éppen e helyen a pálos-zárda épülete körül hajdanában temetkezési hely volt; és így számtalan néma sírnak lakóját kellett örök álmában megzavarni.

Az alapkö letevése minden ünnepélyesség nélkül történt. És abból állott, hogy a gymn. igazgatója az alapkö alá emlékiratot tett, mely vászonra van írva, üveghengerbe elhelyezve, a henger pedig egy fűrészporral telt ládikába zárva. Elhelyezték az utcái bejáró küszöbe alá. Ezentul az építkezés Hermann és Gasch eperjesi építész-vállalkozók vezetése mellett oly gyorsan haladt, hogy őszre az egész épület tető alá került és így telelt ki. 1893 tavaszára maradt: a vakolás, meszelés, ács, asztalos, lakatos, bádogós, üveges s több efféle munka, szóval a teljes felszerelés és rendbehozás. Ugyanekkor kötötték össze folyosó által az új épületet a régivel. Nagy vakációban pedig egészen átalakították és

a mostani igényekhez megfelelően berendezték, felszerelték a régi épületet.

S most előttünk áll új főgymnásiumi épületünk, melyet tisztelt olvasóm „Értesítőnk“ II-ik lapján rajzban megtekinthet. Itt azonban csak az új épület látható, azért igyekszem a hiányt pótolni azáltal, hogy elmondom, miféle termek vannak az új és mifélék a régi épületben. Az új szárny emeletén balról jobbra haladva egymásután következnek: III. IV. VIII. és VII. osztály; a földszinten pedig: II. osztály, tanári könyvtár, igazgatói iroda, I. osztály és a bejárás. A régi épületben hasonló irányba haladva az emeleten találjuk az ifjúsági könyvtárt, V. VI. osztályt és a rajztermet; földszint: a pedellus lakását, természetrajzi szertárt, természettani előadót és szertárt.

Az 1893—94-iki tanév a kolera járvány miatt, csak okt. 1-én nyílt meg, s ekkor történt az új gymnasiumi épület ünnepélyes fölavatása is.

Az ünnepélyes ténykedés d. e. 9 $\frac{1}{2}$ órakor kezdődött, midőn a tanuló ifjúság élükön zászlójukkal és osztályfőnökeik vezetése alatt bevonult szép rendben a zárda ős templomába, melynek padosrait és korusát nagy számú ünneplő közönség foglalta el.

Majd a sekrestye csengetyűjének szavára, az új orgona méltóságos hangjai mellett belép Prámer Alajos prépost-plébános főpapi díszben, teljes papi segédlettel és a főoltár lépcsőjéhez érve a „Veni Sancte“-t intonálja. A csodálatos erejű és örökké magasztos „Jöjj el szentlélek Úristen“ verseinek elhangzása és a megfelelő imák elmondása után, az ifjúság párosával vonult ki a templom hajójából, s az intézet udvarán sorfalat képezett az új épület udvarra nyíló bejárásáig. E sorfal között haladt el az ünnepélyes ténykedést végző papság, az ő egyházi és világi kíséretével a főbejáratig, hol a celebráló főpap a: „Hints meg engem Uram“ kezdetű zsoltárt intonálta, melyet az intézet énekkara énekelt el, s később, valahányszor a felavatás szertartásának sorrendje megkívánta, dicséretes ügyességgel ismételt. Ezalatt végbement a felavatás, ami abból állott, hogy előbb az új, azután pedig a régi épületet, kívül-belül szentelt vízzel behintették és füstölőben lévő szentelt tűmjénnel megfüstölték.

Mig a papság az egyes tantermek felavatására járt, addig a közönség a kápolnául berendezett második osztály

tantermében foglalt helyet. Ugyanide sorakozott az intézet énekkara is, melyet hamarosan a papság is követett, miután az egyes tantermek beszentelése megtörtént. Itt midőn a tanárokért és tanítványokért szóló imákat a papság elmondta, az ifjúsági énekkar rázendítette: „Isten áldd meg a magyart“ nemzeti himnuszt, melynek elhangzása után Ormándy Miklós dr. főgymn. igazgató lépett az emelvényre, s szép beszédében az intézet száz éves történetét vázolta. Felsorolta azoknak a jeles hazafiaknak nevét, kik valamikor az újhelyi gymnasiumnak voltak növendékei, mint Andrassy Gyula gr., Sennyey Pál br., Trefort Ágoston stb. Mikor ezek sorában Kossuth Lajosnak, hazánk nagy fiának nevét említette, a hallgatóság lelkes éljenzésben tört ki. Záradékkül: „Hazádnak rendületlenül“-t adta elő teljes szabatossággal az ifjúsági énekkar.

Az intézet felavatása ekkép véget érvin, Prámer Alajos prépost-plébános a körülötte segédkező papsággal visszament a templomba, s ott az ifjúság jelenlétében folytatta és befejezte az istentiszteletet.

Déli 12¹/₂ óraker az asztal örömeinek élvezésére került a sor. A vendéglátó piaristák ízléssel kijavított nyári ebédlőjében 32 ember számára terítettek. Az ötödik fogásnál Ormándy Miklós dr. főgymn. igazgató mondott emelkedett szellemű beszédet, melyben érdemei szerint megnevezte és dicsőítette mindazokat, a kik a tudomány és hazafias műveltség templomának, a ma felavatott főgymnasiumi új épületnek s magának az egész intézménynek létesítése körül elévülhetetlen nevet, halhatatlan érdemeket szereztek maguknak, kiemelvén első sorban Molnár István főispánunk ő méltóságát, ki az eszme megvalósítása körül úgy fent, mint lent egyaránt, minden alkalommal érvényesítette befolyásának egész súlyát. Ezután egymást érték a pohárköszöntők. Prámer prépost Chyzer Kornél dr. és miniszteri tanácsosra¹⁾, mint akinek szintén oroszzláurésze volt a siker kivívásában, Matolai Etele alispán a tudományosság és hazafiság dolgában kitünő piarista rendre, Újfalussy Endre városi főbíró az új intézet létesítéséhez szép anyagi áldozatokkal járuló polgárságra, a „Zemplén“ szerkesztője Dongó Gy. Géza Csáky Albin gr. miniszterre és Lévay Imre piarista rendfőnökre emelte poharát.

¹⁾ Ebben az évben hívták fel, jeles főorvosunkat, Budapestre, a miniszteriumba, hol most, mint miniszteri tanácsos használja fel kiváló tulajdonait magyar hazánk javára.

Az ünnepi nagy ebéd alatt érkezett a tankerületi főigazgató következő sürgönye: Gyöngélkedésem miatt meg nem jelenhetvén, hazafias örömmel üdvözlöm az új főgymnasium épület felavatására egybegyült ünneplő közönséget. Virágozzék benne századokon át a magyar tudományosság, hogy a multhoz hasonlóan a hazának sok jeles fia kerüljön ki belőle. Szieber főigazgató.

*

Hosszú utánjárás, fáradtság, küzdés, könyörgés, rimánkodás, nagy anyagi áldozatok végre-valahára meghozták S.-A.-Újhely közönségének azt, a miért annyira vágyódott, a mit oly szorongó lélekkel várt! Meghoyták! Mert ime van már főgymnasiuma, melynek hivatása a hazának becsületes, vállalásos, hasznos és munkás polgárokat nevelni! Örülhet tehát e város minden szülője, a tanúgy minden barátja!

De örömünk a tisztelet és hála érzetével forduljon azok felé, kik az örömet nekünk szerezték. Ezek közé tartozik: Csáky Albin gr. vall. és közoktatásügyi miniszter úr, ki az intézet kiegészítése ügyében megindult mozgalmat szeretetteljesen felkarolta és a cél megvalósításához segítette; Molnár István főispánunk, ki sem időt, sem fáradtságot nem kímélve teljes odaadással járt közben a felsőbb helyen; dr. Chyzer Kornél, kinek elévülhetetlen érdemei vannak a siker biztosítása érdekében kifejtett működése által; Matolai Etele vármegyénk derék alispánja és az ő elnöklete alatt annyi buzgalommal s kitartással működő bizottság; végre a város, mely a nemes cél eszméjétől áthatva erejét felülmúló áldozatokra határozta el magát.

És ezt a hálát, tiszteletet és elismerést rójjuk le első sorban mi, kik a küzdelemnek és áldozatoknak tanúi voltunk; de rójják le fiaink, unokáink is az által, hogy intézetünkben minden jó, szép, nemes és szent dolog iránt fogékony szívet vigyenek magukkal a nagyvilágba, hol a hazafi, polgár és ember mintaképévé váljanak s ezzel bebizonyítsák, hogy elődeik fáradtsága, a nagy anyagi áldozatok nem vesztek kárba!

Engedje a Mindenható, hogy ily unokák kerüljenek ki intézetünk falai közül, mert akkor biztosan nézhetünk a jövő elé, szállhatunk síkra a nemzetünket fenyegető veszélyekkel, s kiálthatunk fel a legnagyobb magyarral: „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

FÜGGELÉK.

A)

**A s.-a. újhegyi r. kath. gymnasium igazgatói és tanári személyzete
1789—1894. ¹⁾**

BERENCS KERESZTÉLY

igazgató 1789—1790.²⁾

- 1789—90. Ernszt Ernő papn. II. gram. tan., Horvatovits János III. gram. tan., Karácsonyi Incze papn. I. gram. tan., Lencsey Alfons I. hum. tan., Rhabenhuber Bernát II. hum. tanára.

SIVULSZKY JÓZSEF

igazgató 1790—1813³⁾.

- 1790—91. Horvatovits János I. gram. tan., Karácsonyi Incze papn. II. gram. tan., Kiss Tamás I. hum. tan., Lencsey Alfons III. ^{és} 1791—92. gram. tan., Sauer Ambrus II. hum. tanára.
1792—93. Ernszt Ernő I. gram. tan., Kiss Tamás I. hum. tan., Lencsey Alfons II. gram. tan., Pauli Károly papn. III. gram. tan., Sauer Ambrus II. hum. tanára.
1793—94. Ernszt Ernő II. gram. tan., Kiss Tamás I. hum. tan., Lencsey Alfons III. gram. tan., Nemes Imre I. gram. tan., Sauer Ambrus II. hum. tanára.
1794—95. Ernszt Ernő III. gram. tan., Faisz József papnöv. I. gram. tan., Lencsey Alfons I. hum. tan., Sauer Ambrus II. hum. tan., Váczy Gliczér papnöv. II. gram. tanára.
1795—96. Ernszt Ernő III. gram. tan., Lencsey Alfons I. hum. tan., Petheő Bencze papnöv. II. gram. tan., Sauer Ambrus II. hum. tan., Thuróczy László, papnöv I. gram. tanára.
1796—97. Ernszt Ernő III. gram. tan., Lencsey Alfons I. hum. tan., Sauer Ambrus II. hum. tan., Turdi Mihály papnöv. I. gram. tan., Thuróczy László papnöv. II. gram. tanára.
1797—98. Lencsey Alfons I. hum. tan., Sauer Ambrus II. hum. tan., Schmidt Kal. József papnöv. I. gram. tan., Turdi Mihály Mihály papnöv. II. gram. tan., Thuróczy László papnöv. III. gram. tanára.

¹⁾ A Historia domus, Hudra: „A piaristák Zemplén vármegyében” és intézetünk évi értesítői nyomán; továbbá Vandruska Antal helybeli torna-tanár szóbeli és Cserép József dr. jelenleg aradi főgyimn. és egyetemi magántanár írásbeli közlései után.

²⁾ Hist. dom. 1—5.

³⁾ Hist. dom. 6—94.

- 1798–99. Cserbay Lipót papnöv. II. gram. tan., Fábry Jeromos I. hum. tan., Lencsey Alfons II. hum. tan., Nemes Incze III. gram. tan., Podolay Menyhért papnöv. I. gram. tanára.
- 1799–800. Cserbay Lipót papn. I. gram. tan., Kiss Márton II. hum. tan., Krispach György papn. II. gram. tan., Nagy József I. hum. tan., Podolay Menyhért papn. III. gram. tanára.
- 1800–01. Cserbay Lipót papn. I. gram. tan., Kiss Márton II. hum. tan., Krispach György papn. II. gram. tan., Kudlik Alfons I. hum. tan., Podolay Menyhért papn. III. gram. tanára.
- 1801–02. Bokross János papn. I. gram. tan., Kiss Márton II. hum. tan., Krispach György papn. III. gram. tan., Paulovits László I. hum. tan., Podolay Menyhért papn. II. gram. tanára.
- 1802–03. Bokross János papn. III. gram. tan., Kiss Márton II. hum. tan., Kótér József papn. I. gram. tan., Paulovits László I. hum. tan., Spányik Gliczér papn. II. gram. tanára,
- 1803–04. Barkovits István I. hum. tan., Hubert Tádé papn. I. gram. tan., Kótér József papn. II. gram. tan., Spányik Gliczér papn. III. gram. tan., Tóth Albert II. hum. tanára.
- 1804–05. Hubert Tádé papn. II. gram. tan., Kapfer László Ferencz III. gram. tan., Tabódy János papn. I. gram. tan., Tóth Albert II. hum. tanára.
- 1805–06. Baumgartner Márk papn. I. gram. tan., Dombó Mihály II. hum. tan., Elenyák Gergely papn. III. gram. tan., Kiss Ignác I. hum. tan., Szűcs József papn. II. gram. tanára.
- 1806–07. Árvay József II. hum. tan., Hollósy Alajos papn. II. gram. tan., Kiss Ignác I. hum. tan., Róth Gliczér papn. III. gram. tan., Skrovanek Mihály papn. IV. gram. tanára.
- 1807–08. Ettől a tanévtől kezdve 1849-ig iskolánk hat osztályu nagy-gymnasium. Tanárok: Hollósy Alajos papn. IV. gram. tan., Morvay Zsigmond papn. II. gram. tan., Nequaszill Mátyás II. hum. tan., Pintér Bencze papn. III. gram. tan., Papol Ágost I. hum. tan., Sztankó György világi I. gram. tanára.
- 1808–09. Kelle Péter papn. II. gram. tan., Markó Albert papn. IV. gram. tan., Nagy Péter papn. III. gram. tan., Nequassill Mátyás II. hum. tan., Sztankó György világi I. gram. tan., Tomanóczy Bálint I. hum. tanára.
- 1809–10. Bokross János IV. gram. tan., Horváth Miklós póttanár, Kelle Péter papn. II. gram. tan., Nagy Péter papn. III. gram. tan., Nequaszill Mátyás II. hum. tan., Nováky József világi I. gram. tan., Tomanóczy Bálint I. hum. tanára.
- 1810–11. Kelle Péter papn. III. gram. tan., Nagy Péter papn. IV. gram. tan., Nequaszill Mátyás II. hum. tan., Nováky József világi I. gram. tan., Tomanóczy Bálint I. hum. tan., Vlassek Ferencz II. gram. tanára.
- 1811–12. Kapfer László I. hum. tan., Kelle Péter papn. IV. gram. tan., Nequaszill Mátyás II. hum. tan., Nováky József világi I. gram. tan., Pálya József papn. II. gram. tan., Vlassek Ferencz papn. III. gram. tanára.
- 1812–13. Jaltsvay Ambrus I. hum. tan., Komjáthy József IV. gram.

tan., Nequaszill Mátyás II. hum. tan., Nováky József világi I. gram. tan., Pálya József papn. III. gram. tan., Szabó Gábor papn. II. gram. tanára.

SUBÁNYI GERGELY

igazgató 1813—1815.¹⁾

- 1813—14. Jaltsvay Ambrus I. hum. tan., Komjáthy József IV. gram. tan., Nequaszill Mátyás II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Pálya József papn. III. gram. tan., Szabó Gábor papn. II. gram. tanára.
- 1814—15. Domby Mihály IV. gram. tan., Gruber József papn. II. gram. tan., Jaltsvay Ambrus II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Sebó Ágost I. hum. tan., Tlatner Ferencz papn. III. gram. tanára.

NEQUASZILL MÁTYÁS

igazgató 1815—1816.²⁾

- 1815—16. Domby Mihály IV. gram. tan., Gruber József papn. II. gram. tan., Jaltsvay Ambrus II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Plathy Mihály papn. III. gram. tan., Sebó Ágost I. hum. tanára.

SÜMEGH MÁRTON

igazgató 1816—1820.³⁾

- 1816—17. Domby Mihály IV. gram. tan., Golónyi Márton papn. III. gram. tan., Gruber József papn. II. gram. tan., Jaltsvay Ambrus II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Sebó Ágost I. hum. tanára.
- 1817—18. Golónyi Márton papn. III. gram. tan., Jaltsvay Ambrus II. hum. tan., Kolentsik József IV. gram. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Radoss János papn. II. gram. tan., Sebó Ágost I. hum. tanára.
- 1818—19. Bélik Zsigmond II. hum. tan., Daniss István papn. II. gram. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Radoss János papn. III. gram. tan., Ratskó Mihály IV. gram. tan., Sebó Ágost I. hum. tanára.
- 1819—20. Godinger Jusztin papn. II. gram. tan., Herday Mihály III. gram. tan., Hrankay Lőrincz II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Ratskó Mihály IV. gram. tan., Sebó Ágost I. hum. tanára.

PRESZBURGER FERENCZ

igazgató 1820—1823.⁴⁾

- 1820—21. Burza János II. gram. tan., Herday Mihály III. gram. tan., Ladizsinszky Mátyás II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram.

¹⁾ Hist. dom. 94—98.

²⁾ Hist. dom. 98—99.

³⁾ Hist. dom. 99—106.

⁴⁾ Hist. dom. 106—112.

- tan., Ratskó Mihály IV. gram. tan., Sebó Ágost I. hum. tanára.
- 1821 – 22. Burza János III. gram. tan., Dienes Antal I. hum. tan., Jaltsvay Ambrus II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan. Ratskó Mihály IV. gram. tan., Vattay Pál papn. II. gram. tanára.
- 1822 – 23. Bajusz Incze II. gram. tan., Burza János III. gram. tan., Cservenyi Alajos I. hum. tan., Dienes Antal II. hum. tan. Nováky József vil. I. hum. tan., Ratskó Mihály IV. gram. tanára.

TAMÁSY JÓZSEF

igazgató 1823–1835.⁵⁾

- 1823 – 24. Bajusz Incze III. gram. tan., László Alajos I. hum. tan., Nagy Károly papn. II. gram. tan., Nováky József vil. I. gram. tan. Ratskó Mihály IV. gram. tan., Szakállós József II. hum. tanára.
- 1824 – 25. Demeter Alajos papn. II. gram. tan., Entzinger János III. gram. tan., László Alajos II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Ratskó Mihály I. hum. tan. Szakállós József II. hum. tanára.
- 1825 – 26. Demeter Alajos papn. II. gram. tan., Entzinger János III. gram. tan., László Alajos II. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Ratskó Mihály I. hum. tan., Tóth Bertalan IV. gram. tanára.
- 1826 – 27. Entzinger János III. gram. tan., Nováky József I. gram. tan., Tóth Bertalan I. hum. tan., Tóth Lajos II. hum. tan., Vámos Antal II. gram. tan., Zvolenszky Mihály IV. gram. tanára.
- 1827 – 28. Augusztini Antal III. gram. tan., Bartos Károly II. gram. tan., Náray Dávid I. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Tóth Lajos II. hum. tan., Zvolenszky Mihály IV. gram. tanára.
- 1828 – 29. Augusztini Antal III. gram. tan., Bartos Károly II. gram. tan., Brátkay Alajos I. hum. tan., Nováky József vil. I. gram. tan., Tóth Lajos II. hum. tan., Zvolenszky Mihály IV. gram. tanára.
- 1829 – 30. Augusztini Antal IV. gram. tan., Bartos Károly II. gram. tan., Csery János III. gram. tan., Pallos József I. gram. tan., Tóth Lajos II. hum. tan., Zvolenszky Mihály I. hum. tanára.
- 1830 – 31. Augusztini Antal IV. gram. tan., Bartos Károly II. gram. tan., Csery János I. gram. tan., Pallos József III. gram. tan., Tóth Lajos II. hum. tan., Zvolenszky Mihály I. hum. tanára.
- 1831 – 32. Augusztini Antal IV. gram. tan., Bartos Károly II. gram. tan., Pallos József III. gram. tan., Steiger József papn. I. gram. tan., Tóth Lajos II. hum. tan., Zvolenszky Mihály I. hum. tanára.
- 1832 – 33. Augusztini Antal II. gram. tan., Bartos Károly III. gram. tan., Czerhák Alajos papn. I. gram. tan., Hutter Antal II. hum. tan., Pallos József IV. gram. tan., Zvolenszky Mihály I. hum. tanára.
- 1833 – 34. Augusztini Antal I. hum. tan., Homoky Imre II. gram. tan.,

⁵⁾ Hist. dom. 112–152.

- Hutter Antal II. hum. tan., Kustár Ignác papn. I. gram. tan., Pallos József III. gram. tan., Vida Incze IV. gram. tanára.
 1834—35. Augusztini Antal I. hum. tan., Hutter Antal II. hum. tan., Nagy Vincze I. gram. tan., Pallos József III. gram. tan., Trittremer László II. gram. tan., Vida Incze IV. gram. tanára.

NAGY PÉTER

igazgató. 1835—1844-ig¹⁾).

- 1835—36. Hutter Antal II. hum. tan., Lauringer József papn. I. gram. tan., Nagy Vincze II. gram. tan., Pallos József I. hum. tan., Trittremer László III. gram. tan., Vida Incze IV. gram. tanára.
 1836—37. Glembay Manó papn. I. gram. tan., Nagy Vincze III. gram. tan., Szép Lajos I. hum. tan., Trittremer László IV. gram. tan., Vida Incze II. gram. tan., Windisch Alajos II. hum. tanára.
 1837—38. Lengyel József papn., II. gram. tan., Nagy Vincze III. gram. tan., Palyó András I. hum. tan., Ribiánszky Adolf papn. I. gram. tan., Trittremer László IV. gram. tan., Windisch Alajos II. hum. tanára.
 1838—39. Bartos Károly II. gram. tan., Csery János IV. gram. tan., Heisler József papn. I. gram. tan., Palyó András I. hum. tan., Sójtöry Zsigmond III. gram. tan., Windisch Alajos II. hum. tanára.
 1839—40. Bartos Károly II. gram. tan., Borsody Miklós papn. I. gram. tan., Csery János III. gram. tan., Palyó András I. hum. tan., Sójtöry Zsigmond IV. gram. tan., Windisch Alajos II. hum. tanára.
 1840—41. Bartos Károly II. gram. tan., Csery János IV. gram. tan., Jancsik Ede papn., I. gram. tan., Palyó András I. hum. tan., Sójtöry Zsigmond III. gram. tan., Windisch Alajos II. hum. tanára.
 1841—42. Hanzély Mihály III. gram. tan., Hindy Mihály II. hum. tan., Mennyei Lajos papn. I. gram. tan., Plattner Ferencz I. hum. tan., Sójtöry Zsigmond IV. gram. tan., Zsiga Alajos II. gram. tanára.
 1842—43. Hanzély Mihály IV. gram. tan., Hindy Mihály II. hum. tan., Krommer Máté I. gram. tan., Sójtöry Zsigmond IV. gram. tan., Szép Lajos I. hum. tan., Zsiga Alajos II. gram. tanára.
 1843—44. Duchon Izidor II. gram. tan., Hanzély Mihály I. gram. tan., Hindy Mihály II. hum. tan., Sójtöry Zsigmond IV. gram. tan., Szép Lajos I. hum. tan., Zsiga Alajos II. gram. tanára.

HUTTER ANTAL

igazgató 1844—49.²⁾

- 1844—45. Duchon Izidor III. gram. tan., Hanzély Mihály II. gram. tan., Sójtöry Zsigmond I. hum. tan., Szabó László papn. I. gram. tan., Szép Lajos II. hum. tan., Zsiga Alajos VI. gram. tanára.

¹⁾ Hist. dom. 152—170.

²⁾ Hist. dom. 170—173.

- 1845—46. Czápay Imre II. gram. tan., Lakner Antal papn., I. gram. tan., Sőjtöry Zsigmond I. hum. tan., Szeitler Elek IV. gram. tan., Szép Lajos II. hum. tan., Zsiga Alajos III. gram. tanára.
- 1846—47. Czápay Imre III, gram. tan., Englohner Vincze II. gram. tan., Könyve Alajos I. gram. tan., Sőjtöry Zsigmond I. hum. tan., Szeitler Elek IV. gram. tan.. Szép Lajos II. hum. tanára.
- 1847—48. Deáky József III. gram. tan., Czápay Imre IV. gram. tan., Könyve Alajos II. gram. tan., Sőjtöry Zsigmond I. hum. tan., Sustrovics György papn. I. gram. tan.. Szép Lajos II. hum. tanára.
- 1848—49. Deák János II. gram. tan., Harkályi Bertalan I. gram. tan., Horváth Márton II. hum. tan., Könyve Alajos III. gram. tan., Sőjtöry Zsigmond I. hum. tan., Szendy János IV. gram. tanára.

HINDY MIHÁLY

igazgató 1849—1857.¹⁾

- 1849—50. Horváth Márton II. hum. tan., Lechner Imre III. gram. tan., Petlanovics Lajos IV. gram. tan., Sárváry Béla I. és II. gram. tan., Sőjtöry Zsigmond I. hum. tanára.
- 1850—51. Ebben a tanévben négy osztályúvá szállítják le intézetünket s az osztályrendszert szakrendszer váltja fel, azaz ugyanaz a tárgyat több osztályban is tanítja ezentúl egy és ugyanaz a tanár. Tanárok: Charus László, Petlanovics Lajos, Sárváry Béla, Schüller Flórián, Thüringer Ambrus, Zimka János.
- 1851—52. Charus László, Sárváry Béla, Schüller Flórián, Várady Móricz, Zimka János.
- 1852—53. Charus László, Cseh Ferencz, Schüller Flórián, Szepesy József, Várady Móricz, Zimka János.
- 1853—54. Csegezy Ignác, Prichenfried József, Ruff József, Várady Móricz, Zimka János.
- 1854—55. Csegezy Ignác, Entzinger János, Prichenfried József, Ribíánszky Adolf, Zimka János.
- 1855—56. Balogh János, Csegezy Ignác, Entzinger János, Ribíánszky Adolf, Zimka János.
- 1856—57. Balogh János, Csegezy Ignác, Menyhért Ágoston, Ribíánszky Adolf, Zimka János.

CSEGEZY IGNÁCZ

igazgató 1857—58.²⁾

- 1857—58. Balogh János, Gyalokay Ferencz, Zimka János, Varsányi Pongrácz.

KORETZ LÖRINCZ dr.

igazgató 1858—1869.³⁾

- 1858—59. Farkas Antal, Gyalokay Ferenc, Varsányi Pongrácz, Zimka János, Zsiga József.

¹⁾ Hist. dom. 173—194.

²⁾ Hist. dom. 194—196.

³⁾ Hist. dom. 196—230.

- 1859—60. Cyalokay Ferencz, Milkovics István, Prichenfried József, Varsányi Pongrácz, Zimka János.
- 1860—61. Augusztini Antal. Gyalokay Ferencz, Prichenfried József, Steiger József, Zimka János.
- 1861—62. Lechner Imre, Milkovits István, Mondschein Ernő, Steiger József.
- 1862—63. Gáspáry Károly papn. Milkovits István, Steiger József, Zámbo János.
- 1863—64. Hegyi Manó, Milkovits István, Steiger József, Ulár Pál papn.
- 1864—65. Bertalan Alajos papn., Domokos Jenő, Milkovits István, Steiger József.
- 1865—66. Bertalan Alajos papn., Pap János papn., Steiger József, Zámbo János.
- 1866—67. Czverg József papn., Müllner Pál papn., Pap János papn., Steiger József.
- 1867—68. Kecsenovics Pál papn., Müllner Pál papn., Pap János, Teremi László, Tóth Pál.
- 1868—69. E tanév elején intézetünket a négyosztályú algimnasiunból ismét hatosztályú nagygimnasiunmá emelték, s így az V. és VI-ik osztály egyszerre nyílt meg.
Tanárok: Balogh Alajos papn., Kecsenovics Pál papn., Mathiai Károly vil.,¹⁾ Máday János vil., Müllner Pál papn., Spitzkó Lajos vil., (Jelenleg a székesfehérvári tankerület kir. főigazgatója,) Teremi László, Tóth Pál.

GYALOKAY FERENCZ

igazgató 1869—1872.²⁾

- 1869—70. Balogh Alajos papn., Brezanóczy Béla vil., Kecsenovics Pál, Medvigh János vil., Spitzkó Alajos vil., Takács József papn. Teremi László, Tóth Pál.
- 1870—71. Brezanóczy Béla vil., Csintalan Pál papn., Kecsenovics Pál, Mahulik Jakab vil. énekt.,* Majorosy Gyula vil. rajzt. Medvigh János vil., Spitzkó Lajos vil., Takács József papn. Tóth Pál.
- 1871—72. Brezanóczy Béla vil., Csintalan Pál papn., Gyöngyösy István, Kecsenovics Pál, Lajszky Lajos papn., Mahulik Jakab vil.,* Majorosy Gyula, Medvigh János vil., Spitzkó Lajos vil., Teremi László, Vandruska Antal vil.

IVÁNYI EDE

igazgató 1872—1876.³⁾

- 1872—73. Brezanóczy Béla vil., Firtinger Jakab papn., Keszthelyi Endre papn., Kovács János, Mahulik Jakab vil.* Majorosy Gyula vil., Simsa Kornél, Szunter Nándor, Teremi László, Vandruska Antal vil.
- 1873—74. Brezanóczy Béla vil., Erhard Pál papn., Kaszás Ferencz vil.,

¹⁾ A világi tanárok közül azokat, kiknek neve után csillag (*) fog állni, a rend alkalmazza, a többit pedig az állam.

²⁾ Hist. dom. 230—240.

³⁾ Hist. dom. 240—271.

- Kovács János, Krecsméry Szilveszter vil., Teremi László, Vandruska Antal vil., Zsuffa Pál papn.
- 1874–75. Brezanóczy Béla vil., Csintalan Pál papn., Erhárdt Pál papn., Kaszás Ferencz vil., Kovács János, Krecsméry Szilveszter vil., Teremi László, Vandruska Antal vil.
- 1875–76. Brezanóczy Béla vil., Csintalan Pál papn., Erhárdt Pál papn., Kaszás Ferencz vil., Koronczy Imre papn., Kovács János, Tiszó Lajos vil., Vandruska Antal vil.

KOVÁCS JÁNOS

igazgató 1876–1882.¹⁾

- 1876–77. Brezanóczy Béla vil., Cserép Sándor, Csintalan Pál papn., Kaszás Ferencz vil., Koronczy Imre papn., Tiszó Lajos vil., Tóth György papn., Vandruska Antal vil.
- 1877–78. Brezanóczy Béla vil., Cserhalmy József, Csintalan Pál papn., Dongó Gyárfás Géza, Kaszás Ferencz vil., Koronczy Imre papn., Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Tiszó Lajos vil., Vandruska Antal vil.
- 1878–79. Brezanóczy Béla vil., Cserhalmy József, Kaszás Ferencz vil., Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Kuretska István vil.,* Schichmann Endre, Szpivák János vil.,* Tiszó Lajos vil., Vandruska Antal vil.
- 1879–80. Brezanóczy Béla vil., Cserhalmy József, Kaszás Ferencz vil., Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Kuretska István vil.,* Schichmann Endre, Szpivák János vil.,* Tiszó Lajos vil., Vandruska Antal vil.
- 1880–81. Brezanóczy Béla vil., Horváth Sándor vil., Kaszás Ferencz vil., Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Kuretska István vil.,* Sárhegyi József, Schichmann Endre, Tarkeőy János vil., Vandruska Antal vil.
- 1881–82. Brezanóczy Béla vil., Félegyházy Béla vil., Horváth Sándor, Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Sárhegyi Lajos, Schichmann Endre, Tarkeőy János vil., Vandruska Antal vil.

HAIMI LÁSZLÓ

igazgató 1882–1888.²⁾

- 1882–83. Brezanóczy Béla vil., Cserép József vil., Félegyházy Béla vil., Füredi János, Horváth Sándor, Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Pollák János, Rigó István, Zsigmond József, Vandruska Antal vil.
- 1883–84. Brezanóczy Béla vil., Cserép József dr. vil., Félegyházy Béla vil., Füredi János, Horváth Sándor, Jakab Gyula, Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Pollák János, Zsigmond József, Vandruska Antal vil.
- 1884–85. Brezanóczy Béla vil., Cserép József dr. vil., Czaun Ambrus papn., Félegyházy Béla vil., Füredi János, Krafcsik Ferencz

¹⁾ Hist. dom. 271 és a jelelt időközben megjelent gymnasiumi értesítőink.

²⁾ Gymn. értesítőink.

- vil. (énekt.)* Pollák János, Posch Jenő vil.,* Tremmer Gyula, Vandruska Antal vil.
- 1885–86. Brezanóczy Béla vil., Cserép József dr. vil., Félegyházy Béla vil., Füredy János, Kozár Ferencz, Krafcsik Ferencz vil. (énekt.)* Pollák János, Révay György,* Tremmer Gyula, Vandruska Antal vil.
- 1886–87. Brezanóczy Béla vil., Bolla Lajos, Cserép József dr. vil., Félegyházy Béla vil., Gurnesevics Lajos vil.,* Kozár Ferencz, Pollák János, Réti Ferencz, Vandruska Antal vil.
- 1887–88. Bolla Lajos, Brenner Lajos, Cserép József dr. vil., Fekete Fidél, Félegyházy Béla vil., Friml Aladár dr. vil., Gurnesevics Lajos vil.,* Nyilassy Károly, Vandruska Antal vil.

ORMÁNDY MIKLÓS dr.

igazgató 1888—¹⁾

- 1888--89. Bolla Lajos, Brenner Lajos, Cserép József dr. vil., Fekete Fidél, Félegyházy Béla vil., Friml Aladár dr. vil., Hudra János, Keczer Géza vil.,* Vandruska Antal vil.
- 1889–90. Brenner Lajos, Cserép József dr. vil., Fekete Fidél, Félegyházy Béla vil., Friml Aladár dr. vil., Hudra János, Kapás Aurél, Keczer Géza vil.,* Vandruska Antal vil.
- 1890–91. Cserép József dr. vil., Fekete Fidél, Félegyházi Béla vil., Hoffmann Mátyás vil., Hudra János, Incze István. Kapás Aurél, Keczer Géza vil.,* Vandruska Antal vil.
- 1891–92, E tanév elején megnyilik a hetedik osztály. Tanárok : Cserép József dr. vil., Csernus László, Fekete Fidél, Félegyházy Béla vil., Hoffmann Mátyás vil., Kapás Aurél, Keczer Géza vil.,* Krasznapolszky József, ifj. Schmidt Ágoston, Vandruska Antal vil.
- 1892–93. Megnyilik a VIII-dik osztály. — Tanárok : Beke Lajos vil.,* Cserép József dr. vil., Csernus László, Győri Gyula, Hoffmann Mátyás vil., Kocsis János dr. vil., Krasznapolszky József, Richter Rezső vil., Spotkovszky Károly vil., Tietz Sándor, Légárd József vil.* (megh. 1893. jan. havában, s helyébe jött Treszkony János vil.)* Tuczky János vil., Vandruska Antal vil.,
- 1893–94. Balogh Szilárd vil.,* Bauer Lenárd, Csernus László (megh. 1894. márczius havában, helyébe jött Para Endre papn.,) Hoffmann Mátyás vil., Janicsk János dr. vil. gyengélkedő, Kovács Endre, Lehner Kristóf vil.,* Richter Rezső vil., Spotkovszky Károly vil., Tietz Sándor, Treszkony János vil.,* Tuczky János vil., Vandruska Antal vil., Vándor József.

¹⁾ Hist. dom. 289.—

B)

Intézetünk tanulóinak létszáma az egyes tanévekben, és ezek közül néhányának névszerinti megemlítése.

Öt osztályban :				1828—29	volt 340	tanu'ó.
1789—90	volt 89	tanuló.		1829—30	» 305	»
1790—91	» 119	»		1830—31	» 265	»
1791—92	» 134	»		1831—32	» 293	»
1792—93	» 134	»		1832—33	» 280	»
1793—94	» 152	»		1833—34	» 261	»
1794—95	» 142	»		1834—35	» 264	»
1895—96	» 152	»		1835—36	» 298	»
1896—97	» 174	»		1836—37	» 256	»
1897—98	» 180	»		1837—38	» 274	»
1898—99	» 209	»		1838—39	» 307	»
1899—800	» 213	»		1839—40	» 297	»
1800—01	» 212	»		1840—41	» 242	»
1801—02	» 227	»		1841—42	» 250	»
1802—03	» 247	»		1842—43	» 233	»
1803—04	» 237	»		1843—44	» 272	»
1804—05	» 247	»		1844—45	» 248	»
1805—06	» 206	»		1845—46	» 296	»
				1846—47	» 302	»
				1847—48	» 312	»
				1848—49	» 253	»
				1849—50	» 113	»
Hat osztályban :				Négy osztályban :		
1806—07	volt 235	tanuló.		1850—51	volt 107	tanuló.
1807—08	» 260	»		1851—52	» 102	»
1808—09	» 242	»		1852—53	» 098	»
1809—10	» 253	»		1853—54	» 092	»
1810—11	» 270	»		1854—55	» 094	»
1811—12	» 262	»		1855—56	» 102	»
1812—13	» 255	»		1856—57	» 104	»
1813—14	» 171	»		1857—58	» 129	»
1814—15	» 255	»		1858—59	» 109	»
1815—16	» 239	»		1859—60	» 150	»
1816—17	» 155	»		1860—61	» 159	»
1817—18	» 270	»		1861—62	» 170	»
1818—19	» 262	»		1862—63	» 177	»
1819—20	» 294	»		1863—64	» 171	»
1820—21	» 297	»		1864—65	» 169	»
1821—22	» 296	»		1865—66	» 171	»
1822—23	» 273	»		1866—67	» 171	»
1823—24	» 286	»		1867—68	» 193	»
1824—25	» 305	»				
1825—26	» 322	»				
1826—27	» 350	»				
1827—28	» 330	»				

Hat osztályban :		1882 - 83	volt 245	tanuló.
1868 - 69	volt 175	1883 - 84	› 224	›
1869 - 70	› 207	1884 - 85	› 220	›
1870 - 71	› 238	1885 - 86	› 224	›
1871 - 72	› 265	1886 - 87	› 220	›
1872 - 73	› 236	1887 - 88	› 215	›
1873 - 74	› 202	1888 - 89	› 196	›
1874 - 75	› 186	1889 - 90	› 208	›
1875 - 76	› 209	1890 - 91	› 210	›
1876 - 77	› 235	Hét osztályban :		
1877 - 78	› 238	1891 - 92	› 250	›
1878 - 79	› 223	Nyolcz osztályban :		
1879 - 80	› 251	1892 - 93	› 281	›
1880 - 81	› 250	1893 - 94	› 280	›
1881 - 82	› 244			

Ezek közül névleg kiemelhetők a következők:

Andrássy Gyula gróf magyarország miniszter elnöke, utóbb külügy-miniszter, Andrássy Manó gróf, Barkóczy Alajos br., Barkóczy Antal br., Barkóczy Zsigmond br., Barkóczy Mihály br., Barkóczy Pál br., Berzovicsy Károly, Berzevicsy Ferencz, Besseney Gábor, Beóthy Imre, Dókus József főispán, Fábry Ignác kaszai megyés püspök, Fidler Ferencz br., Geizler Emauel br., Görgey Szilárd, Haller Károly br., Hoyos József gróf, Kállay György, Kállay Ignác, Klobusiczky Andor, Kossuth András, Kossuth Antal, Kossuth Mihály, Kossuth Pál, Kossuth Vincze és Kossuth Lajos magyarország kormányzója, Ku'men László gróf, Léway Sándor czim. püspök és egri nagyprépost, Luzsenszky Károly br., Mailáth József gróf és Mailáth Antal gróf főispánok, Matolai Etele a'ispán, Pálffy József gr., Pankovics István munkácsi gör. kath. püspök, Revitzky Ádám gr., Sennycy József br., Splényi Henrik br., Szinnyey László, Szinnyey Ferencz, Szinnyey József, Török Samu gr., Trefort Ágoston vall. és közokt. miniszter, Vay Imre br., Vay László br. és Vécsey Antal br.

C)

Források ismertetése.

1. Szirmay Antal megyei jegyzőnek : „Notitia Topographica Politica Incliti Comitatus Zempleniensis, Anno 1803.” című munkája, melyet a pálosokról szóló fejezetnél használtam.

2. Ennek kibővítésére szolgáltak a zemplénmegyei levéltárnak igen is hézagos adatai. Hézagoknak nevezem azért, mivel annál a sokoldalú érintkezésnél fogva, melyben a helybeli pálosok és Zemplénmegye állot, itt igen sok adatnak kellett lenni a pálosokról. És mint a megyei levéltár okiratainak leltára mutatja, volt is. Mert a leltárban sok irat van felsorolva, melyet nem lehet találni a leltár által idézett helyen. Mikor és hogy tüntek el, ki mondhatná meg? Én magam azt gondolom, hogy a pálosrend eltörlése után (1786.) csempészték el azokat, vagy talán felsőbb rendeletre küldték a központi levéltárba Budapestre.

Mindennek daczára, úgy a pálosokra, mint a piaristákra nézve több új, tudtommal eddig még senki által fel nem dolgozott adatot találtam a megyei levéltárban, amint ezt az idézett helyek mutatják. Éppen ezért nem mulaszthatom el e helyen köszönetemet nyilvánítani Zemplénmegye jelenlegi főlevéltárosának Tek. Bodeczky Ede úrnak, ki szíves volt, bármikor a levéltárt rendelkezésemre bocsátani, a szükséges utbaigazításokat, felvilágosításokat megadni, szóval a legnagyobb készséggel segélyemre lenni.

3. Felhasználtam Kovács János helybeli gymn. igazgatónak ily című értekezését: „Az ősök emléke, vagy vázlatok a s.-a.-újhelyi, hajdan pálos, most kegyesrendi társház és VI. oszt. gymnasium életéből.” Megjelent a s. a.-újhelyi róm. kath. gymnasium 1879–80-dik tanévről szóló értesítőjében.

4. Igen jó szolgálatot tett, különösen a piaristák korára nézve Hudra János kegyesrendi tanárnak: „A piaristák Zemplénmegyében (1727–1890.)” című munkája. Megjelent S.-A.-Újhelyen 1890.

5. Főforrásom a kegyes tanítórendiek újhelyi szereplésére nézve, a helybeli társház története. Teljes címe: „Liber Historiam domus a tempore Nostrorum Tokajino hoc Újhelyinum iussu Augusti Imperatoris Josephi II. translatorum continens at Anno 1879.” Dolgozatomban rövidítve: „Historia domus” czimen idéztem.

6. A hat osztályu gymnasium főgyimnasiummá való kiegészítésének megírásánál a „Historia domus” mellett a helybeli: „Zemplén” cz. hetilap 1889–94. évi számain, és a városi levéltárnak adatait olvastam és használtam fel.

Ilyenek: a város részéről a gymnasium kiegészítése ügyében a vall. és közokt. miniszter úrhoz intézett feliratok, vagy a gymnasiumi új épület építése költségeinek fedezésére adakozók névsora, melyet Pataky Miklós városi főjegyző volt szíves rendelkezésemre bocsátani, a miért e helyen is kötelességemnek tartom köszönetem nyilvánítását.

Végül nem hagyhatom említés nélkül a város tekintélyesebb s a mozgalomban szereplő egyéneinek szó és írásbeli közléseit. Amikért mindnyájan egyenként és együttesen fogadják köszönetemet.

D)

Rövidítések magyarázata.

1) Hist dom. = Historia domus (lásd a forrásoknál).

2) Gram. és hum. — Addig, míg a gymnasium öt osztályból állott: az I., II., III. osztályt nevezték grammaticának; a IV. és V. osztályt pedig humanioráknak; tehát a gram. I. jelenti a gymnasium I. osztályát, a gram. II. a másodikat, a gram. III. a harmadikat, a hum. I. a negyediket, a hum. II. az ötödiket. 1807-ben hatosztályuvá emelték a gymnasiumokat s ettől fogva: az I., II., III. és IV. osztályt foglalták a grammatica nevezet alá; az V. és VI. osztályt pedig a humaniorák nevezet alá; tehát gram. I., II., III., IV. jelenti az ugyanezen számú gymnasiumi osztályokat; a hum. I., II. jelenti az V. és VI. osztályt.

3) Megy. lev. prot. pag. loc. nr. = Megyei levéltár, protoculum, pagina, locus, numerus.

- 4) Ntséged = nagyisztelendőséged.
 5) Papn. = papnövendék.
 6) Sz. a. = szám alatt.
 7) Tan. = tanár.
 8) Tank. = tankerületi.
 9) Vil. = világi. 1868. óta működő világi tanárok közül azoknak, kiket a rend alkalmaz, neve után egy csillag (*) áll; a többi világi tanárt pedig az állam alkalmazta.

E)

Tartalom.

1. §. A pálosok zárdája és iskolája	2. lap.
2. §. II. József a pálosok zárdáját és iskoláját a piaristáknak adja át	9. »
3. §. Az intézetnek VI. osztályu nagygymnasiummá fejlesztése és új épülete	17. »
4. §. A VI osztályu nagygymnasiumnak IV osztályu algymnasiummá való leszállítása	23. »
5. §. A gimnáziumnak ismét VI osztályuvá való kibővítése	27. »
6. §. A főgymnasium kérdésének vajúdása	37. »
7. §. A főgymnasiummá való kiegészítés	52. »

Függelék.

A) Az intézet igazgatói és tanári személvzete	65. »
B) A tanulók létszáma az egyes tanévekben és a nevezetesebbeknek névszerinti megemlítése	74. »
C) Források ismertetése	75. »
D) Rövidítések magyarázata	76. »
E) Tartalom	77. »

TUCZY JÁNOS.

